This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

NORDISK AANDSLIV

I VIKINGETID OG TIDLIG MIDDELALDER

AXEL OLRIK

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
MCMXXII

NORDISK AANDSLIV

I VIKINGETID
OG
TIDLIG MIDDELALDER

AF

AXEL OLRIK

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

GYLDENDALSKE BOGHANDEL. NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
MCMVII

G E.M.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
722371 A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1934 L

TRYKT HOS F. E. BORDING — KØBENHAVN

PROFESSOR

MOLTKE MOE

I KRISTIANIA

TAKNEMMELIG TILEGNET

KÆRE PROFESSOR MOLTKE MOE

Da jeg skulde sende dette lille Skrift ud i Verden, paakom der mig en Følelse af Skam, fordi der — ved Siden af hvad der ubetinget var mit eget — fandtes Synsmaader, Tanker, endogsaa Ord, der for Læseren udgav sig for mine, men med større Ret tilhørte andre, — Tanker og Ord hentede fra Bøger, fra spredte Afhandlinger eller fra mundtlig Samtale. Jeg følte mig som en Tyv overfor hvad andre, ikke jeg, havde afvundet Æmnet, og som bar Stempel af deres Indsigt og Ihærdighed.

Navnene paa dem findes for störste Delen i Literaturfortegnelsen ved Bogens Slutning; men hvor mange af mine Læsere véd hvad hvert Navn gemmer af inderlig Syssel med Fortiden, af personlig Kraft og historisk Sans? Helt ugörligt er det at sætte Hjemmel ved hver optagen Tanke; derfor maa jeg begynde med at vedgaa min Gæld til disse Hjemmelsmænd.

Jeg kunde passende göre det ved at tilegne hele Kresen af Medforskere dette Skrift; men Takken blev da noget lille for hver enkelt. Derfor vil jeg helst vende mig til én, til Dem Professor Moltke Moe. Ingen indenfor mit eget Aldersled har givet mig mere end De af alt det, som man ikke kan sætte Note og Henvisning ved. De lærte mig ved Deres Ord og Deres Værker, hvorledes Forskeren skal lade Æmnets indre Liv svulme og glimte frem i flersidig Skönhed. De lærte mig, af hvor mange Rødder, hjemlige og fremmede, den tilsyneladende helstøbte Aandsfrembringelse rinder op; og De lærte mig i de stridende videnskabelige Standpunkter at se Udtryk for Æmnets mangesidige indre Kraft. Tör jeg haabe, De vil kendes ved Synsmaaden, ogsaa naar den er »ledt i Æt« hos mig, og vil kendes ved den væsenlige Sandhed af det Billede her skabes?

Det er, maa jeg tilstaa, en meget lille Bog om et stort Æmne. Og den var vel ikke bleven skreven, om ikke Udgiveren af »Verdenskulturen« havde opfordret mig dertil (det er dens Tekst, der med en Smule Udvividelse fremkommer her; og den bærer paa sin Vis Præg af den Afgrænsning, Opgaven dær har faaet). Men jeg tror at en saadan skitsemæssig Fremstilling er det som vor Tid baade kan *og* bør *give. Den kommer som Svar til en bredere Almenhed, der spørger, hvad det* gamle nordiske *er, og hvad Del de* forskellige nordiske Folk *har deri. Og for*

Videnskabsmanden selv virker en saadan Fremstilling klarende: han sammenfatter Resultaterne af sine egne Arbejder — de skrevne og de uskrevne — og først ved at sætte dem ind i den videre Sammenhæng faar han den rette Maalestok for deres Værd og Rækkevidde; og saadan prøver han ogsaa med de andre nyere Fagundersøgelser, ser hvorledes Tidsalderens Helhedsbillede bliver naar de indgaar deri.

Skildringen af de nordiske Folks indre Ejendommelighed er mere ved sin Fødsel end ved sin Fuldendelse; men jeg maatte prøve at udnytte hvad der forelaa, til Skildring af den Undergrund, hvoraf Kulturen voksede op. Jeg vidste, at om jeg undlod dette, maatte Billedet blive langt mere falsk, end om jeg tegnede med ufuldkomne Træk. Ogsaa den historiske Udvikling var, trods Fremskridt ved nyere Værker, ofte kun til at fange i flygtige Glimt. Jeg savnede bittert f. Eks. et Værk der fra Grunden skildrede Kvindens Kaar i de nordiske Lande, eller som med nöje Sans for hver Tidsalders Vidnesbyrd fulgte Væksten af de Følelser, man kan sammenfatte under Navn af ridderlig Opfattelse, osv. Det er mit Haab, at et lille Forsøg, som dette, paa at fremstille Helheden, maa ikke blot tilføre Almenheden en Skildring hvori der er noget af den videnskabelige Forsknings Liv, men ogsaa maa være med til — hos Dem, hos alle Medforskere og hos mig selv — at kalde ad de Værker der skal føre vor Forstaaelse videre.

Deres meget hengivne

AXEL OLRIK

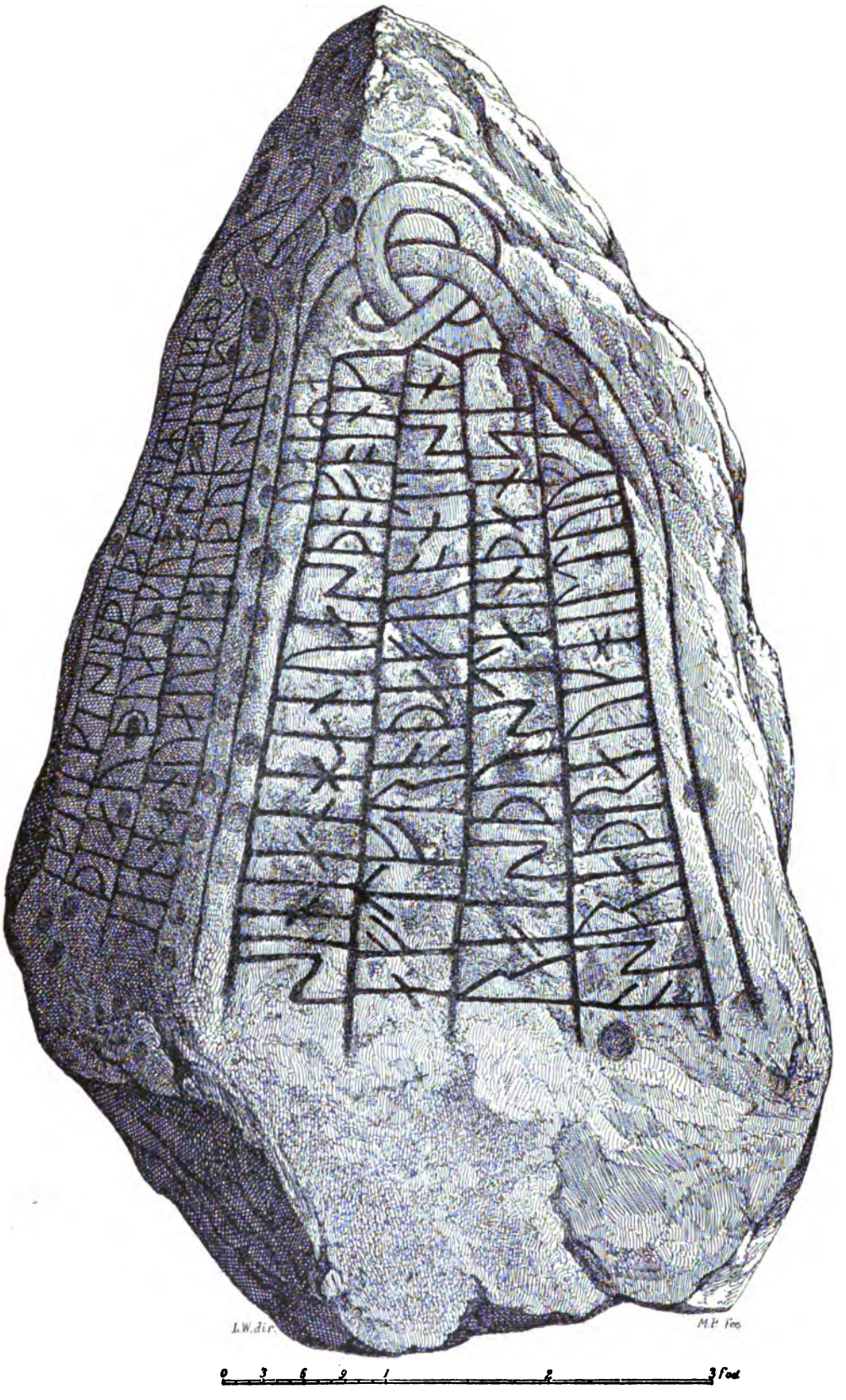

1/10.

I. FOLKESAMFUND

Det ældste vi kender af nordisk Sprog er de Navne paa Smaastammer, som romerske Forfattere har bevaret os. De viser de nordiske Lande delt i en Mængde smaa Stammeriger, hvis Navne nu forlængst er uddøde, eller kun er bevarede i Landskabsnavne, uden at vi er os deres egenlige Mening bevidst. Der var Sigler, Himbrer, Harder osv. i Jylland; Ryger, Horder og Trønder langs Norges Vestkyst, og saadan videre over det hele Norden. Af disse smaa Hövdinge- eller Bondesamfund dannede sig under krigerske Brydninger de större Sammenslutninger — her hos os som overalt i den gotiske Verden, efter at Arminius först havde samlet de vestligste Germaner til Kamp mod Romerne: Rigsdannelse og den stærke krigerske Kongemagt gaar Haand i Haand.

Det Folkeslag, der i Norden först fik Forrangen, var Svierne. Her *SVIER* ved de store Søer, i Udkanten af den fast beboede Verden, havde de haft Plads nok til at rydde Land og vokse sig stærke. Paa det flade Upland kunde de ikke kløves i Stater og Stammer, de maatte føle sig som en Helhed. Paa Østersøens Kyst, paa Indsøernes Bredder og i de utallige Vige, hvor nu Bondens Plov furer Jorden, var der Plads for Skibe. Her fødtes en sammensluttet, stærk, rankvokset Stamme, der kaarede sig Konger og paa de hurtige Snækker gjorde Vikingetog tværs over Østersøen. Her ser vi tidligst blomstre det Konge- og Krigerliv, som hele Norden stræber at virkeliggöre. Her er Asernes helligste Dyrkelsesplads i Upsalas Lund. Omkring Sviernes Kongedömme, Tingsted og Helligdom samler sig efterhaanden hele den østlige Del af den skandinaviske Halvø, og gennem Aarhundreders Arbejde under bitter Usamdrægtighed langt ned i Middelalderen smælter de lidt efter lidt sammen til et enkelt Folk, det svenske.

Danmark kommer som den næste Nationalstat. Ligesom iblandt Ger- *DANER* manerne »Franker« og »Sakser« dukker op som Navn for större Folkegrupper, bliver — idet Smaastammerne forsvinder — »Jyder« og »Daner« de eneste Betegnelser for Nationalitet; de förste paa Halvøen, de andre paa Sjælland og i Skaane. Sagnagtige Beretninger siger, at Danerne, en

Over Teksten: Kongehöjene ved Gl. Upsala. Kirken staar paa Gudehovets Plads.

sydskandinavisk Folkestamme, fra först af vandt sig deres Ry ved at fordrive en anden Stamme, Herulerne, fra deres Bopæle. Senere Heltekvad lader os skimte ind i den følgende urolige Kamptid, — Folkevandringstiden — da hver Folkestamme prøver at udvide sig paa Naboens Bekostning. I Lejregaarden kan Kong Hroar og hans krigerske Brodersön Hrodulf (Rolf) ikke sidde med Fred, för de har knust de angribende Hadbarder, der kommer over Østersøen imod dem. Sviernes og Jydernes Kongeætter hakker i hinandens Bryst som blodtörstige Ørne. Snart efter, uden at vi véd hvorledes, har Jyderne givet sig under Danekongens stærke Haand; Sagnet fortæller, at det var Harald Hildetand, der tilintetgjorde alle Smaarigerne i Danmark og siden fandt sin Død i Gøternes Land, i Slaget ved Braaviken. Da Vikingetiden atter viser os Danmark i fuldt Dagslys, er Rigsenheden en Kendsgerning, der ikke kan rokkes. Ja, ikke blot et »Danmark«, et Danernes hele Omraade, men ogsaa en »Danevælde«, der spænder de nærliggende Egne under sit Aag: Kristianiafjordsegnene i Nord, snart Dele af Venden i Syd, og som staar rede til at böje endnu flere Lande under sin Arm.

NORGE Norge kommer senest med i Rigsdannelsen. Hvert lille Fylkekongedömme laa stængt af Bjærge; trange Dale gemte paa aartusendgammel Skik. Kun fra de bredere, sydøstlige Bygder omkring Kristianiafjorden og Mjøsen kunde et Samlingsarbejde udgaa, i Lighed med hvad der var sket i Danmark og Sverig. Först i historisk Tid, langt hen i 9de Aarh., kom det i Gang; men da skete det ogsaa med den stærke og pludselige Kraft, som giver Norges Historie den dramatiske Festlighed. Nær paa hinanden, og alle knyttede til den samme Storkonges Personlighed, ser vi alle de brogede Træk: Krigerskaren, der strömmer til den gavmilde Erobrer; Bygdekongen, der samler sit Folk, rejser sig af sit Kongesæde og sætter sig i Jarlesæde, for dernæst at drage hen og gaa den nye Hersker til Haand; eller en anden Egn, hvor alle Smaakongerne samler sig, men slaas ned i et blodigt Søslag, mens enkelte Særlinge sidder hjemme paa deres Gaarde, fordi det ikke hjælper at kæmpe mod den nye Norgeskonge og hans Lykke.

Saaledes skabes de tre Riger, hvis Skæbne er Nordens Skæbne i de følgende Tider: Danernes og Sviernes opnævnte efter den Folkestamme, der bliver Kærnen i Statsdannelsen, Norge (*Norvegr*, »nordlig Vej«, »Norddelen«) efter sin Beliggenhed i Forhold til det sydligere og ældre danske Rige, fordi ingen Folkestamme, men Enkeltmands Vilje havde hævet det op i Rang med de andre.

BEGYNDENDE NORDISK SÆRPRÆG Men endnu mærkeligere end denne politiske Udvikling i de nordiske Lande er den nationale og sproglige.

DE GAMLE FORBINDELSER AFBRUDTE Dengang de nordiske Smaastammer dukker op i Historien, var der intet alvorligt Skel imellem dem og de andre Stammer af gotisk Æt: Sakser og Angler ved Roden af den jyske Halvø, Svever paa Østersøkysten, Goter omkring Weichselen. En egenlig Sproggrænse har der næppe været. Guterne paa Gulland stod ikke blot i Navn, men ogsaa ved sproglige Ejendommeligheder nær ved det store Gute- eller Gotefolk ved Weichselen. Jyderne har i alt Fald paa et enkelt Punkt nærmet sig den angelsaksisk-frisiske Sproggruppe. Under disse Forhold var den nationale Bevidsthed flygtig, den bølgede efter de Berøringer der

til hver Tid fandt Sted. Vesterhavsfolkene (i Hannover og paa den jydske Halvø) opfattede sig som Ingviner, udgaaede fra en fælles Stamfader Ingve; senere knyttedes Navnet Ingviner til Danerne; og ned i Vikingetiden var de svenske Konger »Ingves Æt«. Derimod mangler der gammel Fællesbetegnelse for Norden; i Vikingetiden prøver man sig frem med Navne som »Nordlandene«, »den danske Tunge«; Sagn om fælles Afstamning skabes först i Middelalderen.*

Först Folkevandringen bragte Betingelserne for en særlig nordisk Udvikling; den klippede de Traade over, hvorved de nordiske Stammer var knyttede til sydlige Naboer. Sakser og Angler vandrede til England;

Fig. 1. Skib i Gravhöj. Oseberg ved Kristianiafjord, 9de Aarh. Fotografi. Indeholder Ligene af en Dronning og hendes Trælkvinder.

Svever og Goter trak sig mod Syd; Østersølandene laa en Tid mestendels øde, og langsomt fyldtes de af nye Befolkninger. Slaviske Stammer sivede ind fra Øst, bosatte sig paa Østersøkysten, helt op i Holsten. Selv Hannovèrs og det vestlige Holstens Befolkning blev kun af Navn ved at være »saksisk« (ɔ: angelsaksisk, engelsk); i Virkeligheden sivede der tysk Sprog ind fra Hesser og andre sydligere boende Stammer, saa naar man i Middelalderen her træffer »Saksere«, er det ikke et engelsk, men et nedertysk Folk.

Saaledes havde Norden faaet skarpe Sproggrænser; og tillige havde Uroen i Mellemeuropa overskaaret dets gamle Forbindelser med Syden. Det havde været saa at sige landfast med hele den romersk-germanske Kultur; nu kastedes Broen af, og det kom til at tære paa sine egne Hjælpekilder.

* Skadin-avja (Bjærg-Ø?) er gammelt Navn for den skandinaviske Halvø, men fæster sig ved dens sydligste Landskab (Scadinavia — Skáney — Skåne).

Sproglig virkede det en Sammenslutning mellem de mange Folkestammer fra Østersøkysten indtil Ishavet. Allerede de ældste Runeindskrifter (o. 400) viser et begyndende nordisk Særpræg (»urnordisk« Sprog). Med mærkværdig Hast gaar Udviklingen videre, og endnu mærkeligere er det, at alle Nordens Folk holder Trit i de væsenlige Omdannelser. Saaledes skabes Vikingetidens stærkt særprægede »oldnordiske« Sprog med dets Formrigdom og tunge Lydforbindelser.

Men paa mange andre Omraader er det mærkelige Tider, disse Aarhundreder, hvor Nordboen, hæmmet i sin Samkvem med Omverdenen, vender sig indefter. För havde han siddet som Tilskuer ved Romerkulturens Indtrængen paa germansk Grund; nu er Tæppet draget for, og han holdes foreløbig udenfor det mærkelige Drama af Frændefolkenes Tilegnelse af Kristendom og Afpasning efter nye Kulturformer. I visse Maader bliver han en Barbar igen. Den statelige Hövding i romaniseret Dragt bliver en langskægget Viking, hans damascerede Klinge byttes for et tungt Jærnsværd eller en »Trold« af en Stridsøkse; han vil ikke hvile i en Gravkiste paa sydlandsk Vis, han kaster atter Jordhöj over den døde, ligesom de fjærne Urfædre. Han er som den unge Helt i Sagnet, Sinfjøtle, der ti Aar gammel sendes ud i Skoven at leve som Ulv, kun saaledes kan han hærdes til den Stordaad, der ventes af ham. Saadan er Nordboen vist tilbage til sin egen barske Natur; han prøver Styrke med Havet, jager Sæl og Hval, Sild og Torsk, gaar til Fjælds efter Rensdyr og Finneskat, eller rydder sin Skov, — og drömmer sin tunge lange Vinterdröm.

Dog ogsaa Skovgangsmanden ser hvad der sker i Bygden. Nordboen er i sin Ynglingetid ikke helt afskaaren fra hvad der sker i andre Lande. Færdes der ikke gærne Købmænd ad de øde Samfærdsveje, vandrer der den enlige Kæmpe, der søger den stærke Herre; eller en hel Folkeskare, Krigere med Kvinder, Børn og Trælle, baner sig Vej til Egne, hvor de venter bedre Kaar, saaledes som de Heruler, der o. 512 kom gennem Danmark og blev bosatte i Gøternes Land. Men de bringer det fremmede med sig i den mest krigerske og barbariske Form: Storhedslyst og Heltesange, der ikke strider mod men passer ind i det Præg som Livet nu faar. Men alt som Folkevandringen slutter, spærres Samfærdselen mere. Kræfterne søger sig nye Maal, i Tog øst- eller vestpaa mod barbariske Folk, indtil — med det 9de Aarh.s Begyndelse — Kraften er helt vokset ud, og han vover sig i Kast med de store Kulturfolk.

FOLKEPRÆGET

Men inden vi ser, hvorledes Nordboen udfolder sit Væsen i den store udadvendte Tid, Vikingetiden, og hvorledes Berøringen med de fremmede virker paa ham, maa vi endnu se lidt nöjere paa, hvorledes Folkemassen var paa denne Tid.

Sproglig optræder Folket som en væsenlig Enhed, fra Ejder og Østersø indtil Helgeland og den finske Bugt; — som Gren af den gotiske Folkeæt, med kendeligt nordisk Særpræg, om end den skarpe Grænse mod sydligere Stammefrænder först efterhaanden opstaar, og skönt Dialektforskellen indenfor selve Norden sikkert har været en Del större, end Runeindskrifterne nu vil lade os ane.

Fælles er de væsenlige Træk af Samfundets Bygning: en Bondestand, der först og fremmest er Jordbrugere, og som udøver sin Magt

paa det hjemlige Herreds- eller Bygdeting eller paa det större Lands- eller Fylketing; videre en Stand af Hövdinger, fra Konger indtil Storbønder, der har mere af de krigerske Tilböjeligheder. Endelig en mere eller mindre talrig Klasse af Trælle, der som Tyende eller Husmænd bidrager til Hövdingens, undertiden ogsaa til Bondens, Underhold. Fælles er de ydre Former for Kultur; og fælles er fremfor alt den hele Livsbetragtning, det krigerske Lynne, den spændte Sjæl. Mod i Faren, Ukuelighed i Modgang selv med den visse Død for Öje, Taalmod i Trængsel, det er de Dyder som Folket sætter höjest. Agtelse for Fællernes Omdömme, Begæret efter det Ry, der skal overleve Helten, er kendelig nok fødte ud af krigerske Forhold, mest hos den sluttede Flok,

Fig. 2—3. Norske Bønder. 1. Langskalle; 2. Kortskalle.
Andr. Hansen, Menneskeslægtens Ælde.

der danner en Hövdings Følge; men Beundringen for den seje Udholdenhed synes lige saa meget opelsket hos Stammer, der i barske nordlige Egne maa kæmpe mod Naturens Vanskeligheder paa Hav og paa Land. Der er et haardt, sluttet, faamælt, viljestærkt Præg over Folket. Forgudelse af Viljestyrken, og Pris af Forstandigheden, stærk Beherskelse af Følelsens Ytringer, er fremtrædende Træk. »De danske kan hverken græde over deres Synder eller over deres afdøde,« siger den ældste kristne Skildrer af Norden.

Naar vi saaledes taler om Datidens Nordboer som stemplede af et fælles Præg, og stemte i én Tone, maa vi dog tilföje at Norden sikkert gemte paa flere og dybere Modsætninger, end Kilderne ligefrem bringer til Orde. Folketypen vidner den Dag idag at Nordboerne ikke har en fælles Oprindelse, men er af ulige Æt, og for et eller to tusend Aar siden maa disse Modsætninger have været saa meget skarpere end nu. De Forskere har vistnok Ret, der opfatter Befolkningen som væsenlig udrundet af to stærkt afvigende Ætter. Den ene Type har anselig Vækst, *RASETYPER*

er rødmusset, blaaöjet, hyppig med lyst Haar, langagtigt Ansigt og langagtig Hovedskal; den anden mindre höj af Vækst, er hyppigst sort eller brun af Haar, har brune Öjne, mörk Lød, bredt Ansigt og den korte runde Pandeskal. Langskallerne findes renest i de indlandske Bondebygder, — det er dem vi i daglig Tale kalder »nordisk Type« —; Kortskallerne findes især i Kystegne, saaledes langs næsten hele Norges Vestkyst, i Danmark stærkest paa Øerne. Allerede Oldtiden havde Öje for de to Typer. Kvadet om Rig skildrer Jarlesönnen og Bondesönnen med det lyse Haar, de skinnende Kinder, hvasse Öjne; Trællen er derimod »sort« og med det »stygge« (ɔ: brede) Ansigt. Modsætningen mellem Herre og Træl dækker dog ikke rigtig over Forskellen paa det lyse og det mörke Folkefærd. Islands Sagaliteratur viser, at der i Hövdingeætterne kunde findes mange af Kortskallernes ejendommeligste Træk. Snarere staar vi for ældgamle Rasemodsætninger. Langskallerne er Bondefolket af arisk Æt, der baner sig Vej til de aabne Skovstrøg, hvor det kan rydde Ager og græsse Kvæg; Kortskallen svarer mer eller mindre til de endnu ældre Jæger- og Fiskerstammer, der i visse Udbygder har kunnet holde sig ret rent, men ellers som Trælle eller Lydfolk er gaaet op i Ariernes Masse.

Det synes som visse Sjælsævner fra tidlig Tid har været knyttede til Folketyperne. Langskallen er forstandig og viljestærk. Han bringes ikke let ud af Fatning; han er vidtskuende i sine Planer og snarraadig i Udførelsen; er nøgtern overfor religiøse og kunstneriske Bevægelser. Hans Nydelser er simple og sanselige; kan han anspænde sig til Tider, ynder han ogsaa den lange Vinterhvile og den rigelige Nydelse af Mad og Drik. Kortskallen er mere en Slider, udholdende i Arbejdet, men smaaagtig i sin Tankegang, giver tabt overfor en uventet Situation, og hænger stædig fast ved nedarvet Bygdevane, har derfor svært ved at samle sig om större Samfundsinteresser eller lægge vidtrækkende Planer, selv om han ofte har let ved at opfatte og iagttage; han har Hang til Misundelse, til Tungsind og Grublen, til religiøs Bevægelse, og har Anlæg for Digtekunst og Toner, — Stemningsmenneske altsaa, dog med mere mörk eller mere lys Bundfarve i de forskellige Egne af Norden.

Langskalletypen, saaledes som den skildres af vor Tids Almuekendere, svarer i mærkelig Grad til de Billeder, som fremmede Forfattere i Vikingetiden giver af de Nordboer, der i tusendvis som Vikinger eller Købmænd kastede sig over de fjærne Lande og sugede deres Rigdom til sig. Og selve Oldtidens Ideal svarer i langt overvejende Grad til den. Netop fordi en enkelt Stamme — formodenlig den gamle arisk-gotiske Kærne i Folket — har paatrykt det hele Liv sit Præg eller i alt Fald gjort sit Væsen til Ideal, optræder dette Ideal med en vis Myndighed. Kortskallen vidste Oldtiden derimod ikke at værdsætte höjere end som Trælletype. Nogen politisk eller national Modsætning synes disse Raseforskelle dog ikke mere at have indeholdt ved Oldtidens Slutning; men der var i Stilhed en Spænding, en Forening af ulige sjælelige Elementer, hvis Sammenblanding og Griben i hinanden rummede alskens Muligheder for fremtidig Udvikling.

I øvrigt gemte det gamle Norden, trods den sproglige Samstemthed, paa stærke Modsætninger. Sletteboende Daner overfor fjældvante Nord-

mænd, Indlandsboer som Gøter og de østenfjældske Nordmænd overfor Vestlændinge eller Daner. Der var gammel Kulturbygd som den danske Bondes Hjemstavn, hvor Dysser og Rundhöje knejste over Agerlandet; og der var i Norge en overvældig Natur, uden Præg af Kulturens Gang; paa mangfoldige Steder — nordpaa eller höjere op i Fjælddalene — var Bopladsen först ryddet i Jærnalderen, ja i selve Vikingetiden. Der var Landsby-Bosættelse med en Art Fællesdrift især over store Dele af Danmark og Sverig, hvor Beboerne fik Vane til Samliv og Samvirke; og der var den spredte Bebyggelse op gennem norske Dale, der skabte Selvstændighed indtil en overdreven Selvfølelse. Der var Standsmodsætning mellem den vestnorske Hövding, der sendte sine mörkhaarede undergivne paa Sildefangst og Sæljagt, og som vovede sig i Viking eller paa Finnefærd, overfor mere jævne Jordbrugere som Trønder og Gudbrandsdøler; eller i Danmark Øernes Herremænd overfor Vestjyllands renere Bondefolk. Der var fuldt af Modsætninger, fuldt af Muligheder for Brydning og Blanding; hver Egn kunde frembringe noget nyt og meddele de andre det, og tillige havde disse Særpræg en Udstrækning, saa at bredere nationale Eiendommeligheder kunde udfolde sig.

HÖVDING OG HUSKARLE

Naar trods alt dette Nordboerne i Vikingetiden optræder saa ensartede i Sprog og Kultur, skyldes det især de talrige Hövdingehjem, der var spredte ud over Landene. Hövdingerne forener fornem Byrd med stor Jordrigdom og den politiske Ledelse af et vist Landomraade. Der var Konger, store og smaa, Jarler — disse var *heiðverðir menn, tignarmenn* (hæderrige, Rangspersoner); dertil Herser, Bondehövdinger for et mindre Omraade. De gjorde deres Indflydelse gældende som Ordførere paa Tinge, og som Forhandlingernes Ledere, som »Goder« (Offerpræster) for deres Bygd (ti en særlig Præstestand kendtes næppe uden ved Upsalas Helligdom), som Førere i Krigen, men allermest ved det krigerske Følge de stadig havde om sig. Navnene for denne Flok skifter: »Venner«, »Sinder« (Følgesvende), »Hjemtagere«, »Sværdtagere«, »Huskarle«, Inndrótt (Hustrop), Verðung (Vagt) osv. Mod Vikingetidens Slutning bliver den fra angelsaksisk laante Betegnelse »Hird« den gængse. Disse edsvorne Følgesvende, der maatte sætte Livet til for deres Herre, havde mange Aarhundreders Hævd, men med Kongemagtens Stigning, Krigerlivets större Udfoldelse og Guldets Spredning fik Hirdvæsnet en Glans over sig större end tilforn. Mangen velbyrdig Ungersvend satte Ære i at tjæne hos en mægtigere Hövding, inden han selv kunde finde Plads hjemme i det fædrene Höjsæde. Ikke mindst vejede det til, at Skjalden hyppig søgte til nu en, nu en anden af Samtidens Hövdinghaller, undertiden som Gæst, oftest som Hirdmand; hvad enten han digter til en samtidig Herskers Ære eller han besynger det fjærne Helteliv, kommer Billeder og Synsmaader fra Hövdinghallen til at farve Digtet, og spredes derfra ud i de bredere Krese. Da Tormod Kolbrunarskjald foran Stiklestadslaget skal kvæde for hele Kong Olafs Hær, synger han Kvadet om Kong Rolf og hans Huskarle.

HALLEN

Lad os en Gang se ind i en saadan Hövdinghal, stor og tømmerbygt, indrettet til at rumme adskillige Hundreder. Vi slipper gennem Indgangs-

dören forbi Trælle, der bærer Madlævninger ud, og andre, der bærer Ved ind til Baalene, en Sværm af vejfarende Folk, »Stavkarle«, holder til nærmest Indgangen for at faa lidt med af Retterne. Det kan knibe med at naa ind i Hallen, og de lange Baal midt ad Gulvet hindrer i at se helt igennem, over til Kvindebænken ved den anden Gavl; over de sodede Tagbjælker ligger Røgen tyk, inden den finder sig Vej ud ad Aabningen foroven. Men det er let at se hen ad de lange Bænke, hvor Mand sidder ved Mand, og Vaabnene hænger over dem paa Væggen;

Fig. 4. Nordisk Hal. Efter Valtyr Gudmundsson, Privatboligen paa Island.

midtvejs ved de udskaarne Höjsædesstøtter (en Slags fetishagtige Helligdomme) ses Hövdingens ophöjede Plads. Fremme ved Ilden gaar hans Datter og øser Øl af Karret, og giver Hornet til Kæmperne; der er Drik og Samtale, Glam og Gammen, afbrudt naar Skjalden slaar til Lyd for et Kvad om gamle Frasagn eller om deres Drot: »Lyt, I ringbærende! mens jeg mælder om Harald, om Spydsidrætter af den saare rige.« Skjalden tier, Kongen er glad, han drager Guldring af sin Arm og rækker til Skjalden; Kongen er i god Hu, han lader hente Vaabengods fra Kamret, fremmed Skat og Forfædres Ejendom; til én giver han et Sværd; Brynje og Hjælm til en anden; han hugger Guldet i sønder og deler ud til alle. Da rejser de sig, glade af Øl og af Gave, og takker ham lydt, sværger med løftet Haand at følge ham i Døden og at sætte Livet ind paa at hævne ham. Varme og stærke Ord har hjemme i Hallen, men ogsaa den kløgtige Raadlægning af fremtidigt Værk, og den kloge Udspörgen om nyt og ukendt. Nye Tanker, og Ting der kommer udefra, har her faaet deres förste Drøftelse; men ogsaa Minderne fra

Fortiden, saadan som vi nu kender dem, bærer i mangt og meget Præg af at de er gaaet gennem Hövdingens og Hirdens Hal.

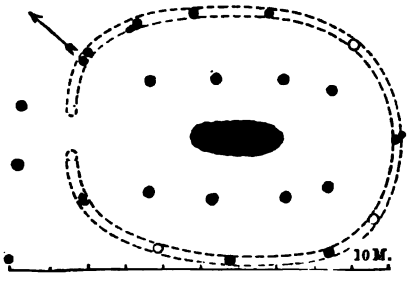

Fig. 5. Bolig fra Vikingetiden. Bleking. Hildebrand, Sveriges Historia I. Denne simple Bolig svarer i Hovedtræk til ovennævnte Gildehal: den lange Ild midt paa Jordgulvet, den dobbelte Stolperække til at bære Taget. Vægge af Stolper med Fletværk og Ler.

Den anden store Magt i Tiden er Bonden, den fri jordejende Mand. Han er, modsat Hirdmanden, ikke knyttet til Enkeltmand men til et videre Samfund. Folket eller Stammen er fra fjærne Tider Mængden af bosiddende Mænd, der værger sig i Flok, og ligesaa samles væbnede paa Tinge til fælles Beslutninger. Her fældes Dom af hele Bondefolket, den grove Misgerningsmand er fredløs, »utlag«, udenfor Lovens Værn og hele Samfundets Støtte. Bondetingene bestaar, selv da större Statsdannelser har opslugt Smaastammerne, under Navne som Herredsting, Fjærdingsting, Fylkesting (Fylke = Folk, Smaastamme); og dette bliver den væsenlige Form, hvorunder Bonden kommer i Berøring med videre Samfundsinteresser. Alt som Samkvemmet stiger, danner der sig större Tingsammenslutninger, der ingenlunde behøver at falde sammen med de krigersk-politiske Riger. Det synes at være en almen Lov, at hvor Folk samles paa et Offersted, dær vokser af sig selv et Tingsted frem: man drøfter Sager og jævner Trætter, indtil det fra et tilfældigt Møde gaar over til fast Retsordning. Man kan se det saa sent som ved Islands Bebyggelse. De statsløse Nybyggere faar Ting, dær hvor en Privatmand har bygget et »Hov«, og »Goden« er den selvskrevne Tingleder; kun Islands fælles Alting er dannet saa sent, at det staar udenfor denne jævne Fremvækst. Derimod fortæller f. Eks. Navnene paa Danernes Landsting om religiøs Oprindelse: Lund i Skaane, Ringstedlund eller Tislund i Sjælland, Viborg (eller som det oprindelig hed: Vibjærg) i Jylland. Intet af disse kan vi eftervise som politisk Midtpunkt for nogen Stamme; Viborg ligger saaledes i en Egn, hvor fire Sysler — ældre Smaastammer — støder sammen. Rundt om hos de gotiske Folk gaar Offer- og Tingsamkvemmet forud og baner Vej for politisk Sammenslutning; og omvendt bliver disse »Lande« og »Landsting« en Hæmsko for Udviklingen af den större Rigsenhed. Bondefolket skrider sindigt frem, men derfor er ogsaa Samfølelsen des stærkere.

BONDEN

Det blev dog ikke Bondesamfundet, »Almugen«, der for Enkeltmand blev den största Støtte i Livets vanskelige Forhold; det var en meget snævrere Kres, Ætten. Gjaldt det Hævn for lidte Tab, var hele Ætten paa Færde, og hvad hver af dens Medlemmer havde gjort maatte den svare for, med sit Liv om det skulde saa hænde; Bøder for Manddrab eller Saar fordeltes paa Ættens Medlemmer, og omvendt modtog den paa samme Maade Godtgörelse for den enkeltes Skade. Vigtigere Bestemmelser var alles fælles Sag. Vilde en Mand göre en »lönfødt« (uægte) Søn til retmæssig Arving, maatte ikke blot han men hele Slægten »lede ham i Æt«; »da skal han göre et Gilde paa tre Sold Øl og slagte en treaars Okse, og flaa Huden af höjre Forben, og göre en Sko deraf og sætte

ÆTTEN

den ved Siden af Ølkarret; da skal den först træde i Skoen, der leder Manden i Æt, saa den der selv ledes i Ætten, saa den der samtykte i Arveretten, saa den der samtykte i Odelsretten, saa de andre Frænder.« Nyere nordisk Bondeskik vidner om, med hvilken Iver man holdt fast ved Ættesammenhængen; naar Folk mødes til Gildeslag, »overholdes det nöje, at Skyldfolket æres med den Titel Slægtskabet tilkommer«; de taler helst »om Forfædrenes Karsleik og Manddaad; der blev fortalt herom med det samme utrolige Kendskab til Slægternes Forgreninger som i de gamle Sagaer«; en trøndsk Bondekone havde Rede paa sit Forhold til 124 Slægtninge. Enkelte Ætter har holdt et aarligt Stævne — et Ting under aaben Himmel — hvor de unge voksne Folk blev fremførte for Slægtens Medlemmer.

ÆTTE-GAARDEN Hjemmet var ikke Ægtefællernes Hjem paa den Maade som nu. I en afsides Trøndebygd som Tydalen har indtil for nylig den enkelte Gaard rummet en Husstand paa 20—30 Personer, der »aad af samme Sæk og drak af samme Bæk«: en Flok af voksne gifte Søskende med deres Børn, og en »Gamlefar« i Ovnskrogen, der havde Overledelsen af Gaardens Drift og raadte for den fælles Pung. I Bergtorshvaal paa Island boede, ifølge Nials Saga, den gamle Nial og hans Hustru med tre gifte Sönner og en Dattermand, foruden Tyende, Børn og affældige, henved halvt hundrede Mennesker i det hele. Under saadanne Forhold føltes Hjemmet som Ættens; man boede paa Tomter hvor Forfædrene havde boet, maaske i Aarhundreder, og man vidste rede paa hvem der havde rejst hver Bygning og bragt hver Genstand til Huse. Overgangen til det hinsidige Liv stod ofte som Omflytning til den Hal, hvor de bortgangne Fædre havde Sæde; undertiden tænkte man sig den nær nok ved den jordiske Bolig. Paa Torsnæs troede man at de døde kom ind i Helgafjæld; en Høstaften gik Hyrden ude og saa da Fjældvæggen aaben: der var store Baal og Lyd af mange Mennesker, han lyttede at de bød Torstein velkommen og viste ham til Hæderspladsen overfor hans Fader; næste Morgen kom der Bud til Gaarden at Torstein var druknet paa Fiskefangst. — En særlig Form af Slægtssammenhæng er den at den nylig afdøde genfødes i Efterkommerne og man derfor giver dem den paagældendes Navn. Den dukker op saa sent som i Folkevandringstid först hos Østgoterne og bredte sig stærkt, i Norden trængte den igennem i 7de—8de Aarh., et Tidspunkt hvor den gamle almene Ættesammenhæng allerede havde løsnet sig — og holdt sig som gængs Folkeskik i mange Aarhundreder. »Vi kommer igen,« sagde i Sætersdalen de gamle, naar Døden kaldte dem fra Ættegaarden.

JORDEN OPR. FÆLLESEJE I fjærne Tider havde Sammenhængen mellem Ætten og Gaarden været endnu langt nöjere; da var der ikke Privatret til Jord undtagen den man selv har ryddet, saa snart det gaar til Efterkommerne bliver det Ættens. Naar de förste Huse ikke kan rumme flere, bygger man nye Hjem ved Siden af, og den voksende Flok skaffer sig Underhold ved Fællesdrift eller delvis Fællesdrift af Jorden. En egen Gruppe Stednavne minder derom, de paa -inge eller -unge; de er hyppigst afledte af et Personnavn. Lad os tage et Eksempel, Landsbyen Ravning ovre i Jællingegnen. Den förste Beboer har heddet Ravn, og mens han levede har Stedet heddet »hos Ravn«; efter ham bor hans Æt, Ravningerne,

dær, og Stedet hedder da »hos Ravningerne« (at Hrafnungum). Deraf kommer det da, at saadanne Stednavne i det gamle Sprog er Flertal, de betegner fra först af et Samfund af flere, den Æt som bor der. Det enkelte Medlem af dette Samfund hedder da f. Eks. Hrafnunga-Tóki, — et Navn som forekommer paa flere af Egnens Runesten. I Danmark og Sverig, ligesom ogsaa hos sydligere Frænder, findes i hundredevis af disse Navne, de ældste med Personnavne dannede. Paa Folkevandringens Tid danner der sig en tilsvarende Gruppe — dog væsenlig kun dansk — paa »lev« (Arv). Et Navn som Utterslev betyder da det Gods, der har tilhørt Ottar og nu dyrkes af hans Arvinger. Men allerede för Vikingetiden er disse Fællesskabsnavne gaaet ud af levende Brug. Samtidig viser sig Navne paa »sted« eller »stad« (den enkelte större Gaard), der senere efterfølges af »torp« og »rød« (Nybygge og Rydning); men ogsaa disse Enkeltgaarde vokser i Tidens Løb ofte til Landsbyer. Andre Arter af Bosteder (saaledes de østnordiske paa »by«) synes dog at have deres Udspring fra en lille, i Fællesskab arbejdende Flok.

Tidligst er Jorden Ættens (eller Flokkens) Eje, og man kan kun hæve sin Andel ved at blive paa Jorden og deltage i Driften. Naar vi kommer til Vikingetiden, er Enkeltmandsejendom blevet det almindelige; men Jorden arves kun af Sönner (ikke Døtre) og man gaar nødig til dens Udskiftning. Slægtens Ret er traadt tilbage i anden Række: naar Ejeren vil sælge, har Frænderne Forkøbsret; de har »Odelsretten« som det hedder i Norge. Men grov Vanrøgt kan endnu medføre at Ejeren sættes fra den, og den nærmeste Frænde træder ind i hans Sted.

Ved Vikingetidens Begyndelse er da den selvstændige Bonde paa den fædrene Jord Tidens Hovedtype. Hvorvidt krigerske Omvæltninger og den stigende Kongemagt med dens Ret til forbrudt eller herreløst Gods allerede da har begyndt at ændre Forholdet, véd vi ikke, saa lidt som om den Guldström Folkevandringen bragte forvandlede gammel Odelsjord til Købejord. I selve Vikingetiden skete dette efter stor Maalestok; men det var dog först Middelalderen med dens kvindelige Arveret og med Testamentret, der helt ryddede op i den gamle Selvejendom.

BONDENS TÆNKEMAADE

Vikingetidens Bonde er Selvejer, og hans Tænkemaade præges deraf. En trodsig Selvstændighed og streng Æresfølelse, der er Folkets gamle Særkende, øges endnu mere naar han sidder som Drot paa sin Jord, stærkest naturligvis i de spredte Bebyggelser, noget mindre hvor Selvejet bestod i en vis Brøkdel af Landsbyens fælles Afgrøde. Uden om de enkelte Individer ligger et dækkende og dæmpende Lag af Naboer, Venner, besvogrede og Ætmænd, — en Kres af Mennesker, der langsomt har udviklet sig af det gamle Ættesamfund og i stort Maal er gennemtrængt af dets Grundtanke at støtte de nærmeste. Visdomsreglerne i Haavamaal bliver ikke trætte af at indskærpe den Lære, at det Træ smuldrer som staar udsat for Vinden; de giver mangfoldige Raad om hvorledes man skal vinde og fastholde sine Venner.

I det aandelige Liv griber dette talrige Bondesamfund forholdsvis lidt ind, netop fordi det ikke er Nyskabelsernes Sted. Lovregler fremsatte paa Tinge, og Livsregler i bogstavrimet Form og med skarpe Billeder, er de vigtigste; en vis Husflid af norrön Skjaldskab staar ogsaa i Sammenhæng med Bondelivet, og som en sen men glimrende Undtagelse —

fremkaldt af særlige Forhold — staar til en vis Grad den islandske Sagafortælling. Men Bondelivet er som Undergrund i det hele Aandsliv: dets Selvstændighed, dets Trods, dets Bevidsthed om Ættesammenhæng og den trofaste Vedhæng ved de nærmeste Frænder. Er Hövdinghallens Bidrag det förste og mest iöjnefaldende, stikker Bonden Hovedet op derigennem, saasnart man kommer til at se dybere til.

Fig. 6. Fra Guldhornene. P. E. Müller, De ved Gallehus fundne Guldhorn.

II. MYTEDIGTNING

Ældst blandt Fortidsminder er Myten. Fjærne barnlige Tider opfattede alt i Naturen som levende Væsner, og hver Genstand fremkaldte en Gaadegætning om hvilken Person og hvilken Begivenhed der var dens Ophav; og disse Historier fortaltes videre i Slægt efter Slægt, til Morskab og til Belæring. Uvilkaarlig virkede man nye Traade ind i den brogede Væv, overspandt det gamle Billed med nye og friske Farver, saa den ældste Vævning kun her og der skinnede frem eller maaske helt laa i Skjul. Saadan skiftede Stoffet umærkelig fra de förste Tider, da saa at sige hele Verden var en Myte, gennem Tidsaldre, hvor de store Himmelfænomener traadte frem som de væsenlige Guddomme, og indtil den Tid, hvor Myterne er blevne nedskrevne, og hvor deres Naturvæsen er afstrøget, og mere personlige Gudeskikkelser traadt i Stedet. Det er i den sidste Form vi kender dem, i den Samling af Vikingetidens Kvad som vi kalder den Ældre Edda, i de Mytefortællinger som vi kalder den Yngre Edda, og i Skjaldedigte eller Sagaskrifter. Og dog bevarer Myten saa mærkelig meget i Arv fra sin förste Barndomstid: den sælsomme Blanding af stort og af smaat; paa én Gang fortæller den, hvorledes hele Verden skælver ved den bundne Lokes Trækninger — og hvorfor Laksen er smal ved Halen. Tillige er den hele Forestillingskres som en Afspejling af ganske primitiv Samfundsbygning. Guderne er en Smaastamme, der ved Kamp og endnu oftere ved List maa se at vinde fra en anden Stamme, Jætterne; de raner eller de tilbageerobrer Ejendele eller Kvinder, de slaas ved Vadestedet, eller de strejfer ind i hinandens Land, omtrent som to Smaastammer af vilde gör nu til Dags.

SKJALDEMJØD OG SAMMENSTØDSKLIPPER

Selve de enkelte Myter er Arv fra ganske fjærne Forfædre, f. Eks. den om den stjaalne Drik. Alskens barnlige Folkeslag har Fortællinger om en stor Frø eller Slange, som havde slugt alt Vand i sig og forholdt de andre Væsner Vandet, indtil en eller anden Helt fralistede den det. Dyret bliver efterhaanden en Trold, der holder Vandkarrene skjulte i sin Hule; men der kommer en Tid da dette lyder altfor barnlig, da ombyttes Vandkarret med en guddommelig Mjød, som Guden henter i Falkeham ud af Jættedybet. I denne Form kendes Myten paa indisk i Vedasangene, og i den nordiske Myte om Skjaldemjøden.

Et andet gammelt Mytetræk er det med Klipperne, der slaar sammen. Ikke saa sjælden tænker vilde Folkeslag, at der ved Verdens Ende er en Port af to Klipper, der stadig aabner og lukker sig; hver Aften naar Solen forsvinder i Vest, tror de at den smutter gennem Porten; og paa samme Maade tror man at Vejen til de dødes Verden gaar igennem den. Dog der kommer Tider, hvor Overbevisningen om en synlig og stedlig Port paa alfar Vej glipper; og da flyttes det hele over i Mytefortællingens fjærne Verden. Da er det — hos Grækerne — de Sammenstøds-Klipper, hvor Jason styrer sit Skib imellem paa Vejen til Rigdomslandet, eller — i Nordboers Fortælling — et aabnende og lukkende Hnitbjærg, hvor Suttungs Datter vogter Mjødkarrene, men lokkes af den i Ørneham eller Slangeham kommende Odin, saa hun skænker ham Drikken. Saadan fortættes og krysses de gamle Mytemotiver. Man maa stadig huske, at forud for Sagnene, saadan som vi har dem, gaar der en tusendaarig Kæde af Fortællere, der har ladet dem gaa fra Mund til Mund. Ingen enkelt Forklaring aabner alle Mytens Porte, hver Tidsalder har digtet videre og digtet sit ind i den.

PERSONLIGE GUDER

Omdannelsens Styrke ser vi allerbedst deraf, at hvad der en Gang har været Naturtræk hos Guddommen, nu helt er omsat i digterisk Særtegning af den enkelte Gudeskikkelses legemlige og aandelige Væsen. Thor ager ikke mere i Strid med Jætterne, men kæmper i staaende Kamp; selv hans Hammer slynges sjælden som Tordenkile, hyppigst tjæner den ham som Hugvaaben. Odin, der har været knyttet til et Naturfænomen, det natlig brusende Tog igennem de øde Egne, har ganske vist beholdt Spyd og Ulvefølge og den rappe ottefodede Ganger; men det er omdannet til Udstyr for hans kongelige Fremtræden i Valhal; Kappen og den hængende Hat omtydes som hans Mummedragt naar han færdes blandt Mennesker. Ude i den brede Folketro kan man finde en Sammenhæng mellem Luftflimmeret og Loke, men naar han stikker sit lyse Hoved ind ved Asernes Gilde, da er han Personlighed og intet andet.

JÆTTEKAMP

Men denne Mytedigtning, der møder os i Vikingetiden med sin Rigdom af skarpt tegnede enkelte Skikkelser og sit hele Vandretog af pragtfulde Scener, den har tillige fundet frem til en samlet Opfattelse af Verdensordenen, en egen Filosofi. Intet i Tilværelsen, forkynder Myten, bestaar uden Kamp for at holde det oppe. Ikke en Strid mellem alle i Flæng, men en Kamp imellem de Kræfter, der vil opretholde Menneskelivet og alt hvad der har Værdi for det, og dem, der vil ødelægge det: mellem Aser og Jætter.

For Vikingetidens Mytedigtere er Jættekampen bleven saa at sige det eneste altbeherskende Æmne. Verden holdes kun oppe ved en Kamp, hvor Asernes Styrke og Kløgt uophørlig anspændes. Thor er altid paa Vandring at værge mod Jætternes Overtal; Odin drager ud formummet for at binde den snedige Jætte med sin Kløgt eller for lönlig at vinde de Aandens Magtmidler, der giver ham Styrke: han lærer Visdom af en, han lokker Suttungsmjøden fra den vogtende Mø, han tilsniger sig den Elskov hvorefter en Gudehævner skal fødes, han kappes i Visdom med Jætten i et Væddemaal paa Liv og Død, eller han vækker den døde Jætte-Spaakvinde op af Graven og afnøder hende Sandsagn.

YGDRASIL Mærkeligst udformer Tanken sig dog i Verdenstræet Ygdrasil: Tilværelsen er en Sammenhæng, en Organisme; dens Livskraft samler sig i Træet Ygdrasil. Askens Top er i Himlen; dets tre Rødder er hos Mennesker, hos Jætter og i Hel. Af dets Dugg kvæges Naturlivet; men tillige er det Stedet for Gudernes Raadsmøde, og fra Urdsbrönden under dets Krone skrider Skæbnemøerne, Nornerne, frem. Billedet af et Træ byder sig ogsaa for andre Folks Myter eller Digtning; Homer synger om Menneskeslægten som et Træ, hvis Blade stadig falder og som dog løves paa ny. Det nordiske Verdenstræ rummer tillige Tanken om Lidelse og om Stræben. »Ygdrasils Ask lider mere Nød, end man véd af; Hjorten bider dets Krone, paa Siden smuldrer det, Nidhugg gnaver dets Rod«; men Nornerne øser over det fra Kilden, »altid staar det grönt over Urds Brönd«.

Den overvældende Styrke, hvormed den evige Strid gör sig gældende, svarer til noget i Nordboens — til en vis Grad i hele den gotiske Stammes — Væsen: en Hang til at tvedele, ofte med stærk etisk Betoning: i Gudeverdenen er det Aser mod Jætter, i Heltelivet er det Ædling mod Niding. Hans Sind er for barnligt til at opfatte Tilværelsens Mellemtoner, for dybt til at gaa af Vejen for de store Modsætninger og til at se bort fra Livets uhyre Kvide.

RAGNAROK Hvor dybt Modsætningen føles, viser Myterne om Verdens sidste Tid, om »Ragnarok« (ɔ: Gudernes sidste Skæbne, — som Nordboerne siger): Troen paa en Fimbulvinter eller paa Landenes Synken i Hav, paa at Solen skal sluges af en af de stadig forfølgende Ulve, paa at Guder og Jætter en Gang skal udkæmpe deres Trætte i et uhyre Slag, og at Guderne — de store, for Folket hellige — da vil finde Døden. Dog de dør ikke uhævnet, ti det vilde ingen Nordbo kunne tænke sig; Odins unge Sön flænger Fenresulvens Gab, og saaledes er der Begyndelsen til et nyt Kuld af Guder og Mennesker, der kan føre Livet videre. Livskraften er, om end saa knap som muligt og ved den mest anspændende Kamp, reddet fra Undergangen.

Verdensstriden mellem Guder og Jætter er ikke udelukkende nordisk. Snarere er det fælles for de ariske Folk at tænke sig f. Eks. Tordenherskeren sammen med den øvrige Gudeskare i daglig Strid med Troldene. Kelterne kender endog en uhyre Gudekamp, der har noget af samme tragiske Tone som Nordboernes. Men medens Hellenere og Indere er böjede af fra denne Tanke — i Livslyst eller i Livsforsagelse —, har Nordboerne holdt Tanken fast til det yderste. Nærmest ligger Opfattelsen hos den persiske Folkestamme, der lærer om en stadig Strid mellem gode Vætter og Trolde, og har en Slutningsopgörelse, der paa flere Punkter staar Nordboernes nær. Men netop Ligheden viser os ogsaa Uligheden. Bygget fra först af paa Modsætningen mellem Frugtbarhed og Törke, og stadig dragende Menneskeheden med ind som aktiv Arbejder, er det en Religion, der er bleven til ved Kvæghjord og paa Plöjemark. Nordboernes Verdenskamp er fostret halvt af Krig, halvt af tungsindig Grublen over Livets Kaar; den kender langt mindre til at Mennesker er Gudernes Hjælpere; det er ikke de levende Mennesker, men Valhals Ejnherjer, der rider ud til Ragnaroks-Kampen. Der er i Persernes Lære noget af Arbejdsmenneskets lyse Tro paa at det skal

nytte; der er i Nordboens Sange Grublerens Dröm om at alt skal gaa under.

Vikingetidens Digtning, som den ligger for os i norske Kvad fra 9de, endnu mere fra 10de Aarh., har dette Tungsindspræg. Midt ind mellem de farverige Optrin, ofte hvor man slet ikke venter det, kommer Tonerne af et Ragnarok, Glimt af den Stund da Odin skal møde Ulven, og da Muspels Sönner rider over Mörkskoven. Her er ikke saa lidt af en digtersk Hang til at lade Mytens brogede Optrin tegne sig paa mörk Baggrund, en Trang som vi skal genfinde i Heltelivets Besyngelse. Men ved Siden deraf trives dog alle de enkelte Myter, der ikke taber sig i det store Verdensdrama, men kun lader Tilhøreren opleve Modsætningen og Kampen i stadig nye Situationer, — og med lykkelig Udgang: hvorledes Thor knuser Jætten Hrungnes Stenhoved med sin Mjølner, eller hvorledes han udklædt som Brud henter det tabte Vaaben igen hos Tursekongen. Én Myte satte dog Skjaldene over alle andre; de blev ikke trætte af at skildre, hvorledes han paa sin Krog drog selve Midgaardsormen op fra Havbunden, hvorledes den spraglede Edderorm hadsk stirrer ind i Öjet paa sin Dødsfjende, mens det hagler med Hug over dens Hoved. Denne Myte blev det store, det rammende Udtryk for den standende Strid mellem ødende og værgende Magter. Oldtidens Drapa om Gudehelten har ingen Jubel som de kristnes paa Paaskemorgen; den har mörk sammenbidt Alvor. *TUNGSIND*

Det er Vikingetidens rige Digteraander, der har bragt Jættekampen til sin höjeste Udfoldelse; men væsenlige Træk af den kan følges ud i den jævne Mands Tro, den der ned igennem Tiden har holdt sig i Folkets Minde som en varig Skovbund, medens Storskoven skifter og fældes. Tordenen kommer agende gennem Luften som en vældig Kæmpe eller Gubbe. Der gaar korte Vindstød forud for den; det er Troldene, der i Rædsel flygter hjem for at redde Livet. Snart ser man dem som lysende Garnnögler (Kuglelyn, elektriske Udladninger) hoppe tværs over Vejen eller langs ad Tagryggen for at finde et Fristed; men den agende Gubbe holder Öje med dem og slynger sin Tordenkile, der kløver dem tværs igennem og gaar midt ned i Jorden. Eller om Høstnætterne (Graagaasens, Troldandens og andre Trækfugles Tid) høres gennem Mörke og Stilhed i Skoven den underlige Lyd ligesom Hundeglam og Hyl; det er »Oden«, »Un«, der jager efter »Skogsfrur«, »Ellekællinger« eller (i Kystegne) Havfruer. Man fortæller om, hvorledes de flygter for ham, kæmpestore, med vildt flagrende Haar og de lange Bryster slængte tilbage over Skuldrene, og hvorledes han kommer paa sin höje Hest, med Spyd i Haand og den dræbte Troldkvinde som Jagtbytte hængende over Sadlen. Saadan jager »Kong Oden«, saalænge Verden staar, eller til den sidste »Langpatte« er dræbt, med Tordenen som sin Hjælper, for at udrydde dem alle. *THOR OG ODIN I FOLKETRO*

Hvor meget der er af arisk Arv, og endnu nærmere af gotisk Grundsyn i denne Gudernes Kamp mod Trolde, saa er der dog en stærk og selvstændig nordisk Formning af Tanken. Folketroen viser, at selv hos de nærbeslægtede tyske Folk blev »der wilde Jäger« ikke — som den nordiske »Oden« — en menneskeværnende Kæmpe; Medfølelsen med de forfulgte Skovmøer er dær den overvejende. Indenfor selve de nor-

diske Lande viser Danmark og især Sverig den rigeste Udvikling af Sagnene om den troldefældende Torden og den jagende »Oden«; at Norge ingenlunde har staaet tilbage i Tankens Gennemførelse, viser dog Vikingetidens mægtige Kvad.

Selv om Mængden af Sagn hver for sig blot gentager den samme store Modsætning, Gudernes Kamp mod Troldene, er der dog Tilløb til at forme det hele i en sammenhængende Handling, til et Gudedrama; Ragnarok maa da selvfølgelig være det store Tyngdepunkt. En saadan Gudedigtning har vi i det forreste af den Ældre Eddas Kvad, Voluspaa; men Betragtningen af dette mærkelige Digt bör gemmes til en anden Sammenhæng. Indenfor den mere almene, upersonlige Gudedigtning har vi en enkelt Myte, der er samstemt med Ragnarok, Myten om Balders Død.

BALDERS DØD Balders Død staar for mange som Midtpunktet i Nordboernes Myteverden. Ikke saaledes i den Fremstilling jeg her giver. Ti Baldersmyten er absolut ikke den Tap, hvorom Mængden af Myter drejer sig, og selve Baldersagnet er stærkt forskelligt i de forskellige Overleveringer, det drejer sig netop selv om ganske forskellige Tapper. Baldermytens episke Kærne er et gammelt heroisk Motiv (vi finder det igen i Persernes Rustem og flere Steder) om en gudebaaren eller gudeværnet Helt, der kun kan fældes med et eneste Middel, dette faar hans Modstander opspurgt; han finder Kvisten, danner den til sin Pil og fælder Gudesönnen. I den ene nordiske Form bliver Problemet det, at Drabsmanden er en af Gudefolket; Guderne kan ikke øve Hævn, ti de er alle i Landsmandsskab og Pagt med Drabsmanden. Da drager Odin forklædt til Møen Rind, vinder til sidst ved sine Trolddomskunster hendes Elskov, og der fødes en Søn, som uden at krænke nogen Ed kan skaffe Oprejsning for Balders Død ved at fælde Høder. Her er det först og fremmest en Myte om Odins Snedighed til at vende alle Forhold, saa de maa fremme hans Planer. I den anden Baldermyte er ikke Høder og Hævnen, men Loke og Lidelsen det væsenlige. Det er Loke, der danner Mistelten til Vaaben og lægger den i den intetanende Høders Haand; og da hele Naturen græder for at faa den herlige igen, sidder Loke »med törre Taarer« i Hulen som den eneste urørte, der lader Hel beholde sit Bytte. En Uskyld, der er fremmed for Drab og ondt, en saa dyb Sorg at ingen Hævn kan slette den ud, og en Ondskab af djævelsk Dybde giver dette Baldersagn en anden Grundtone end de sædvanlige Kampmyter. Intet Under at denne Digtning var saa yndet, selv blandt kristne Nordboer i Vikingetiden i Vesten, og ned i Middelalderen paa Island og flere Steder. Hele Verdens Klage og Kvide, Ondskabens Magt, og den guddommelige Helts Lidelse, der maa smælte selv det haardeste Hjærte til Taare, finder for förste Gang Udtryk heri. Dette Baldersagn er ikke fra vort Hedenskabs Udspring, men er dets sidste Ord, da det allerede tonede gennem Luften med Vaadesange om den lidende Krist.

LOKE Loke er vor Myteverdens sælsomste Skikkelse. At vise ham ud lader sig ikke göre, ti han er allevegne. Men vi kan til en vis Grad skelne historisk mellem de Lag, hvori hans Mytekres har aflejret sig. Loke som Ledsager af Thor er af gammel Oprindelse, ti overalt i nordeuro-

pæisk Myteverden har Tordenguden en saadan ung Ledsager, hans Hjælper og Budsvend, der snart er listig i Troldekampen, snart kommer til kort mod Jætterne og maa reddes af den stærkere Gud; og disse Mytestoffer er de samme som de nordiske: Jættefiskeriet og Hentningen af Gudens tabte Hammer. Af samme Støbning er den Mytekres, hvor Loke optræder som Odins Ledsager, altid som den foretagsomme der snart vinder ved sin List, snart bringer sig i Afhængighed af Troldene ved sin egen Uforsigtighed. Saa har vi andre Elementer af Lokeskikkelsen, der synes at vise noget helt andet. Han ligger bunden i Hulen med Slangens giftige Dryp ned i sit Ansigt, han krymper sig saa Verden skælver, og han skal en Gang bryde ud som Gudefjende i Ragnarok. Episk hænger dette sammen ikke saa meget med den kristne Lucifer som med Sagnene fra Kaukasus om den i Elbrus indespærrede Kæmpe, hans Lænker, Pinsler og hans Frembrud ved Verdens Ende. Men naar disse Forestillinger har kunnet mødes og danne en Helhed, er det vel fordi der sker en Forskydning indenfor selve den nordiske Myteverden.

KARAKTERTEGNING

Det er kendeligt, at der i den nordiske Mytedigtning er ved at arbejde sig noget frem: en Trang til at understrege Særpræget hos de enkelte Gudeskikkelser, ogsaa til at give Indtryk af det guddomsvældige, og endelig — men i mindre Grad — til at udrense Gudeskikkelserne etisk. Tordengudens Sejre ved List fortoner sig, skönt de episke Motiver viser den store Rolle de en Gang har spillet; Jættefiskeriet f. Eks. har glemt sit Præg af Thors List og lægger al sin Kraft i at skildre hans Styrke; Hammerhentningen ligesaa, den kaster al Snedigheden over paa den ledsagende Loke. Under disse Omstændigheder maa Loke have Skylden for alle Uheld og Overrumplinger der hænder Aserne, han glider ud af Gudeplanet og fremstilles som udgaaet af Jætteverdenen; han har i Tidernes Morgen blandet Blod med Odin, hedder det.

ÆLDRE EDDAS GUDEOPFATTELSE

Der foregaar i Vikingetidens Norden en Omsætning af Værdierne. To aandelig forskellige Planer løber her jævnsides med hinanden. Den naive Myte med sit hele Æventyrpræg, med Guders Omskabelse i Dyreskikkelse osv. finder vi i den Yngre Eddas Fortællinger og i de kunstige Skjaldedraper, som kun gaar ud paa at meddele det gængse Stof i en pragtfuld ydre Form. Men i den Ældre Eddas Gudekvad møder vi Digterværker, hvor aandelig udviklede Mennesker har sat Stempel paa Myteverdenen. Alene saadant et Træk som at Guders Omskabelse i Dyreham ikke forekommer (det fjærnes eller det forties) er karakteristisk. De giver sig ikke af med en Odin, der i Ørneham flyver gennem Hnitbjærgs-Kløften, eller i Slangeham kryber ind til Mjøden; men han kommer som en snu Politiker og Rænkesmed: vover sig i Suttungs Sal som Bejler til Datteren, holder Bryllup blandt Jætterne, slipper i Brudenatten bort med Bistand af den trofast elskende Gunlad; og næste Dag gaar Jætterne og spörger om den saaledes forsvundne, om han er sluppen tilbage til Guderne med Livet, eller om maaske Suttung har slagtet ham. Da jubler Odin: Suttung har han sveget, og hans Datter har han efterladt til Graad, men Digtermjøden er hentet fra Dybet til Guders og Menneskers Tarv.

III. GUDETRO

OFFER Dersom en kristen i det 9de, 10de eller endnu langt hen i det 11te Aarh. havde besøgt Nordens störste Helligdom i Upsala, vilde han blive Vidne til mangt, der maatte forekomme ham sælsomt og frastødende. Naar han traadte ind i Helligdomslunden, vilde han i Træerne se hænge hele den Mængde af Ofre, der var bragt til Guderne, snart Heste, snart Hunde, eller andre Dyr, snart ogsaa Mennesker. Derinde vilde han saa se det store Helligtræ, hvorom det hed, at det stod grönt baade Vinter og Sommer, og naar han kom op paa Höjene, der bredte sig som Tilskuerpladser, laa Gudernes »Hov« midt for ham, en mægtig Træbygning, hvis gyldne Prydelser glimtede fra Tag og Tinder, vidt ud over Sletten, og hvis mörke indre rummede Gudernes Træbilleder: Odin med Spyd og Rustning, Thor med Hammer eller Herskerstav, og den plumpe Fremstilling af Avleguden Frey. Men kom man til en af de store Fester, hvert niende Aar lidt hen mod Jævndögnstid, var det hele fyldt af et umaadeligt Menneskemylder; hver Dag i Løbet af de ni Offerdage blev der slagtet mindst ett Menneske og talrige Dyr, de blev klyngede i Træerne, gennemborede med Spyd eller kastede i Offerlundens hellige Kilde; Præsterne stod hos og saa, om Offeret dukkede op igen, eller om det helt forsvandt, for da havde Guddommene taget glade imod Gaven. Vilde Sange, »af mange Slags og usömmelige«, lød fra de ofrende Flokke, Guders Paakaldelse og almindelig Gildejubel ledsagede Offermaaltidet. Og saa naar Helligdagene var omme, drog de sammenstimlede Tusender hjem, ventende at Guderne efter dette vilde skænke Trivsel for Folk og Fæ, holde Fjendevold og Sygdom borte fra Landet. Men i Lunden hang Lævningerne fra Ofringerne; et Öjenvidne talte en Gang 72 Lig i dens Træer.

Eller et andet Billede fra den Tid. Det er mod Midvintersnat i Trøndelagen. Bønderne strömmer til Julegilde hos den mægtige Jarl paa Hlade. Hans rummelige Gildestue, der ogsaa er Gudernes »Hov«, aabner sig for Hundreder. De kommer paa Ski eller Slæde, læssede med Ølankre og med Barkæsker fulde af Kost, dragende Hest og Faar med sig. Derinde blusser allerede Baalene langs ad Hallens Gulv, og Bænkene sættes tæt fulde. Dyrene bliver slagtede foran Gudebillederne, Blodet modtages i store Kummer og sættes paa Gudernes Forhöjninger som förste Gave til de vældige. Jarlen træder frem, tager Stænkekosten i Haanden og stænker det varme Blod ud: over Forhöjningen, over hele Huset, over alle de nærværende. Kroppene hugges i Stykker, og kastes i de Kedler, der hænger over Ildene. Jarlen træder frem med Drikkehorn i Haanden, vier det til Odin og beder om Sejr i Kamp, saa drikker han selv deraf og rækker det til sin ypperste Gæst, der drikker og lader det gaa videre. Paa samme Maade drikker de for Njord og Frey, paa god Aaring og Fred, og dernæst »Bragebægeret« (Herre-Bægeret, Storgudens — Thors — Bæger). Saadan har de drukket alle Storgudernes »Minde«. Saa bliver Gildemaden delt ud: Suppen og de fede Kødstykker; hver Mand i Huset skal have med af det alt, man er jo Gudernes Gæst.

I lignende Former har den hedenske Gudsdyrkelse udfoldet sig over-

alt i Norden, og Skikkenes Blodighed og Vildskab passer ret godt til det barske Præg, der er over Nordboernes tidligste Fremtræden. Men rettelig set kan alt dette ikke kaldes nordisk i snævrere Betydning; et vist tidligt, krigersk Kulturtrin træder overalt frem med lignende religiøse Former. Overalt køber man Gudernes Venskab ved Gaver, overalt den blodige Udstykning af Offerdyr, og den sælsomme Hellighed der tillægges det guddomsviede, saa at det ikke opfattes som Blod og Aadsler, men som det der gör Lunden, Tempelhallen og Menneskene hellig, naar de berøres af det. Ogsaa Menneskeofferet hører almindelig med til Gudsdyrkelsen; Guddommene er vældige og grumme, det Folk der vil frelse Liv og Velvære i den kommende Tid, maa give andre til Død i sit Sted, enten Trælle eller Mennesker udvalgte ved Lodkastning. Skulde man i alt dette kunne fremhæve noget som særlig nordisk, maatte det snarest være den forbavsende ringe Rolle, som Ilden spiller; ingen Rög og Luer tilslører Offerets Uhygge, dets blege Lævninger findes synlige i Træer og Kilder paa Helligstedet, som naar Sporene af en natlig Udaad røbes af Dagslyset. En ældgammel barbarisk Offerform har her holdt sig i fuld Kraft ned i nordisk Vikingetid.

GAMMEL NATUR-DYRKELSE

Indenfor de nordiske Former for Gudsdyrkelse vil man lægge Mærke til ligesom to forskellige Lag. Det ene er den naturbundne Gudsdyrkelse, der er den ældre; den anden Tempel- og Billeddyrkelsen, der i det hele er yngre. Paakaldelsen af Guderne i Lundens dybe Skygge eller under aaben Himmel naar tilbage til Broncealderens eller maaske Stenalderens Kultur; Billeddyrkelsen har derimod udfoldet sig fra vor romerske Jærnaldersperiode af. Denne Dobbelthed kan man iagttage i selve Upsalahelligdommen: fra Naturens Haand har den Helliglunden, det mægtige Træ og Kilden; Menneskers Tilsætning er Templet med de tre Storguders Billedstøtter. Selve Offerskikkene er, fordi de er gamle, i höj Grad naturbundne; Gudegaven blev hængt i Træet, fordi de i Luften farende Væsner drog bort med Sjælen i det Öjeblik da Strikken snöredes til; Kildeofferet troedes at blive modtaget af Vætten i Dybet. I Lundens dybe Skygge eller under aaben Himmel er de Steder, hvor man tidlig tror det muligt at henvende sig til Guddomsmagterne; Bad i Helligsø, Dans paa Höje og Offergave paa Dysser hører med til Dyrkelsen paa de store Naturfestdage om Midsommer eller om Vaaren ved Kvægets Udslipning. En egen stor Rolle spiller det i Norden, at man skulde kaste Lod under aaben Himmel for at lære Gudernes Vilje at kende. Denne Skik holdt sig strengt som höjtidelig Sædvane, selv paa en Tid da ellers Gudernes Nærvær var knyttet til Billeder i Templet; den bundede jo i den Forudsætning, at Guderne fra deres Himmel skulde se ned paa Lodkastningen. Mand og Mand imellem holdt disse Offerskikke under aaben Himmel sig. I mangfoldige af Norges trange Dale bragtes der Solen et Offer af Smör den förste Dag om Foraaret, hvor den atter skinnede paa Huset: Smörklatten blev sat ud paa Taget, og Solen ligefrem slikkede det op. Paakaldelsen vender sig, i denne Form, ikke lidt til Himlens Guddomsmagter i det hele. En enkelt saadan Paakaldelse kender vi endnu fra Eddakvadenes Tid: Valkyrjen Sigrdriv vaagner af sin Dvale, og vækket af Sigurd til nyt Liv retter hun sin Bön til hele Naturens Guddomsmagter: »Hil Dag og hil Dags

Sönner, hil Nat og hendes Æt! se med milde Öjne hid til os, giv os, der sidder her, Sejr! Hil Aser, hil Asynjer, hil den nærende Jord! Mæle og Mandevid giv os Ædlinger to, og Lægedomshænder mens vi leve.« — Denne himmelske Gudeflok er ikke blot Enkeltmenneskets Hjælpere, for saa vidt han kan vinde deres Huldskab; ogsaa Samfundsideer bæres af dem. En mærkelig Form er Edens Hellighed, saaledes som den kommer frem i Vaabeneden: Kæmpen gaar frem paa aaben Mark, han lægger Sværd og Skjold ned foran sig og ønsker at om han sviger sin Ed, at da hans Vaaben ikke maa være hans Hjælpere, men blive hans Ulykke. Kendt ogsaa hos andre gotiske Folk er den særlig fremtrædende hos Nordboerne lige fra de ældste Efterretningers Tid; og ned gennem Middelalderen finder vi den som fast Edsform: Vandreren sværger med Haanden om sit Spyd, Rytteren med Foden i Stiböjlen, Skipperen paa sit Skibs Bord. Men ogsaa Tinghellighed, Gravfred og til en vis Grad Samfundets hele Vel staar under Guddomsbeskyttelse.

VALG AF SÆRLIG GUDDOM

Dette Forhold til Gudeskaren i det hele satte sig Præg i Navnegivningen, saaledes som den er fælles for de gotiske Folk. Man dannede Mands- og Kvindenavne ved Sammensætninger med *As-* (egl. Væsen, Aand; senere: Guder), *Gud-* (egl. de paakaldte), *Regin-* el. *Ragn-* (Guddomme); Barnet var dermed stillet under Gudeskarens Beskyttelse. Men i Norden sker der en Nydannelse lige forud for Vikingetiden og i Løbet af den: man vier Barnet til en enkelt Gud. Jydske Hövdinger har en Forkærlighed for *Odin-*, upsvenske Bønder for *Frey-*; men overalt i Norden dannes Navne i hundredvis med Opnævnelse efter *Thor*.

Det fortælles om Mænd i Vikingetiden, at de tog en enkelt Gud til deres *fulltrúi*, ɔ: den de satte hele deres Tro til. Om Svenskerne hedder det, at de under Nød i Kampen paakalder en af deres mange Guder, og at de da efter at have faaet Sejr dyrker ham og sætter ham over de andre; og at mange paa denne Maade havde erfaret, at de kristnes Gud var den stærkeste, og derfor havde slaaet sig paa ham. En saadan Udvælgelse af Guder til fortrinsvis Dyrkelse maatte virke opløsende paa den almene Folkereligion.

Fig. 7. »Thor vie disse Runer«. Glavendrup, Fyn.

Alli Solve-Godes Sten, o. 900. Wimmer, Runemindesmærker, II.

DE ENELTE GUDER

De Guder, vi kender som dyrkede i Vikingetiden, er væsenlig følgende: Odin som Kampens og Kløgtens Gud; Thor som Beskytter imod Trolddom, Syge og alskens Fare, til Dels ogsaa som Agerbrugsgud; Frey som Avlegud; Njord som Søfærdens og Velstandens Gud, særlig dyrket i Kystegne. Tyr var den gamle Krigsgud, og i endnu fjærnere Tid Himmelgud, men var ved at træde i Skygge; Ull den gamle Gudehövding, hvis Dyrkelse (i Sverig og især Norge) dog allerede var blegnet ved Odins Fremtrængen; Skade kendtes i de samme Egne som Særgudinde for Jagten. Kvindelivets og Hjemmets Guddom er Frigg eller

Freya, eller begge i Forening og ledsagede af en Flok andre Guddomme, enten *dísir* i Almindelighed eller en Skare af kvindelige Fagguddomme: en, der holder ondt fra Husets Dör, en anden for Lægedom, en for Løftets Overholdelse osv. Kvindernes Tro synes endnu mere end Mændenes at være bunden i det nedarvede, i Flokguddommene og i Mylderet af Særguder; tillige blev Kvinderne Bærere af de nedarvede Ofre til det enkelte Huses særlige Værnevæsen: til »Lokke« der boede i Arnestedet, til Vætten i den nærliggende Höj, eller til et Væsen i en eller anden Fos eller Klippeblok, hvem man fra gammel Tid bragte Gaver. Men trods dette, trods det at mangen enkelt Gaard, især i afsides Egne i Norge eller paa Island, holdt fast ved tusendaarige Sædvaner, gik Udformningen af de stærkt personlige Guder sin Gang.

Fig. 8. Odin paa Sleipne rider til Valhal. Gulland. Sveriges Historia. I.

THOR

Thor træder ganske overordenlig tydelig frem, ikke blot Myternes stærke Gud med det muntre Præg, men netop hans religiøse Karakter. Han er Guddommen, der værner mod ondt. Mytisk er han Udrydderen af Trolde, religiøst er han den der paakaldes mod Sot og Sult, den med hvis Hammermærke Mennesket signer sig fra Vugge til Grav, og som endnu værger Gravens Fred; ogsaa den, som værner Tingets Fred; da Ugeinddelingen trængte ind, blev Torsdag gærne til Tingdag. Dertil kommer, at han fra Tordengud er bleven Vejrets Gud, og at han bliver den der paakaldes om Styrke, derfor ogsaa Krigsgud for Kæmpen der sætter Pris paa sin stærke Arm. Dertil det muntre og kammeratlige ved hans Færd; han er »Menneskefolkets Ven«, en stærk og hjælpsom Storebror for Menneskeheden.

FREY

Frey er Avleguden, den der giver Køer og Faar rigeligt med Afkom, han paakaldes ved Bryllup, og han skænker Fred og Velvære. Det digterske Billed af ham har en blid Ynde, som ellers mangler hos de nordiske Mandsskikkelser: »Frey er den bedste af bolde Kæmper i Asers Gaarde, han volder ej Mø Graad, eller Mands Viv, hver Fange løser han af Jærn.« Men at man skulde vende sig til denne Gud i Livets store Kriser, synes ikke at være faldet Nordboerne ind, og dermed er Grænsen for hans Magt skarpt afstukken.

ODIN Odin er Kampens og Kløgtens Gud. Historisk set er han, skönt Gudekonge og Asernes Fader, den yngste af dem. I Løbet af Jærnalderen havde hans Dyrkelse bredt sig sydfra. Endnu ned i Vikingetiden havde hans Tempeldyrkelse ikke faaet rigtig fast Fod i Vestnorge eller Nybygderne. Tidlig bunden til det natlige Brus gennem Skov og over Hede var han bleven Dødsherren, der førte de udaandende Sjæle bort med sig. Vejen laa da aaben til at göre ham til Hersker i et himmelsk Valhal, og tillige til den, der holdt Kampens Afgörelse i sin Haand; og det næste Skridt var da at göre ham til Gudernes Hövding. Allerede hos de gamle Germaner paa Tacitus' Tid var han naaet til at indtage denne Försteplads og at dyrkes med Menneskeofre; i Norden maa hans Forrang være bleven slaaet fast i alt Fald under de krigerske Folkevandringsaarhundreder. — Andre Forestillinger blander sig ind imellem; paa det meste af det sydnordiske Omraade opfattede man den over Marken ridende Gud som den, der gav Sæden Trivsel; men andensteds greb Thor ind i dette. Langt væsenligere var det, at Odin var Trolddommens Gud. Han, der færdedes ved natlig Tid og med utrolig Hast, tænktes allerede tidlig at have Trolddomskunster til sin Raadighed; men ud deraf vokser en Gudeskikkelse, der kender al Naturens hemmelige Kraft, styrer den med sit Ord og meddeler sine Lærlinge af den samme Viden. Her er vi ved noget af det religiøst ejendommelige ved Odinsskikkelsen; man kan staa i et særligt Forhold til ham. Den enkelte skal søge ham i Löndom paa Korsvejene, hvor han færdes ved Nat, slutte en Pagt med ham og faa hvad man begærer. »Han giver Sejr til nogle, Penge til andre, Mæle og Mandevid til mangen Mand.« Han tros at kende de i Jorden skjulte Skatte, men först og fremmest har han alle Aandsævner under sin særlige Raadighed. Han giver Modet i Kampen, giver Skjalden hans Digtergave, i et Kvad bringer en Kæmpe Odin sin Tak at han gav ham det haarde Sind, som altid skabte lönlige Fjender om til aabenbare Modstandere. Der er Glimt af, at denne Odinsdyrkelse fremtræder med Præg ligesom af en egen Religion indenfor Hedenskabet. Mennesker er »signede« til Odin og dermed gjorte til hans Tjænere; andre er fødte af hidtil barnløse Forældre efter Odins Paakaldelse, og er derved tilhørende ham. Odins Tryllesange, der har lydt i »den Höjes Hal«, gentages af jordiske Mennesker som en dyb hemmelighedsfuld Betroelse. Og der hviskes om, at det er de samme lönlige Runeord, der overalt holder Tilværelsens Gang oppe og ogsaa giver Mennesket dets Styrke; at de i Urtid er skrevne af »den store Lærer«, og at de siden er gentagne af Odin blandt Aser, ligesom af den jordiske »Lærer« eller Sanger (*Thul*) blandt Menneskers Slægt; man er paa Veje til at tænke sig Asernes Odin som kun en Form af Runeherskeren. I praktisk Religion vil alt dette sige, at Troen paa de andre Guders Magt indskrænkes; hvorfor skal man f. Eks. paakalde Njord om Vindstille, naar man allerede har de af Odin lærte Trylleord, der stiller Sø? »Bedre ikke at blote, end blote for meget, Gave ser altid efter Gengæld«, saadan lyder Odinsvennernes Formaning; de synes at have dyrket Odin ved Kampens Stordaad, der sendte hundredvis af Kæmper til Valhal, men vel tillige ved enhver Udfoldelse af deres Ævner, som viste at de udnyttede Odins Gave.

Odins-Troen er Enkeltmandssag, lige saa udpræget som Thorsdyrkelsen flokker Menneskene i Samfund. Derfor ser vi ogsaa en Nytte- og Klogskabsmoral blive forkyndt i Odins Navn, i de Ordsprogsrækker, der i Tidens Løb er smæltede sammen med mytiske Bestanddele i »den Höjes Tale« (Haavamaal). Men i ganske modsat Retning ser vi Odin optræde i Heltemyterne; han straffer dær den svigefulde Konge, der skaanselløst har arbejdet sig frem ved Troløshed mod alle sine nærmeste Frænder: en Geirrød, en Heidrik, en Ivar Vidfadme. Dette bör nævnes, fordi nogle Religionsforskere har Hang til overhoved at fraskrive Hedenskabets Guder moralsk Betydning; det bör fremhæves, at man indenfor en vis Sagnverden gör Odin til den guddommelige Morals Hævder mod trodsige egenkærlige Mennesker. Men det kan ikke nægtes, at den, der hensynsløst vilde gennemføre sine egne Ønsker, kunde faa en vis Støtte i mange Forestillinger om Odin.

VALHAL

Endnu er der en Sag ved Odin, hans Stilling som Hersker i de afdødes Verden. Vi tör ikke tage den som Udgangspunkt for hans Forhold til Menneskene; vi maa ikke, som man i Middelalderen gjorde, opfatte det i Lighed med den kristne Udødelighed, og opfatte Valhal som — med de nødvendige Ændringer — et Paradis til at belönne de for Odin kære Personer. Det straalende Valhal og det mörke Hel er, saa snart vi kommer til de virkelig hedenske Kilder, saa mærkelig lidt skarpt adskilte. Ingen virkelig hedensk Kæmpe jubler ved at dø, men i middelalderlig Romantik kan man lægge en Ragnar Lodbrok saadanne Ord i Munden: »Snart skal jeg hos Aserne drikke Øl i Höjsædet, Diserne byder mig til Odins Hal . . . Livets Stund er leden, leende jeg dør.« I de gamle Digte famler man saa underlig imellem om de afdøde er gaaet til Hel eller til Valhal. Mindre drabelig end Ragnars Dødssang er det virkelig hedenske Kvad om Kong Haakon den Gode. Kongen hører Valkyrjerne, der rider gennem Luften og vier ham og mange andre Kæmper til Fald: »Hvorfor skifter du saa Kampen, Skogul? vi var dog godt værd af Guderne.« Den Hær var ikke glad i Hu, hedder det, der skulde kæmpe sig til Valhal. Man havde ulige mere Lyst til at skænke Odin Sjælene af sine Fjender, end til selv at falde som hans Offer.

INDRE MODSÆTNINGER

Tyngdepunktet i Odins-Forholdet ligger ikke i den hinsidige Verden, men i hans Hjælp i den nærværende, i den Pagt der her for Jordelivet sluttes mellem ham og hans Ven. Dyrkelsen af Thor og af Odin som den særlige Beskytter i alle Livets Forhold staar her som de to store Udtryk for Ønsket om at have en personlig Gud at sætte sin Lid til. Det kunde ikke være andet end at denne Fremhæven af de to maatte føre til Brydninger ude i Livet. Den, der vælger Thor til sin *fulltrúi*, vil praktisk fornægte Ordets og Snildets Magt; og Odins-Dyrkeren vil omvendt føle sig hævet over den naive Tro paa Thors Hammerhug. Modsætningen faar sit Udtryk i Sagnet om Fyresvold-Slaget (i Upland o. 980): för Slaget ofrede Kong Erik til Odin, og hans Modkonge Styrbjørn til Thor; om Natten kom en höj Mand i blaa Kappe til Erik og gav ham en lang Kvist, som han skulde kaste over Fjendehæren; og da han paa Kampdagen gjorde det, kom der en hel Sky af Sandflugt i Modstandernes Öjne; saaledes havde Odin skænket sine Venner

Sejr. Et Samtaledigt i den Ældre Edda er helt bygget over lignende Problem; det stiller den stærke men utaalmodige Thor hen som Skive for den i Gammelmandsskikkelse udklædte Odins Spot. Odin er en Gud for Hövdinger, for de aandelig udviklede, men han kan ikke fange Mængdens Tillid. Der er den natlige Uhygge, det snedige Dobbeltspil i hver af Myterne om ham, og i selve det at han i Slaget fælder den som han har kær. Og da Kristendommen kaster sin Brand ind i Sindene, mærker man hans dybe Svaghed: indenfor et Folk, der sætter Trofasthed saa höjt, kan det ikke tilgives Odin, at han er fuld af Svig.

Men denne Mörkside ved ham maa ikke skjule den Værdi som Odinsdyrkelsen fører med sig. Her har for förste Gang Tanken om aandelig Kraft faaet sit bevidste Udtryk; Visdom er for ham Magt; Hugin og Munin (»Hu« og »Minde«) omflyver som hans Sendebud den hele Verden; Trylleordet udfører hans Vilje. I Odinstroen fæstnes Bevidstheden om at Sjælens Ævner er de höjeste, og om at deres Udfoldelse i Daad er den for Guddommen glædelige Handling. Religiøst virker den til, at Guddommen i sin höjeste Form opfattes som Aand og Vilje; den kender Indvielsen, Pagten, for det enkelte Menneske til at udføre Guddommens Krav overalt i sit Liv.

Saaledes staar Hedenskabet med de to ulige Toppunkter af Gudsbillede. Det ene Guddommens Styrke og dens Velvilje mod Menneskesamfundet; det andet det guddommelige Snilde, med den partiske Forkærlighed for de enkelte — de ypperste — Individer. Man kom til Tider ud over Vanskeligheden ved at paakalde de tre (eller fire) störste Aser sammen, eller ved at vende Bönnen til alle Guddoms- og Naturmagterne i Fællig. Men overfor alle Livets Forhold slog det ikke til; ti hele Folkets Tænkemaade stilede mod at kræve et personligt Forhold af Tillid og Ansvar overfor det guddommelige ligesom overfor Mennesker.

IV. HELTEDIGTNING

Fig. 9. Krigere. Øland. Sveriges Historia.

Heltesagnet er yngre end Gudemyten. I hvert Fald gælder dette den Heltedigtning, der møder os i rigt Maal hos Nordboer og de andre gotiske Folk. Det er ikke det barnlig-fantastiske Helteliv, der rider til Verdens Ende forbi Sol og Maane, eller kløver Fjældet med sit Sværd og rider ind i Dybet gennem Kløften. Det er tværtimod en Digtning, der er bunden af Virkelighedens Grænser; den afspejler det historiske Hövding- og Krigerliv. Hvordan disse Heltesagn har lydt för Folkevandringstiden, derom har vi svage Lysglimt fra enkelte af de gotiske Folk: tapre Krigere, hvis Daad imod Fjendefolk er blevet besungen af de efterfølgende Slægter. Men saa

kommer Folkevandringstiden som en uhyre Istid; Folkestammer skurer hen over de gamle Bopladser, udsletter de Spor af Liv der fandtes, og skaber nye Former paa Landene. Store Skikkelser glimter frem, stifter Riger af ukendt Störrelse, og saa svinder de som Stjærneskud og deres Herredömme er kun et Minde. En lignende Magt, som Napoleon den Store øvede over mange Digteraander i Samtid og Eftertid, havde Ermanrik og hans Østgoterige, Attilas Hunnervælde og Theodoriks italiske Kongedömme.

HISTORISK GRUNDLAG

Saadan ogsaa i Norden. Efter alt hvad vi kan skönne, ligger der kun et kort Spand af Aar mellem Hroars Glanstid paa Lejre og hans Sön Hrøriks blodige Sammenstød med Fætteren Rolf, og atter derfra til Harald Hildetands Fald paa Braavalla-Hede. En Helge Hundingsbane og berömte jydske og svenske Kongenavne kan vi med en viss Rimelighed henføre til samme Tid, og denne Tid svarer da ret nöje baade til Danernes förste fremtrædende Statsdannelse og til Tiden for Theoderiks og de andre Folkevandringskongers Herredömme i sydligere Lande. En Forskel er der dog. De nordiske Lande fik ikke Traaden af Minder fra de foregaaende Aarhundreder skaaret saa brat over som de sydligere gotiske Folk, og enkelte af vore store Sagnhelte synes at række tilbage i de nærmeste Aarhundreder tidligere. Der kan næppe være Tvivl om, at den Kong Sigar, der lod Hagbard hænge og selv bukkede under for hans Hævnere, maa søges blandt Danerne forud for den egenlige Stordaadstid omkring Rolf Krake, og ligesaa at den Uffe, der blev berömt ved sin Grænsekamp, har levet blandt Anglerfolket en rum Tid för dets Udvandring til England. Men Helhedssammenhængen er stadig den samme: Statsdannelse, Kongemagt og Heltedigt gaar Haand i Haand.

Men trods Udspring fra Samtids Daad bliver Heltedigtningen ingen Rimkrønike. For det förste omformes Billedet; Sangerne fortætter Stoffet, spidser det til i Modsætninger, kaster skarpt Lys og Skygge over Skikkelserne, og inden de véd af det er det oprindelige Billede stærkt ændret. Men langt mere bestemmende er det, at denne Digtning ikke er saa dybt bevæget af Samfundsinteresser i denne eller hin Form, men af en umiddelbar og stærk Følelse for de enkelte Skikkelsers Liv.

TRAGISK STEMNING

Det som Skjalden sang om i Hallen, naar Baalet kastede festligt Skær over Kæmpernes lange Rækker, og naar Mjødhornet gik fra Haand til Haand, var ikke Livets Glæde, men dets Kvide. Det var om Svanhild, der blev traadt under Hestehove, fordi hendes Husbond troede hende utro, og om hendes Brødre, der søgte at hævne hende, men faldt, kæmpende mod Overmagten. Det var om Dankongens Datter, der blev givet den nedarvede Fjende Harbardekongen til Brud, men mens Bryllupet fejres, ægger en gammel Kriger sine Landsmænd op, og i selve Kongshallen begynder den gamle Blodsudgydelse paa ny. Ett Æmne kommer ofte igen, Hildebrand-Motivet: en gammel Kæmpe møder paa Slagpladsen sin egen Sön, født i Hjemmet efter at Faderen er fordreven; og uden at de genkender hinanden giver han Sönnen det dødbringende Saar. Ofte blandes nye tragiske Momenter i: den der bliver dræbt, tror at det er Lögn, da den anden vil skaane hans Liv, eller det er netop ham der véd Sammenhængen, men af Stolthed gaar han heller i Død for Frændehaand, end han skal unddrage sig fra den Kamp, han har

paataget sig. Dødsscenerne er i Nordisk talrige: Bjarke der truer ad de skæbnestyrende Guder, og Hjalmar der ligger saarhugget paa den fjærne Strand, og udmaler sig den Livslykke han nu skilles fra. En stille, alvorlig Klage over Nornernes haarde Dom, over Livets Kummer, Utryghed og Kval, stiger op fra disse Sange. Men naar saa Skjalden har endt sit Kvad, da lettes Kæmpernes Hjærter, som om de havde siddet aandestemte over al den Nød og Haardhed, da stiger Glæden mellem de drikkende Mænd, höjttalende nyder de den korte Gammen, saa meget des stærkere fordi Livet med sin Kulde og Kvide venter paa dem.

VILJES-STYRKE Heltene i denne Digtning er af Krigerstand. Endnu mere, de er næsten altid af Hövdingstand, ved Byrd og Kaar hævede over de daglige Grænser for Menneskelivet. De er Mænd og Kvinder; men en vis Grundstøbning er fælles for begge. Det er Mennesker, hvis Vilje er en uhyre Magt. Deres Jeg er som en Blok af Granit; den kan kløves eller knuses, men den kan ikke böjes. Digtningens Indhold er, hvorledes disse haarde Viljer støder sammen, hvorledes de spruder Gnister ved Stødet og knuser hinanden ved deres Vægt. Det er Mennesker, hvem det at beholde Livet er en Ting af ubetydelig Interesse, men som har sat sig visse Maal for deres Færd, og de vil sætte alt ind paa at holde den Linje, de har draget. Derfor kommer det til Sammenstød, naar disse Livslinjer skæres, hver er saa ubönhørlig i Kravet om at faa sit gennemført; at fire eller dreje af er dem utænkeligt. Derfor maa Sammenstødet ske, og det Brud, der kommer paa hvers Krav, er saa ulægeligt. Oprejsning er det kun at stille Modstanderen under samme Vilkaar, tilföje ham samme Knusning; Hævnens Magt er et af de störste Æmner i Digtningen.

Ejendommeligt for disse Mennesker er det, at de føler sig bundne til andre, saa dybt og alvorligt at intet andet Baand har Krav imod det Hensyn, der skyldes de særlig udvalgte: Tyskernes Krimhild, hvem Hævn for hendes Husbonds Død bliver til den altbeherskende Lidenskab, og den fører hende til Broderdrabet; Nordboernes Bjarke, der rejser sig i Oprør mod Guderne for sin faldne Herres Skyld. En storstilet Idealisme taler ud af Sangernes Beundring for disse kolossale Karakterer, for disse Væsner der handler paa tværs af alle dagligdags Forestillinger, men intet Öjeblik er i Tvivl om hvad deres Pligt og hvad deres Ret er.

HELTE-ÆTTEN Disse Hovedtræk er fælles baade for de Digtningskrese, der hører hjemme i Norden, og for den anden store Gruppe, hvis historiske Æmner væsenlig tilhører Folkevandringsstater blandt Goterne i dette Ords snævrere Betydning, hvis tidlige Besyngelse har udfoldet sig blandt tyske Stammer, og som för (eller under) Vikingetid finder Vej til de nordiske Lande. Derimod er der en vis Kunstforskel paa nordiske og almengotiske Sagnkrese. De sydlige Folks Helte er mindre knyttede til en Fortid, til Folk og Æt, men samles i de store sagnpoetiske Kongeboliger: först hos Ermanrik, siden hos Attila eller »Didrik af Bern« (Theodorik); selve Folkevandringens brogede Folkehobe afspejler sig her, lader Sagnene samles i Kres og Klynge ved de berömte Sagnsteder. Ligesaa udpræget er Nordboernes Forkærlighed for Slægtssammenhængen. Fra at

være en tilfældig historisk Erindring hæves den til at være en kunstnerisk Regel af förste Rang. Samme Karakterer og samme Handlingsmotiver udfolder sig i stigende Grad i Slægtled paa Slægtled, indtil de naar deres höjeste Udfoldelse, og i det samme slukkes deres Glans. Saaledes slutter Skjoldungætten med Rolfs Fald, og Sigarætten med at Signe tænder sit Bur i Brand, Volsungættens lange Slægtkæde ender i Sigurds Mord, og Gjukungernes med Gunnars Død i Ormegaarden. Denne Ættedigtning svarer til en Grublen over Livets Sammenhæng, over Slægts Afhængighed af Slægt, og over Skyld der bærer sin Frugt i Ulykke.

HAGBARD OG SIGNE

Ældst af Æmne er vel Sagnet om Hagbards og Signes Elskov. Det er ogsaa det, der tidligst møder os som berömt over hele Norden. Hvad Digtningen her fortæller om, er ikke Elskovens smæltende Blødhed; det er dens Ævne til at løfte Viljen, saa den endnu mere ukuelig svinger sig op over Menneskelivets Skranker. Hagbard kan ikke faa Signe; der er Blod mellem Slægterne, han har dræbt hendes Brødre i Vikingefærd. Klædt som Skjoldmø kommer han i hendes Jomfrubur, men røbes af en ond Raadgiver, og Kong Sigar lader ham hænge. Han véd, hvad han har vovet. Der er en Samtale mellem de to i Brudenatten: han spörger, hvad Trofasthed han kan vente hos hende, om han bliver fangen af Sigar og dræbt. Hun svarer, at har hun först givet ham sin Vilje, da kan ingen Død ramme ham saa bitter, at hun ikke gærne deler den med ham. Paa Galgebakken lader han sin Kappe klynge op i Galgen, og straks efter ser han Luerne stige op fra Signes Bur. Da jubler han over Elskovens Magt, som selv Døden ikke kan spærre Vej for, nu da hans Brud er vandret forud og har aabnet ham Hels Porte. Dog Hagbard paa Galgebakken er ikke blot Elskovens Sejr. Da han føres op for at hænges, træder Dronningen frem; hun vil nyde Sødmen af at faa Hævn over sine Sönners Drabsmand, og rækker ham selv Hornet med spottende Ord, at han skal drikke sin Afsked med Livet. »Jeg tager din Drik,« svarer han, »med denne samme Haand hvormed jeg slog dine Sönner; uhævnet gaar jeg ikke heden; men du, sönneløse Moder, finder aldrig en Tid, hvor du kan udløse det Pant, du har givet til Hel!« Selv som dødsens, tilsyneladende saa hjælpeløs som muligt, staar han som den ukuelige Helt, hvis ranke Jeg ikke kan knækkes af nogen Magt i Verden. Og Sagnet sætter hans stolte Gravminde, da Broderen Hake dukker op med sine Vikingehære, nedhugger Kong Sigar og alle hans Mænd, og i mægtigt Baal udsletter Sigersteds gamle Kongepragt. Der gaar mange Aarhundreders Udvikling, inden denne jærnhaarde Helteskikkelse naar at udfolde al Sagnets erotiske Skönhed. Den senere Oldtid spinder det ind i Ættesagn af Elskovsmotiver, af Sigrids bly Stolthed og Alfhilds skjoldmøagtige Trods. Saa kommer den middelalderlige Vise om Havbor og Jomfru Signild, hvor den stærke luende Elskov bryder helt igennem, og Benediksvisen, hvor Medfølelsen med Elskerens Død tager Overhaand; saa ogsaa Havborvisens adelige Efterklang, der idyllisk og kælent leger med Forklædningsscenen; og endelig den store Række af stedbundne Folkesagn — saa talrige som intet andet Sagnæmnes, hele Norden over, — der alle holder fast ved Heltesagnets erotiske Grundtanke: Sammenhængen mellem Galgebakken og det brændende Jomfrubur.

HELGE OG SIGRUN Hagbardsagnet drager ligesom en Tryllekres gennem Sagnverdenen; indenfor den maa alt tage Farve efter det. Det gælder ogsaa for det andet store Elskovssagn, det om Helge Hundingsbane og Sigrun. I sit Udspring er Helge en Krigshelt, »Hundings og Hodbrodds Banemand«, men alt mere udvikler det sig til familietragisk og elskovsrig Digtning; Sigruns Forening med ham mod Frændernes Vilje bliver det egenlige Indhold. Der er en Scene: Helge er død, svigefuldt myrdet af hendes Broder, men hendes Længsel henter den døde tilbage; hun gaar ud ved Aftenstid at møde den døde ved Gravhöjen og lægger sig fuld af Hengivelse i Dødningens kolde Arm. »Nu er intet umuligt,« jubler han, »da du sover i den dødes Arm, Hognes lyse Datter, levende, du kongebaarne«. Det er Elskovens Styrke at den sprænger Dødens Rædsel!

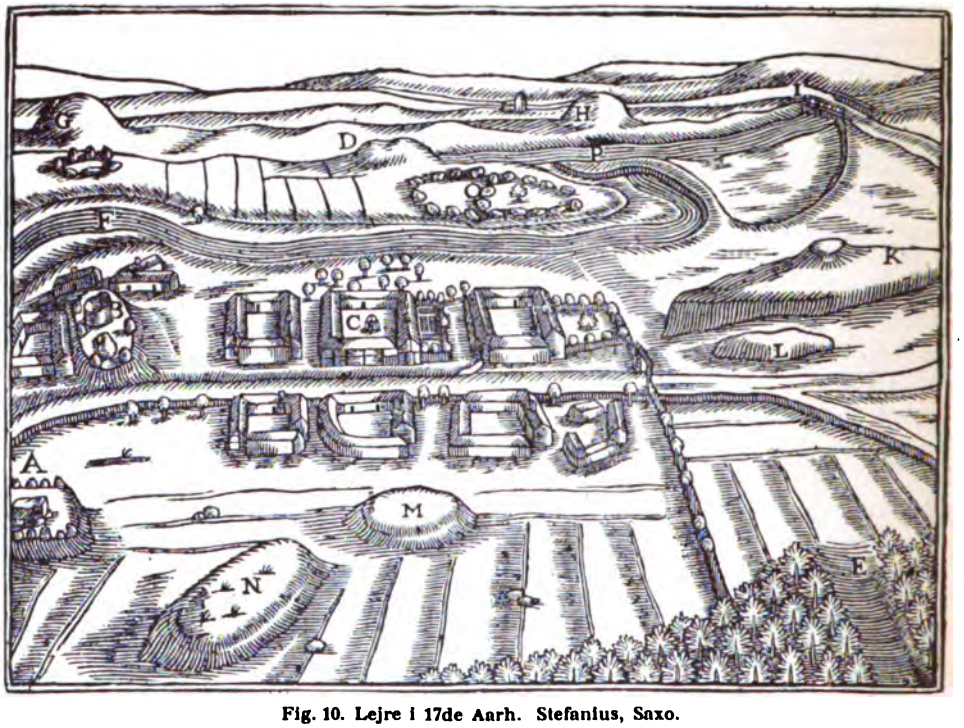

Fig. 10. Lejre i 17de Aarh. Stefanius, Saxo.

SKJOLDUNGÆTTEN *ROLF KRAKE* Nordens store Sagnkres blev dog Skjoldung-Ætten, Kongerne paa Lejre ved Isefjord; Hirdskjaldens mægtigste Opsang og Sagafortællerens fineste Kunst har forenet sig om at give den en Fylde som ingen af de andre. Dens historiske Grundlag tilhører Danernes stærkt bevægede Kamptid under Folkevandringen; Storkongens Fald er det Midtpunkt, hvorom Digtningen krystaliserer sig. Dog, som den ligger for os i sin endelige Skikkelse, er den Ættesagn med den rigeste Udvikling. Som Forspil dukker Stamfaderen Skjold op, med den overraskende unge Heltekraft, bindende Bjørnen allerede i Drengeaar, eller som Spædbarn sendt til Landet af ukendte Magter. Og som det andet Forspil eller Forvarsel: Fred-Frode med sin Lykketid og den guldmalende Kværn, men han er fyldt af overvættes Begær, piner Jættemøerne til at drage Kværnen ved Dag og ved Nat; da rejser de sig i Hævnlyst og maler

Fjendemagt frem imod ham selv, og Tvedragt iblandt hans Ætmænd. Slægtens Liv begynder saa med Broderdrab og de to unge Kongesönners Fredløshed og Hævn, udfolder sig i Modsætningen mellem den urolige og den fredelige Broder, skaber det tragiske Motiv at Helges ublu Begær fører ham til Blodskam, derfor er hans Sön Rolf paa en Gang Skjoldungættens ypperste Skud og samtidig viet til Undergang og Barnløshed. Skæbnen rammer ham da i Søsteren Skulds og Svogeren Hjarvards svigefulde Overfald paa Lejregaard. Her falder Rolf og alle hans Mænd; en eneste ung Kæmpe er tilbage til at hævne hans Død paa Forræderen. Saa er hele Skjoldungætten udslettet.

Rolf stod for senere Tider som »den ypperste Oldkonge i Norden«, den som selv kristne Konger helst af alle vilde ligne. Hvad der giver ham dette Ry, er dog ikke saa meget nogen Daad i hans Liv; det er Kæmpernes Trofasthed i Døden, som kaster Glans over deres Herre. En Skjald i Hirdflokken har grebet de Tanker, der fyldte ham og hans Fæller, og ladet dem fødes til Liv i den sidste blodige Kamp i Lejregaard. Han har i sit »Bjarkemaal« skabt en Skikkelse som den unge Hjalte, der ufortrøden synger Opsang til den fortvivlede Strid mod Overmagten, og kvæder Mindedrapen over sin faldne Herre for de faa der er tilbage til at hævne ham. Han tager Tonen endnu dybere, da han fører Bjarkes Skikkelse paa Scenen: med en Pande der staar for Hug, og en Arm der kløver alt, og den brændende Hengivenhed for den Herre, hans Liv tilhører; vi ser ham i Dødsstunden, ligegyldig for den trofaste Hustrus Kærlighed, og fuld af trodsigt Had mod Odin, der har villet hans Herres Fald, men læggende sig ved Rolfs Hoved og visende Hjalte Plads ved hans Fødder, at ingen Eftertid skal være i Uvished om at de har holdt den Ed de har svoret. Den Tanke, der har foresvævet Hundreder af Krigerfølger, har her fundet sin digterske Afklaring; og Digteren har naaet at forene Tidsalderens to Yndlingstyper: den selvraadige og vilde Kæmpe og Helten med det ophöjede Livsmaal. *BJARKEMAAL*

Som Modstykke til den gamle Skoldungkres opstod ned i Vikingetiden en anden, den yngre Skjoldung-Æt, med Starkad som sin ypperste Kæmpe og hævende sig fra fjærne Stamfædre Dan og Frode Fredegod indtil Ingjalds vaagnende Daadskraft. Men der er saa personlige og historiske Elementer i denne Digtning, at den bör ses i sin Sammenhæng med Vikingelivet. *STARKAD*

Af gammel Rod er derimod de Kongesagn, der knytter sig nærmere til Jylland — mærkelige ved at Helten laaner noget af sit Ydre fra Æventyrets naive Esben Askepuster, men saaledes at han præges af Helteidealets faste Vilje. Der er Amled, som under Maske af vanvittig siger alskens dybsindige Ting, og endelig faar banet Vej til at udføre sin Faderhævn; og der er Uffe. Som historisk Skikkelse tilhører han de gamle Angler; men dansk Digtning gjorde noget helt andet ud af denne Grænsestridsmand: en mandig Skikkelse, der under sit tunge Væsen gemmer Heltens Styrke og Heltens Blik paa den store Opgave; en Kongeætling, der i det afgörende Öjeblik frelser Folkets og Rigets Tilværelse; en Dansk, der vover dobbelt Fare, fordi han skal svare ikke blot for sit Folks Tilværelse men ogsaa for dets Ære. *JYDSKE SAGN*

Det er i ikke ringe Grad Danmark, der forsyner det øvrige Norden *SVENSKE SAGN*

med Stof til Heltesagn. Svenske Vikinger, men endnu mere norske Skjalde og Sagamænd har digtet videre paa Skjoldungkresen, bl. a. ved at skabe Heltene en Ungdomshistorie, der gjorde dem til Nordmænd. De hjemlige norske Smaakonger lod sig ikke hæve til at interessere videre Krese; i bedste Fald kunde der digtes en Poesi, der var Efterklang af Skjoldungernes. Mærkeligere er det, at Sverig ikke frembragte en Sagnkres, der fik Betydning for hele Norden; Sagnene om Ynglingeættens Konger blev, trods Upsalas Betydning, af mere lokal Interesse. Vi kan dog af de krønikeagtige Traditioner udskille en ældre Gruppe, hvor Slægtsskæbnen — Frændedrabet — er det hele Indhold, og en yngre Gruppe fra Folkevandringstiden, hvor Minderne om Hærtog mod Jyder eller Ester spiller ind med. Et oprindelig svensk Sagn, der fik större Betydning for det øvrige Norden, var Kampen om den upsalske Kongedatter mellem Hjalmar og de vilde smaalandske Bersærker, et vemodigt Elskovsmotiv, der blev Udgangspunkt for en Sagnkres om Sværdet Tyrfings Forbandelse, hvori ogsaa sydlandske Overleveringer om det store Hunnerslag blev optagne.

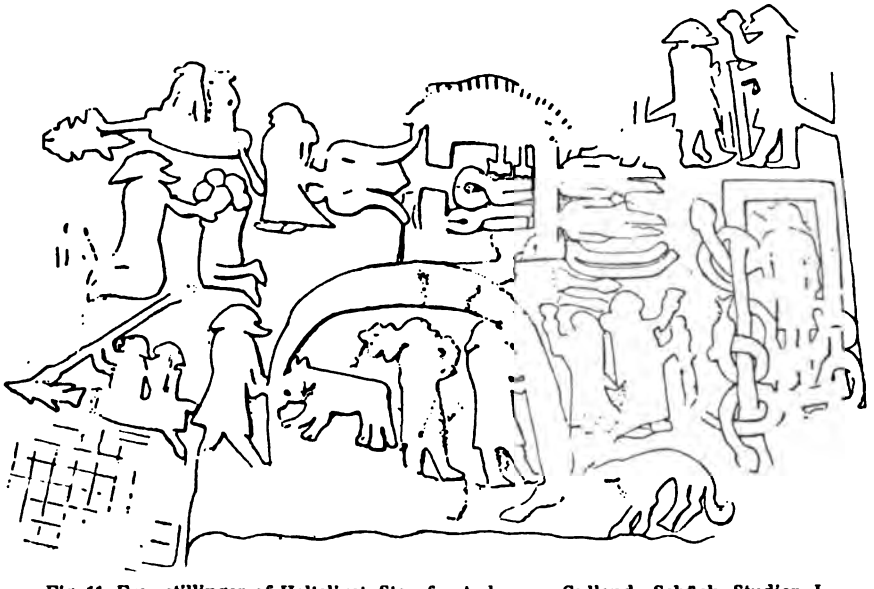

Fig. 11. Fremstillinger af Heltelivet. Sten fra Ardre paa Gulland. Schück, Studier, I. Yderst til höjre Gunnar i Ormegaarden; foroven Vølunds Smedje med Kongesönnernes Lig skjulte under Gulvet; derunder Sigmund og Sinfjøtle indelukte i Höjen (?); de andre Fremstillinger uvisse.

Naar hverken Sverig eller Norge fik en rig Heltedigtning af hjemlig Rod, skaffede de sig Oprejsning ved at laane Sagnstoffer, til Dels hos Danerne, men fremfor alt fra endnu sydligere Frændefolk.

VØLUND Forrest blandt de Sagnæmner, vi har fælles med andre gotiske Folk, og som er ført til Norden sydfra, træffer vi Smeden Vølund og hans Hævn. Sagnets egenlige Tyngdepunkt, der staar fast igennem Tiderne, er det at Kongen fanger ham, vel endog lemlæster ham, og sætter ham til at arbejde for sig; men selv her som Træl har han Styrken og Snildet til at hævne sig, han afhugger Hovederne af Kongens unge Sönner, skjuler deres Kroppe under Smedjens Gulv, og han voldtager hans Dat-

ter, og paa Vinger han ved sin Kunst har dannet svinger han sig gennem Luften bort fra den onde Niduds Herredömme. En senere Tid, maaske först da Sagnet naaede til Norden, lagde mildere, fantastiske Æmner dertil: det gamle Sagnmotiv med Møerne, der i Svaneham kommer flyvende over den mörke Skov, de sætter sig paa Søens Bred og aflægger Svanehammen; da griber Ungersvendene deres Hamme, og de tvinges derved til at blive hos dem som deres Hustruer. Men som Aarene gaar, fatter Svanekvinderne Lede til det huslige Liv, »de længtes til den mörke Skov«, og en Dag har de alle tre forladt deres Ægtefæller. »Ene sad da Vølund i Ulvedale og slog røden Guld om den funklende Sten, saadan bied han paa sin lyse Viv, om hun atter til ham komme vilde.« Men medens han sidder og smeder Guldringene, har Kong Nidud hørt om hans Skatte; han og hans Mænd kommer ved Nattetid, »ved Skin af den skaarede Maane«, og overmander den enlige Kæmpe, da han er falden i Sövn. For den gamle Digtning bliver Svanemøens Elskov ikke — som for Øhlenslæger eller Drachmann — Hovedforholdet i hans Liv; det er kun den lettere Indledning til de vægtige sorgtunge Scener, og Digtningens hele Maal bliver ikke Forening med hans Ungdomsbrud, men Hævnens Oprejsning: »Leende Vølund hæved sig i Luften, grædende Bødvild gik fra Øen.« Men Sammensætningen af de haarde og de milde Træk i vort Vølundskvad vidner om den kunstneriske Magt, der var hos vore Skjalde. Her møder den snarest med Malerens brogede Pragt af Farver, endnu oftere med Billedskærerens faste Snit.

VOLSUNGÆTTEN

Den store Sagngruppe om Volsungerne har en Række efter hinanden følgende Hovedoptrin. Först Sigmund og Sinfjøtle, saa Sigurds Ungdom med Drabet paa Faavne, saa hans Sammenstød med Brynhild, endelig Atles Svig mod Gjukesönnerne, og sidst, som den seneste Udvidelse af Sagnet, Svanhilds Død (traadt under Fødder af Heste) og hendes Brødres Forsøg paa at hævne hende.

SIGMUND OG SINFJØTLE

Sigmund- og Sinfjøtle-sagnet er præget af en egen Storhed og Vildskab. Odin optræder som den lönlige Hjælper for den unge Helt; han kommer i Kong Volsungs Hal ved Datteren Signys Bryllup, støder et Sværd i Hustræets Stamme og forsvinder atter; Volsungs unge Sön Sigmund bliver den, der kan drage det ud. Men Signys Husbond er misundelig paa Svogrene, han byder dem til Gilde og lader dem lægge bundne ud for Skovens Vilddyr. Sigmund redder Livet og lever som Røver i Skoven, Signy kommer selv til ham, vinder hans Elskov og føder saa Sönnen Sinfjøtle, der er Volsung baade paa fædrene og mødrene Side, derfor haard nok til at udføre Hævnen. Hun sætter hans Sjælsstyrke paa Prøve, og sender ham saa ud i Skoven til Sigmund; de lever sammen derude — i Ulveham, siger Sagnet, — og da han er udvokset, gaar de til Sigars Hal og bliver vel fangne, men faar dog Sværdet frem igen og brænder Kongen inde; Signy, der selv har været med at volde sin Husbonds Undergang, vælger dog at dø med ham og gaar frivillig ind i Ilden. Sinfjøtle finder sin Død siden, ogsaa ved Frændesvig, hans Stemoder giver ham Gift, og han drikker den for ikke at sidde for hendes Spot. Sigmund bærer den døde Sön bort med sig, indtil en gammel Færgemand tager mod Liget og lover at sætte det over

Fjorden, men da det er om Bord, er han forsvundet; det havde været Odin, der saaledes hentede den unge Kæmpe. Endelig finder Sigmund sin Død, da Odin møder ham i Slaget, og Sværdet Gram brister mod Gudens Spyd.

Sinfjøtle-sagnet er i én Henseende Toppunkt af nordisk Heltedigt: vildt og fantastisk, med Guders Indgriben, og Menneskers Omskabelse i Dyreham, og med den bratte Modsætning mellem Heltens Fjender, der er bare Ondskab, og Helteskikkelserne, hvis ömtaalige Ære næsten kaster Livet bort, for ikke at de skal synes at have skyet en Pligt. En værdig Indledning til Volsungætten, og dog vel fra först af et Sagn, der har sin Afslutning i sig selv; Sinfjøtles Død maa — ligesom Rolf Krakes — være lagt an paa at være Ættens Udslukning; men den mægtige Trang til Ættedannelse gör siden det hele til Forspil for Sigurd Faavnesbane.

SIGURD FAAVNES-BANE Sigurds Kamp imod den skatterugende Orm ude paa Heden indspindes atter i en lang Forhistorie af Guldets skiftende Ejere og den Forbandelse der følger det, og den væver sig i Regins List endnu omkring Sigurds Liv. Men selve hans Daad føles utvivlsomt som Hovedsag. Heltens Kamp mod den uhyre Slange er ældgammelt fantastisk Heltesagnsmotiv; men det har været stærkt nok til at holde sig trods Heltedigtningens almindelige Overgang til mere historisk Sceneri. Denne Daad — dog ikke den alene, men dette er den populæreste Form for hans Storhed — gör Sigurd til Oldtidens mest beundrede Skikkelse. Mangfoldige Billeder paa svenske og vesterlandske Runesten ligesom paa norske Stavkirker viser os det Öjeblik da han støder Sværdet i Ormens Hjærte.* Ogsaa poetisk er Sigurd Datidens unge Helt i sin mest udtryksfulde Skikkelse, som han staar der overfor det døende Uhyre. Foretagsom og sikker paa sig selv: »Dertil æggede mig min haarde Hu; og min stærke Haand sörgede for at det blev gjort.« Han kendes ikke ved Fader eller Frænder, »altid gik jeg ene«. Maalet for hans Gerning er at prøve sin Styrke og at eje Guld; den »rødfunklende Malm« lokker ham ved sin Glans, sin Magt, sit Ry og ved selve den Fare der følger dens Ejer. Ret en Vikingenatur! — Som Afslutning paa hele denne förste Del af Volsunghistorien har vi saa Sigurds Ridt op paa Fjældet og hans Vækkelse af den dvalebundne Mø, et Elskovsmotiv der aldrig ret naar at udfolde sig, fordi en anden stærkere og beskere Form af samme Æmne tager Overhaanden.

SIGURD OG BRYNHILD Saa har vi den anden Side af Sigurds Liv, ikke ungdommelig og kæk, men tragisk alvorlig, ikke saa fantastisk, men en Del mere virkelighedsbunden i sit Sceneri, og — som vi skal se — i Stand til at drage store historiske Sagnstoffer til sig. Det er Sigurds Sammenstød med Brynhild.

* Paa hosstaaende Billede (Fig. 13) ses hele Rækken af Sagnets Optrin (Billedrækken begynder nederst til höjre): 1) Regin smeder Sigurd et Sværd; 2) Sigurd prøver det mod Ambolten og det brister [Sigurd faar derefter Brudstykkerne af Sværdet Gram, og Regin danner Sværd af dem]; 3) Sigurd sidder i Gruben og støder Sværdet i Faavnes Bryst; 4) [nederst paa venstre Stolpe] Sigurd skal stege Faavnes Hjærte til Regin, men stikker Fingren med Faavnes Blod i Munden, han kan da fatte Fuglenes Stemme, der advarer om at Regin lurer paa hans Død; 5) Sigurd dræber Regin; nedenunder ses Hesten Grane læsset med Faavnes Guld; 6) Gunnar i Ormegaarden spiller Harpen med Fødderne da hans Hænder er bundne.

Fig. 12. Fremstillinger af Sigurd Faavnebanes Liv. Udskaarne Dörstolper fra Hyllestad Kirke i Telemarken o. 1200. Dietrichson, Stavkirker.

For at forstaa Sigurds og Brynhilds Sammenstød ret, maa vi have for Öje Heltedigtningens hele Opfattelse af Forhold mellem Mand og Kvinde. Elskovens ubevidste Magt, det dragende og søgende, det sanselig bundne, er ikke til for den fra förste Færd, saaledes som den er det for vor Tids Digtere. Mand og Kvinde er Individer, hver med sin Vilje og Krav, deres Handlelyst og Hævn er ikke erotisk bestemt, men Udslag af denne Heltelivets forunderlige Etik som vi Gang paa Gang maa studse ved.

Saadan er Sigurds og Brynhilds sammenvævede Skæbne, i det væsenlige endnu i det ældste af de Kvad, vi kender. Hun sidder som Mø i trodsig Stolthed i sit enlige Jombrubur, helt omgivet af Flagreluen; hun vil kun ægte den Helt, der kan bryde gennem hendes Hegn af Ild. Kong Gunnar Gjukesön vil bejle til hende, men kan ikke trænge derind. Da faar han sin Svoger Sigurd, Faavnes Drabsmand, til — udgivende sig for Gunnar eller endog iført hans Ham — at ride gennem Ilden og fæste Møen som Brud. Saa drager hun til Gjukesönnernes Gaard som Gunnars Hustru. Alt gaar vel, indtil Kvindetrætte vækker den slumrende Ulykke. Gudrun og Brynhild er gaaede til Aaen at bade, Brynhild vader længere ud end den anden, og da Gudrun spörger hvorfor, svarer hun, at hun ikke vil være lig med hende, da hun dog har den langt ypperligere Husbond, som kunde ride gennem Luehegnet. Da viser Gudrun hende at hendes Fæstensring sidder paa hendes, Gudruns, Haand: det var Sigurd, der red gennem Ilden og fæstede hende til Brud. Brynhild blegner og viger bort; hun er skuffet i sit höjeste Krav til Livet, og kun fuld af Had til dem, der har voldt hende dette, mest til Sigurd, saa til Gunnar. Hun ægger sin Husbond Gunnar op til at dræbe Sigurd, siger at han misbrugte sin Forklædning i Gunnars Skikkelse den Nat han var der som Bejler. Gunnar lægger Raad op med sine Brødre, kun nødig gaar de med til Drabet. Saa ser vi dem vende hjem til Kongsgaarden; Gudrun staar forgæves ude at modtage sin Herre, Hogne mælder hende spottende, at Graagangeren staar og luder over Sigurds sønderhuggede Lig. Men Brynhild ler, saa Gaarden giver Genlyd, og byder dem Velkommen som Sejrherrer; dog siden siger hun Gunnar, at det er ikke Sigurd, men ham, der er Edsbryder, og at den hævnende Ulykke lurer paa ham.

Denne ældste nordiske Form af Sagnet ligger over næsten hele Linjen den tyske Digtning og dermed Sagnets Grundform ret nær. Dog i Løbet af Eddadigtningens Tid formes der baade paa Handling og Karakterer. Fremfor alt er Nordboerne grebne af Brynhilds Skikkelse. De elsker hendes barske Hævnlyst, drages af denne sælsomme Natur, der for alle sine Omgivelser ser ud som en Trold, der var født paa Jord til Menneskers Undergang (»Hun kom som Misfoster fra Moders Skød . . . Gid hun vandre did hvorfra hun aldrig fødes igen!«), og dog samtidig Höjmaalet af alt hvad Heltekvadet mest beundrer.

BRYNHILDS ELSKOV

Tanken sysler med, at hun som Møen i Lueborg havde Krav paa den ypperste Kæmpes Elskov, paa Sigurd, fordi han opfyldte hendes Vilkaar. Allerede i det ældste af Kvadene rejser denne Tanke sig. Det er Natten efter Mordet. Gunnar har den hele Tid kastet sig urolig uden at kunne sove, Rovfuglenes Varselskrig efter Drabet lød endnu i hans

Øre. Henimod Dag vaagner Brynhild: »I kan tilskynde mig eller fraraade, nu da Skaden er øvet, fra at sige min Sorg eller lade være.« Da tav alle ved hendes Ord; ingen fatted de Kvindelader, at hun grædende gav sig til at nævne, hvad hun leende ægged Kæmperne til. »Jeg gyste i Drömme, her var svalt i Salen, min Seng var kold, men du Drot red glædeløs, lænkebunden ind i Fjenders Flok. Hele jer Nivlungeæt har mistet sin Kraft, Edsbrydere som I er! Du husker ikke, Gunnar, ret nöje det, da I blanded Blod sammen i Spor; nu har du lönnet med ondt ham, som satte dig höjest. Dengang viste det sig, da han kæk red at bejle til mig, hvordan Stridsfyrsten holdt sit Løfte mod den unge Drot: sin Klinge, den guldlagte, lod den herlige Konge ligge mellem os to; der laa Ild langs ad Æggen, men Edderdryp i dens Indre.«

Med den Ævne til at grave i Sjælelivets Dybde, der saa sælsomt dukker op i Sagatiden, søger man at forstaa hendes Færd. Og Svaret bliver, at hun endnu för hun véd af det, elsker Sigurd og drives af det fortvivlede Ønske om at eje hans Elskov. Et yngre Kvad maler det med stærke Farver. Det er Aften, Brynhild sidder ene ude, og begynder at tale med sig selv: »Jeg vil have Sigurd — eller ogsaa dø — Ungersvenden, i min Arm. Dær mælte jeg Ord, som jeg angrer nu. Gudrun er hans Viv, og jeg er Gunnars; grumme Norner skabte mig den lange Attraa.« Og saadan fortsætter hun, vandrende ene ude ved Nattetid, over Is og Jøkler, misundende Gudrun og dreven af vanvittig Attraa, indtil hendes Forsæt er modent, og hun ægger Gunnar til Drabet.

BRYNHILDS FORHISTORIE

I Sagnstoffet udformer dette sig til en Begyndelse og en Afslutning paa hele Forholdet. Begyndelsen er en Trolovelse imellem de to, der skal give Brynhild en Ret til Sigurd, ældre end hans Ægteskab med Gudrun. Trolovelsen sker, enten ved at hun er Møen paa Fjældet som han vækker, eller — sædvanligere — ved et Ungdomsbesøg hos Brynhild, dær hvor hun i Hlymdale bor hos sin Fosterfader Heime. Denne Trolovelse, denne formelle Ret til Sigurd som Ægtefælle, er lidt spidsborgerlig; men der kommer ogsaa indenfor Heltesagnet en Tid hvor det saa at sige maa have Papirerne i Orden, saa at ingen er i Tvivl om hvor den moralske Ret ligger. Et andet Moment følger da paa, hvor Sigurd bringes ud af Trolovelsen; Gudruns Moder Grimhild giver ham Glemselsdrik. Og der digtes en Slutning af mere umiddelbar poetisk Kraft: da Sigurd er dræbt, aabenbarer Brynhild hele sit Forhold, og saa støder hun Sværdet i sit eget Bryst; døende kræver hun at lægges paa Baal ved Sigurds Side.

DET STORE SIGURDSKVAD

Ved Siden af disse Sagnets store naive Omrids møder vi ogsaa den enkelte Digters Behandling, der fører Tanken videre og uddyber den sjælelig. Ikke blot Brynhild elsker Sigurd, men han ogsaa hende paa sin Sjæls Bund, siden den Gang han red gennem Ilden til hende og hvilte i hendes Bur med det dragne Sværd imellem dem; men bunden til Gudrun har han tvunget sin Elskov. Nu kommer det til det store Opgör imellem dem, da han søger at stille hendes Harm, og det da viser sig for hende at ogsaa han har hende kær. Da ser hun ikke anden Udvej end at fælde ham og sig selv; at dræbe Gunnar er ingen Redning, hun vil ikke eje to Mænd i én Hal, som hun siger; og tung af Sorg, trængt saa Brynjen brister om ham, gaar Sigurd ud fra deres

sidste Møde, ventende den Ufærd der nu kommer over ham og over dem alle.

BRYNHILDS HELFÆRD Der er yngre Digte endnu iblandt vore Eddakvad, Digte der ikke gaar ud paa at fremstille Stoffet, men paa at vurdere Personerne og deres Liv. Brynhild er paa Vej til Dødsriget, ager frem ad Helvejen, en fjældboende Jættekvinde vil spærre hende Færden og bebrejder hende hendes ulykkebringende Liv; men hun fremstiller sit Livsløb for hende, hvorledes hun gaar uden Edsbrud gennem det alt, men de andre har sveget hende: »Synk du, Gyge! jeg skal med Sigurd leve mit Liv.«

SIGURD OG GRIPE En anden Digter har fremstillet det samme Problem for Sigurds Del. Den unge Helt kommer til Morbroderen Gripe, spörger ham om sin Fremtid, hører om kommende Stordaad, og spörger utaalmodig videre, endnu mere optændt da han hører om sit Livs tragiske Skæbne, at give en sin Tro og dog ægte en anden. »Er der Plet paa mit Liv? er der Viljesløshed i mit Sind?« Det vil han vide. Nødtvungen, dæmrende, skuer Gubben ind i Fremtiden, ser at det er Grimhilds Svig, der krysser hans Bane, og trøster ham til Slutning med at hans Livsløb har staaet Maalet: »Ingen herligere Mand vil komme paa Mulde, end du er, Sigurd.«

En Side af hans Liv kommer Digtningen atter og atter tilbage til som den, der har indeholdt Løsningen for hans Livsløb. Ridtet ind til Brynhild gennem Luerne i Gunnars Skikkelse, med hans Leje ved hendes Side, men med Sværdet lagt imellem dem som Borgen for, at han holder sit Ord til Kong Gunnar. Dette hvasse Sværd, der ligger dem imellem, er Heltedigtets Etik tæt sammentrængt, Forsættets Sejr over Öjeblikkets dragende Magt; Trofastheden mod det givne Ord er den höjeste Trofasthed mod sig selv. En nyere Digter — Karl Gjellerup i sin »Brynhild« — har med gribende Ord malt Fristelsens Styrke; Oldtiden havde ikke Ord til aabent at udtale, hvad den dumpt følte, den maatte lægge hele Öjeblikkets Alvor ind i Klingen som den laa imellem de to, kostelig prydet med Guld, og hvas som Ild og Gift, der brændte i dens Ægge.

To Scener har den nordiske Oldtid sat paa Spidsen for at udtömme sit Væsen i dem. Den ene er Sigurds Sejr over Faavne, det Öjeblik hvor han støder Sværdet i Ormekroppens Hjærte. Den staar saa at sige ved Heltelivets Indgang. Det er Modet mod den ydre Fjende, med Daadslyst og Vovespil i Følge. Den anden er Sværdet lagt mellem Helten og Skjoldmøen, Sejren over sig selv. Menneskelivet i sin höjeste Udfoldelse er ikke den ydre Svulmen af Liv, men Sjælens Naaen af en Höjde. Digteren er end ikke bange for at drage Askesen ind med i Heltelivet, naar Sjælens Magt skal aabenbares.

GUDRUN Volsungsagnkresens sidste Gruppe viser Heltesagnets ejendommelige Grundtype med mindre Afskygninger; forholdsvis ædel i Gunnar, hvis Harpespil i Atles Ormegaard standser Ormenes Bid, og mere vild i hans Broder Hogne, som ler trodsig da man skærer hans Hjærte ud; ligesaa i deres Søster Gudrun, der til Hævn giver Atle deres Söns Kød at æde og saa dræber sin Husbond: »Hun gav Bolstret Blod at drikke, med mordlysten Haand, løste saa Hundene, slængte for Hallens Dör den luende Brand, og vakte Huskarlene; det var hendes Broderbod: til Ilden gav hun alle der var inde, dem der kom fra Gunnars Drab, fra

Mörkskoven; gamle Bjælker styrted, Legemerne rög, Budlungernes Gaard brændte, Skjoldmøer sank afsjælede i den hede Lue.« — Ved Siden af denne mægtige Gudrun vokser der et andet Billede op: Gudrun i sin Ungdom, Gjukes Datter, givet til Sigurd og ömt elskende ham. Gudrun sidder over Sigurds Lig, hun klager ikke, slaar ej Hænder og jamrer som andre Kvinder; men Sorgen tvinger hende til Døde. Vise Hövdinger gaar frem at lindre hendes Harm, herlige guldsmykte Hövdingkvinder sidder hos hende, og hver af dem nævner al sin störste Kvide: Børns og Brødres og Ægtefællers Tab, Nød og Modgang; men Gudrun kan ikke græde, saa haardhuet sidder hun ved sin Herres Lig. Da gaar Guldrand hendes Søster frem og dækker Lagenet af ham: »Se paa den kære, læg din Mund mod hans, som om du favned den levende Drot.« Da saa hun op for eneste Gang: saa Kongens blodige Haar, hans klare Öjne slukte, Huens Borg søndret af Sværd. Da gled Gudrun ned til Bolstret, Haaret løsnedes, Kinden rødmed, og Ojets Regn randt ned i Skød; hun græd saa Taarerne flød gennem Puden og Gæssene i Gaarden skreg; og hun bryder ud i Lovtale over den Helt, der skinned blandt Mændene, som Spydsløgen over alle Urter, som Ædelstenene over alle Halsbaandets Perler; hun tyktes höjere end hver af Odins Møer ved at eje ham, nu er hun saa lille som et henvejret Løv; »jeg savner i Sæde, og i Sæng, min Samtaleven, det er Gjukes Sönners Skyld; Gjukes Sönner har skabt min Kval, voldt saar Graad for deres egen Søster«.

Fig. 13. Kong Atle lader Hjærtet skære ud af Hogne. Austad Kirke i Telemarken. Schück, Studier.

Svanhild-Partiet kommer endelig som den hele Volsungdigtnings Efterspil. Den troløse Raadgiver har sat sig for at øde al Jarmunriks Æt. Paa falsk Anklage bliver hans unge Dronning, Gudruns og Sigurds solfagre Datter, traadt ihjel under Hestenes Hove, da hendes hvasse Blik ikke mere holder dem borte; Brødrene drager paa den dødsviede Hævnfærd, at fælde selve Kong Jarmunrik midt i hans Vælde; med halvgjort Værk bukker de, trodsigt kæmpende, under for den uhyre Overmagt. Grundlaget for dette Sagn er Østgotekongen Ermanriks Undergang, ligesom Gjukungernes Fald er den burgundiske Kongeæts Tilintetgörelse ved Hunnerne. Som digtersk Æmne er det Gentagelse af den samme dødstrodsige Heltetype: »Vel har vi kæmpet, staar paa Val af Goter, paa æggmødig Dynge, ligesom Ørne paa Kvist; godt Ry har vi vundet, enten vi dør nu eller i Morgen; ingen lever en Kvæld efter at Nornen har kaldt.« Og saa Undergangsstemningen: Brag i Brag af styrtende Kongsgaarde, som et eneste Ragnarok, indtil alt ligger knust. JARMUNRIK

Storhed og Undergang uadskillelig knyttet sammen; »alle Kæmper falder sejrløse.« Det er Livets Kaar, og Heltesangens Udspring.

Men Heltesangen rummer som intet andet den samlede Vækst af Folkets aandelige Liv. Uden at slippe de Skikkelser, der sprang frem af Folkevandringen, vider den sig ud til at favne alt mer, former Idealerne bestemtere, vinder Rigdom i Karaktertegning, og Følelsesvældet begynder at bryde igennem, om end voldsomt som Gudruns over den døde Sigurd, — og dog bundet til den daads- og viljesbestemte Side af Menneskelivet: Gudruns Sorg munder ud i Forbandelse over de mensvorne Brødre og indvarsler deres Undergang.

Fig. 14. Vikingeskib. Nicolaysen, Langskibet fra Gokstad.

V. VIKINGETIDEN

TIDLIGT VIKINGELIV

Vikingetiden var saa særpræget og indholdsrigt et Tidsrum som nogen Periode i Nordens Historie, ja en langt mere indgribende Række af Oplevelser end nogen senere; men dens væsenlige ydre Kendemærke var allerede til tidligere. Selve Ordet »Viking« var fælles for de gotiske Folk; omflakkende Krigerskarer, til Lands og til Vands, var kendte fra tidlig Tid. I den store Vandringstid dukker den plyndrende og omstrejfende Søfærd op som en hel Folkebevægelse: Heruler paa Sortehavet; Heruler, Sakser, Angler, siden ogsaa Daner, paa Britanniens og Frankrigs Kyster. Men Bevægelsen tabte sig igen; Angler og Sakser bosatte sig fast i England; Galliens Kyst blev værnet af de dær bosatte Franker; — og selve det store Livsrøre, der var Drivkraften, sagtnede atter af.

Paa enkelte Egne af Norden fortsattes Vikingefærden. Svenskernes Tog til Østersøens Kyster fortsætter sig gennem Sagntiden. Fra Norges vestligste Bygder, fra Hordeland og Rogaland, vovede kække Sømænd sig over Verdenshavet til de talrige Øer i Vest. Paa Orkenøerne og Shetlandsøerne kunde de piktiske Fiskerfolk ikke yde nævneværdig Modstand mod deres Hærtog og Bosættelse. De vovede sig ogsaa videre mod Syd og traf et andet Folk af samme Slægt, Irerne, — Gælerne, som de selv kaldte sig, — hvor den af Kelterne udviklede Kultur fremtraadte i en

rig og meget ejendommelig Form. Aar 617 har vi den förste Hærjning paa Irlands Kyst af en hedensk Vikingeflaade, rimeligvis Nordboer. Saa kom der en Hviletid, hvorunder de skotske Øer fik deres faste nordiske Befolkning; da den egenlige Vikingetid begynder, rettes Nordboernes Kraft for en stor Del mod Irernes Land.

DEN EGENLIGE VIKINGETID

Saa langt var man naaet, da der ved Aar 800 kom Uro over hele Linjen. Vi kan ikke overskue alle de Forhold, som drev Vikingerøret frem. For Danmarks Vedkommende kan vi nævne Sammenstødet med Karl den Stores Rige, der rykkede vore Grænser nær; og formodenlig har den fastere Rigsdannelse været medvirkende, Hövdinger af Kongeætten finder her en Tumleplads for deres Ærgerrighed, som de ikke kan faa Rum til i Hjemmet. Voksende Folkemængde har ogsaa, som saa mange Gange i de gotiske Folks Historie, været Drivkraft til de store krigerske Udvandringer. Pludselig fyldes Havet med Sværme af Vikingeskibe. 793 kaster en Skare af Normanner sig over Øen Lindisfarne ved Nordhumberlands Kyst, brænder Klosteret og nedhugger Munkene. Hvert af de følgende Aar fortæller om Klosterhelligdomme der lægges øde, og Kyster der hærjes. Togene gaar efterhaanden dybere ind i Landene, til större Bygder og de hidtil sparede Egne. Efter godt en Menneskealder er Vikingerne naaet saa vidt, at de overvintrer i de fremmede Egne, ofte i befæstede Lejrpladser ved Flodernes Munding, hvorfra Vejen til Hjærtet af Landet er dem aaben. En Menneskealder til, og da begynder den fuldstændige Bosættelse; 876 delte den danske Hær i Nordhumberland Jorden, plöjede og saaede. Samtidig naaede de förste Nybyggere saa langt ud som til Island, og nu følger over hele Nordeuropa den store Landnamstid i Slutningen af 9de og Begyndelsen af 10de Aarh.

HÖJDEPUNKT

Det maatte lyde som et Æventyr, om den, der havde oplevet Vikingetidens förste Opbrusning, havde kunnet se hvad der var naaet 100 Aar senere, omkring Aar 900. Det store engelske Rige var tvunget i Knæ, det havde maattet kæmpe for selve sin Tilværelse mod de forenede Vikingehære, og selv et mægtigt Kongesnilde som Alfred den Stores havde ikke kunnet bringe det videre end til at holde dem Stangen i det sydlige England; den nordlige Halvdel var uomstridt i deres Magt. I Irland sad en nordisk Smaakonge i hver af Kystbyerne. I Normandiet havde Vikingehæren fast Fod, og Rebdelingen af hele Landet under Rollos Hövdingskab fandt netop Sted da. Spredt over Ølandene: Shetlandsøer, Orkenøer, Katanæs (Skotlands nordligste Udløber) og Færøerne sad nordiske Nybyggere; og Island — hvis Tilværelse endnu for halvthundred Aar siden var ukendt — var nu optaget af Landnamsmænd overalt hvor der ved Fjord eller Elv var Græsgang for Faarehjord eller Jagt paa Laks og Sæl. Men til dette Landomraade skal endnu föjes mangfoldig andet. Nylig havde en dristig Skipper omsejlet Norges øde Nordkyst og fundet Vej til det Hvide Hav og nye Fangstpladser. Endnu sælsommere var Æventyrene paa den østlige Skueplads. Danske hjemsøgte Venden, hvor snart Jomsborg blev et Hovedsæde, og grundede Nybygder helt hen paa Pröjsens Kyst, ligesom Svenskerne paa Estlands og Finlands. Sværme af Svenske sejlede op ad Ruslands Floder: gennem Dnjepr, Dnjestr og Volga, snart som fredelige Køb-

mænd, snart som Vikinger. I Novgorod fik de tidlig deres Sæde; 862 grundes et nordisk Rige i Kijev; 907 staar de foran Konstantinopels Porte og prøver at indtage Kejserstaden. Halvdelen af Europa er paa denne Tid omspændt af deres Foretagsomhed, og der synes ingen Grænse at være for deres Ævne til at skabe Stater. Selv i Europas anden Halvdel finder man ikke nogen Magt, der er dem overlegen. Englands og Frankrigs Konger har Möje nok for at klare sig; Tyskland er det lykkedes at skaffe sig Luft ved en enkelt blodig Sejr.

Saa kommer det 10de Aarh. som en Hviletid efter Kraftanspændelsen; man sætter sig i Lave og bygger Samfundet med Læmpe; det er Forfatningstid lige fra Island til Normandi. Der er fuldt af personlig Dygtighed, i Handel, i Hærfærd, i Retskløgt, i Kirke; men nationalt set er det Ebbe ovenpaa den uhyre Flodbølge. Normandiets Vikinger tager mod Frankernes Sprog og Skik; Danelagens Beboere böjer sig langsomt, og ikke uden kraftig Modstand, for Englandskongen og hans fastere Statssamfund; ogsaa paa Irland gaar Strömmen imod; selv Islands Bebyggelse er Udslag af denne Ebbebevægelse, som drager Folkesværmen nordpaa, da det dæmmer op for Søndenström.

VIKINGE-LIVETS FORNYELSE

Men ved Aarhundredskiftet bliver atter alt forandret. Pludselig (fra o. 980) fyldes alle Have af Sørøvernes Skibe, og som kaldte ved et Trylleord samles alle om större Maal end för. Sagnet fortæller, at Svend Tjugeskæg ved Arveøllet aflagde Ed paa Mindebægeret, om at vinde England eller falde. Den hele Tidsalder har gjort Løfte om Storværk i Fædrenes Aand. Og nu begynder Vikingetidens sidste store Afsnit, hvor alle dens sælsomme Scener gentager sig i kort Bølgegang med den rigeste Farvepragt, medens Vikingehæren tager Livtag med et af Europas Storfolk. Vi ser atter Hære hærje lynsnart igennem Fjendens Land; ser Bønder og Borgere bringe deres Guld og Sølv til Vægtskaalen for at købe Danerne bort; ser en Konge der i ussel Raadvildhed ikke véd hvad han skal gribe efter, og en Helt af en Kongesön, som altid er dær hvor Faren er störst; godlidende Vikinger i Tusendtal nedhugges med Svig i Gildenatten, men Tusender af andre bæres af de lange Drageskibe over til Hævn for deres Frænder; her er den snedige Jarl, der forraader sin Herres Liv og sit Lands Frihed; og her er Klærken med sin Martyrdød midt blandt de kaade Stridsmænd, og den medlidende Kæmpe der giver ham Naadeshugget. Op over dem alle rager Knut den Store, den fødte Herskerskikkelse, der ung kan tilendebringe det Værk hans Fader satte sit Liv ind paa, og siden böjer Nordbo og Angelsakser mod hinanden til at føle sig som ett Samfund.

Her er det andet Hvilepunkt for Vikingetiden: Danevælde i England, men udsonende sig med det Folk deres Fædre har hærjet. Samtidig er det nordiske Element i Frankrig nationalt uddød. Irland falder til Ro: Nordboerne som Købstedfolket, Irerne i det aabne Land. Paa Island er ikke længer et Nybyggersamfund, men en egen Stat med höjt udviklet Retskløgt og begyndende Sagakunst.

Men selv af denne nordiske Vælde smuldrer Hovedtaarnet. Danevælden i England opløser sig, Angelsakseren har atter Overtaget, og snart kommer Normandiets Hertug med sine Rytterskarer, bryder Englands Magt og lægger ubarmhjærtig Danelagen øde. I Øst er Vikinge-

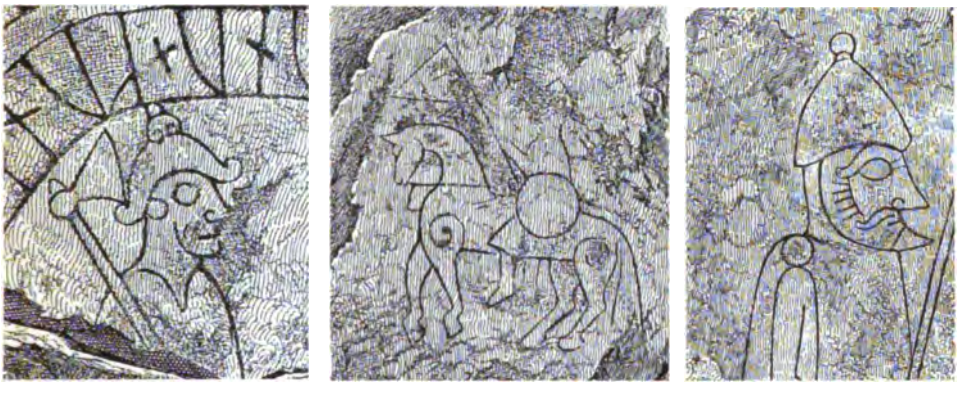

Fig. 15—18. Billeder paa danske Runesten fra det genvaagnede Vikingelivs Tid. Wimmer, Runemindesmærker.

staten smæltet ind i den overtallige slaviske Nationalitet; Navnet »Russer« gaar fra Nordboerne over paa Riget i Kijev og den deraf skabte russiske Stat. Saadan udviskes Erobringsrigerne, der var rejste i fremmede Lande, og Norden synker tilbage til sit tidligere Omraade, med den Tilvækst som de vestlige Øer og enkelte af Østersøens Kystegne har bragt. Som saa mange andre store Folkebevægelser — Korstog og Mongolerriger — løber ogsaa denne tilsyneladende ud i Sandet. Historiske Følger lader sig dog paavise paa mange Omraader. For os har det störst Interesse at se hvad Følgerne blev for selve Norden.

HJEMLIGE KRÆFTER

I sit Udspring og i sin Drivkraft er den en uhyre Vækst af den hjemlige Livskraft. Dens Forudsætning er jo ikke blot et Folk, der er fortroligt med Sølivet, men fremfor alt det Mod der vover sig ud, den vidtrækkende Plan, og den fine Iagttagelsesævne der altid finder Mod-

standerens svage Sider. Hvor voksede ikke disse Ævner, alt som Opgaverne øgedes og Synskresen videdes ud. Tilsammen skabte de en Følelse af Overlegenhed og Uforsagthed. Verdens Omfang blev mangedoblet. For den indestængte Dalbo havde der været saa nær til den troldefyldte Verden, hvor Mennesket ikke tör komme. Grænsen veg nu alt mere, og Vikingen fulgte ustandselig efter, satte Sejl over Verdenshavet, om saa Skudens Køl skulde knuse en Havkvindes Ryg, eller klatrede op i Jættehulen for at se om det var saa farligt. Altid laa dog gammel Angst i Sjælen og gav Vovestykket den rette Spænding; men alt mere udviklede den medfødte Selvsikkerhed og Nøgternhed sig til bevidst Hævdelse af det haandgribelige og fornuftmæssige, til en »Tro paa egen Magt og Styrke« paa Trods af alle Guder og Trolde og mægtige Riger.

FRIVILLIG SAMMENSLUTNING

Endnu mærkeligere er den Ævne til Sammenslutning, som Vikingetogene aabenbarer. Flaader paa Hundreder af Skibe samles uden noget enkelt Overhoved; syv, ni, femten eller hvilketsomhelst andet Tal af »Konger« nævnes som de danskes Hövdinger, og talrige Jarlesönner og Storbønder har vel staaet som selvstændige Førere af hver sine Skibe. »Vi er alle lige,« lader Normannersagnet dem svare det frankiske Sendebud som spörger efter deres Fører. Men alle disse Viljer véd at underordne sig den fælles Beslutning; lydige mod de selvgivne Love gaar Vikingerne til Sejr over Vestens Storkonger og deres selvraadige Lensmænd. Blandt disse Flokke fejrer den frivillige Sammenslutning sine skönneste Sejre. Savnede man Broderens Støtte, traadte en Fælle som »Fostbroder« eller »svoren Stalbroder« i hans Sted. I Erstatning for det hjemlige af Naboskab og Frændskab gennemvævede Bygdesamfund dannede Mandskabet paa samme Skib et eget »Lag«, ofte med egne Vedtægter. Jomsborg paa Vendens Kyst blev et stort Vikingelag, bundet ved visse Love: Hævnpligt, Byttets lige Deling, Kvindens Udelukkelse fra Borgen. Men ogsaa som Købmænd samledes Nordboerne i store Gildeslag til gensidig Hjælp eller Hævn, eller ved »Fællig« (*félag*, Sammenlægning af Gods) sikrede man sig Samarbejde og Driftskapital. Broderskabet har for denne Tidsalder en lignende betagende Magt, som Trofastheden i Tjænerforholdet havde for en ældre Slægt.

KULTURVÆKST OG RAAHED

Vikingetiden bragte mange Ævner til Udfoldelse; alt hvad der drejede sig om Klogskab og Mod, Krigskunst, Handel, Søfart, Kendskab til Verdens Udseende og til Naturens Tilstand, voksede frem. Naturligvis voksede der ogsaa stærke Skyggesider frem. For os staar Blodtörst og Raahed som uhyggelig stærke Træk i Tidsalderens Karakter. Sikkert har meget af den Art ogsaa eksisteret för; men Vikingelivet har snarere øget end mindsket det. Atter og atter møder vi Hærjninger under de ubarmhjærtigste Former. Alt levende bliver hugget ned: Krigsmænd, Kvinder, Oldinge og Børn. En Valplads fuld af Lig har tiltalt den Tids Mennesker; Digterne synger atter og atter om, hvor herligt det er at Ravnene hakker i de blege svulne Kroppe. En Gang ovre i Irland havde Daner og Nordmænd stredes om Herredömmet, og Danerne havde sejret. Irske Sendebud, der kom til dem efter Slaget, saa hvorledes de havde tændt Madbaal midt imellem Ligene, stukket Stegespiddet fast i døde Kroppe, og ved Ilden revnede nu disse Aadsler, saa Indvoldene væltede ud.

»Hvorfor gör I noget saa hæsligt?« sagde Irerne. »Hvorfor skulde vi ikke det?« sagde Danerne; »havde de andre sejret, havde de gjort ligesaadan ved os.« — Ved Siden af Grumheden gjorde ogsaa Umaadeligheden i Mad og Drik sig gældende, og Ubeherskethed overfor Kvinder. Alt hvad et Nysamfund kan rumme af Raahed og Havesyge kom op, omtrent som i et Sankt Francisko eller Clondyke.

MILDERE TRÆK

Men vi ser rigtignok ogsaa det modsatte. Selv om vi træffer det i Poesiens Verden, maa der have været en Stræben hen imod det i Virkeligheden. Vi ser de smaa Samfund, det enkelte Skibs Mandskab, slutte sig sammen om at stille Viljeskravet til sine Medlemmer: ikke blot visse Prøver paa Mod og Taalmod, men ogsaa at afholde sig fra stærk Drik og ikke at tage nogen Viv uden retmæssigt Bryllup, uden at »købe hende med Brudegave«, som det hedder. Enkeltvis møder man langt stærkere Hensyn til de svage, saadan som med de to Vagtmænd paa Olaf den Helliges Skib, der ikke kunde udholde de fangne danske Mænds og Kvinders natlige Klager og slap dem alle fri; det havde nær kostet dem deres Liv.

Maaler vi Vikingetiden med vor Tids Moral, ser vi dog oftest raa Egennytte trampe Værdier af aandig Art ned; men vi skal vel for Resten ikke tale for höjt om Moral, naar vi véd hvad vor Tids Vikingepolitik har gjort i Sydafrika og i Kina. For at forstaa Vikingetiden maa vi huske, at fremmede og Trælle ikke i nævneværdig Grad har Menneskerettigheder, og at kun Landsmænd helt og fuldt betragtes som Medmennesker. Og her var Vikingetiden ingenlunde den blotte Næveret. Agtelsen for den enkelte føres med, og den vokser sig stærkere nu da saa mange skiller sig ud fra Frænder. Kvindens Stilling gaar et stort Stykke fremad, trods det at det egenlige Vikingeliv maa have virket i modsat Retning. Nybyggerlandet Island giver hende friere Skilsmisse end noget af de gamle Samfund. I Danmark, der her gaar lidt foran de andre Lande, naar hun Arveret ved dette Tidsrums Slutning. Muligvis har Paavirkning fra sydligere Kulturer spillet med ind. Men ejendommelig for Vikingetiden er den dygtige og myndige Kvindes Optræden. Paa Island har vi Aud, Kongeenken fra de vestlige Øer, som i sit Landnam gav en hel Efterslægt Bosteder og Arbejde; i Danmark Thyre Danebod. Den store Mængde af Kvinder, der nævnes paa det 10de Aarh.s Runesten, viser hvilken Rolle i Samfundet de har spillet.

KVINDENS STILLING

FREDSTID

Dette Kvindepræg over Tidsalderen forholder sig omvendt til det egenlige Vikingeliv; det var hverken Handelsfærd eller Hærjninger, der skaffede hende denne Plads. Men her staar vi ved den anden Side af Vikingetidens Væsen: den skaffer Afløb for de krigerske Bestanddele, den var en stor Aareladning for de altfor urolige Elementer i det gærende Samfund. 9de Aarh. er denne Afløbstid, og derfor ser vi det 10de Aarh. udfolde en fredelig Virksomhed, som er des större. Danske Runesten giver os Billedet af et Samfund, der i det hele staar mærkelig langt fra Vikingefærd; den gode Landmand og den dygtige Husstyrerske hædres: »Lykkelig den der plöjede og saaede som ung,« hedder det her. Hele Norden over møder vi disse Skikkelser, Storbønder hvis Livsopgave först og fremmest er deres Landbrug, som de med Huskarle, Trælle og frigivne udvider af al Kraft. Ved hver gammel Landsby rejser sig Af-

FREMGANG I LANDBRUG

byggergaarde i endnu större Tal, »Torp« og »Bøl« ude paa Overdrevet, »Rød« paa Rydninger i Skoven. Øde Bygder og höje Fjælddale opdyrkes; og Nordens Folkegrænse flytter sig mange Mil nordover, samtidig med at den flytter sig vestover til Island og alle Smaaøerne.

Denne Modsætning mellem det byggende og det hærjende Element staar klar for Tidens Bevidsthed. Islændingene tegner den i de to förste Landnamsmænd. Leif er Vikingen med sine Sejrvindinger, sine irske Trælle — som han endog tvinger til at drage Ploven —, sin Haardhed, sin Gudsfornægtelse og Tro paa egen Styrke; Ingolf er Bonden og Gudsdyrkeren. Leif bliver dræbt af sine egne Trælle; Ingolf lever videre som Stamfader for Egnens Indbyggere. Den samme Dobbelthed møder i den norske Kongeæt, en Vekslen af fredsæle og krigerske Konger; og danske Kvad som Ingjaldsdigtet spiller paa den samme Modsætning. Hele Islands Sagalitteratur er et Billede af disse urolige Elementer der fortærer sig selv, medens de sindige og bofaste Mænd jævner Trætte og stifter Ret; Sagaernes Kamptidsalder gik til Ende, men Lov og Rettergang varede ved.

Dette er altsaa Tidsalderens store Aareladning. Begærlige efter Guld og Ry drog de stridbare Svende ud. Mange faldt paa fremmed Strand, for Kristnes eller for egne Landsmænds Sværd, andre blev slugt af Bølgerne, eller tagne af de Sygdomme der vankede i Hærenes aadselfyldte Spor; nogle blev virksomme Styrere, fordi de nye Opgaver kaldte paa alle deres Kræfter; — og Hjemlandet havde faaet Luft; der var blevet Rum til Arbejde.

Over disse Modsætninger mellem Arbejdsflid og Hærjelyst, Fred og Uro, Tøjlesløshed i Nydelser og yderlig Beherskelse af sanselige Ytringer for at fastholde det etiske Maal, svinger Tidsalderen frem og tilbage. Derfor bliver der saa mange Muligheder for Udvikling, og saa bratte Omslag. Den er et Foraar, hvor samtidig Isen knager og knuses, og tillige Urterne gror; mange Spirer svides bort eller trædes ned, men Jordbunden er rig nok til at nye kan vokse frem.

Fig. 19. Udsyning paa Dragt. Aarb. f. nord. Oldk. 1869.

SYDENS KULTUR OPTAGES

Ind imellem Udfoldelsen af de egne Kræfter gaar Paavirkningen fra alt det ny, man kommer i Berøring med. Det er umuligt at udmaale, hvor meget der skyldes hjemlige Udviklinger, hvor meget Optagelse af fremmede Ideer, eller en Omlægning af de egne Ævner under nye Forholds tvingende Magt. To store Magter kom man til at staa Ansigt til Ansigt med: hele den materielle og borgerlige Kultur, som Syden havde taget i Arv fra den klassiske Oldtid, og som Folkevandringsstaterne nu var begyndt for Alvor at udnytte; og paa den anden Side Kristendommen og Kirken saaledes som den mødte dem. Det var Sydens Rigdomme, der lokkede Vikingen; Vaaben, Smykker og Klæder tilegnede de sig, opsøgte de vinrige Egne, eller berusede sig i Havneby eller Lejr hvis en större Ladning Vin paa én Gang blev falholdt. Snart lærte man

at opsøge alskens Luksusgenstande, lige til arabiske Lædersadler og Orientens Silkevarer. Men Nordboen var lærvillig; han ikke blot ranede, han efterlignede: lærte Fæstningsbygning og Stormtage, efterlignede de höjstævnede Krigsskibe, Sydens Galejer, som hjemlige Drageskibe; lærte Byanlæg og Statsordning. Et nyt Maal for Herskermagt opstod, og holdt sig uforandret Tiden igennem; og det bar et personligt Navn: Karl den Store, Carolus Magnus. Endnu i hans Levetid begynder man indenfor nordiske Kongeætter i Vesten at kalde sine Sönner Karlus eller Magnus; naar siden en Magnus sætter sig paa en af de nordiske Kongetroner, betyder det at Carolus-Magnus-Idealet har sejret: et Kongedömme med ydre Magt og med indre Fred og Orden og sædelig Løftelse staar som det höjeste Maal for fyrstelig Ærgerrighed.

Som Vikingekongen bevæger sig over mod Carolus-Magnus-Idealet, omformes Vikingesnækkerne til Købmandsskibe. Ved Vikingetidens Begyndelse drager man ud paa blodig Hærfærd; ved Vikingetidens Slutning har der rejst sig nordiske Købstæder langs alle Nordeuropas Kyster fra Novgorod indtil Bristol, Limerick og Dublin. Atlanterhav, Vesterhav og Østersø, der för laa øde, er dragne ind med i Verdenshandlen; nordiske Købmandsslægter i Havnebyerne er ned i Tiden blandt de förste til at grundlægge Englands fremtidige Storhed paa Havet. Bevidst eller ubevidst lærer Nordboerne fremmed Haandværk og Kunst; de optager Møntvæsen; Vandmøller begynder i Danmark at fortrænge Haandkværne; Korntörringsovn og Plejl vidner ved deres Navne om udenlandsk Byrd. Ja, hvilken Magt til at omforme det gamle laa ikke, hvor man mindst anede det. Der var Guldet og Sølvet, som graadige Vikinger førte hjem fra Strandhug paa fremmed Kyst. Hvor havde det ikke øget Enkeltmands Begær, allerede mens det vinkede som den fjærne Skat: »Hver vil eje Guld indtil sin Banedag«, siger den unge Helt i Kvadet; Europa var for denne Tidsalder som en Gnitahede, hvor Ormen rugede paa Aarhundreders Skatte. Og naar saa Guldet var vundet, hjemført paa den bugnende Snække, var det som en Sejd der omkoglede Alt. Blodhævn bliver til Pengebod: »Svært er det at finde den jeg kan tro, ti Broders Lig sælges for det brændte Guld.« Ættejorden sælges for Penge, for at Høvedsmanden fra Vikingefærden kan vinde sig mere Land.* Inden Vikingen endnu fatter den romerske Ret, skaber Guldet den gennemførte Enkeltmandsret og den tilsvarende Omfordeling af Jorden. Paa Hövdingens Haand samles maaske hundred Lodder af gammelt Bondeland, og de hjembragte udenlandske Trælle maa rydde ham endnu mere Jord paa Overdrevet. Saaledes glider man fra Oldtidsliv over i middelalderligt Samfund. Strömmen gaar allerede fra de förste Strandhug af, og stærkere alt som man bevidst iagttager og sammenligner sig med de fremmede. Antagelsen af Kristendommen er for mange mere en Tilslutning til det europæiske Liv end Udtryk for en religiøs Bevægelse.

* Et Eksempel paa saadan Godsejer er Haarek paa Tjotta, Eyvind Skaldaspilders Sön; han tjænte Rigdom paa Finnefærd og købte alle Smaabønderne bort af Øen, hvor han saa rejste sig en Storgaard og holdt 80 Huskarle; han gjorde siden Krav paa en Nabo Grankels Fiskeplads, tabte Retssagen, men brændte ham inde, fik derved Ufred med Kong Olaf, og var saa en af dem der satte sig i Spidsen for at drive Kongen af Landet.

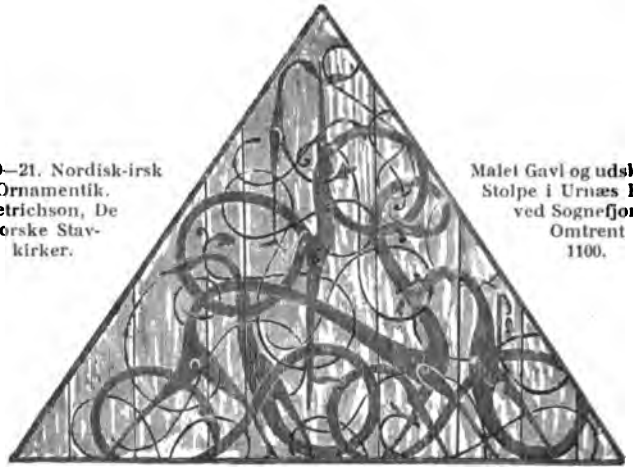

Fig. 20—21. Nordisk-irsk Ornamentik. Dietrichson, De norske Stavkirker.

Malet Gavl og udskaaren Stolpe i Urnæs Kirke ved Sognefjord. Omtrent 1100.

IRLANDS KULTUR Irland spiller en egen Rolle for Nordboerne i Vikingetiden. Dets Kultur afveg stærkt fra den almindelige europæisk-romerske; dets Indvirkning paa Norden, ligesom ogsaa Nordens paa Irland, blev i mange Maader noget for sig selv.

Ganske vist var Kristendommen trængt ind i dette Europas yderste Land mod Vest; men paa utallige andre Punkter var det bagud for Kulturens Gang, saa den særlig keltiske Kultur havde faaet Tid at udfolde sig i sin rigeste og ensidigste Form. Irerfolket udgjorde en Mængde Smaastammer eller Klaner; enkelte Konger gjorde de andre skatskyldige, men ingen varig Rigsdannelse fandt Sted. Det var et Folk af Kvægavlere, uden Købstæder, Handel eller Penge. Værdienheden var Køer, og dernæst Trælkvinder; der gik tre Køer paa en Trælkvinde. Love og Samfundsliv var bundne i en Uendelighed af Trolddom og tusendaarige Vedtægter; mange Ting var »forbudt« for Personer af de forskellige Stænder, mest for Kongerne; og det var Præstestandens, Druidernes, Sag at holde rede paa alle disse Forbud og Tryllemidler. En sær Udvikling, men saa langt fra nogen stivnet Tilstand. Kristendommen havde tidlig slaaet Rod, havde skabt smaa eneboeragtige Munkesamfund, der var den ledende Kraft i den irske Kirke: paa én Gang Arvetagere af de gamle Druiders Kamp med Maneord mod Djævelskab, og tillige hengivne til et indre religiøst Liv og en ydre Missionsgerning. En sælsom æventyrlig Askese drev Eneboersamfund — tolv Munke og en Abbed, svarende i Tal til Frelseren og hans Disciple, — bort til Udøer, en Tid endogsaa til det fjærne Island inden nogen anden Menneskefod betraadte det.

IRSK SAGA-KUNST Endnu mærkeligere er dog det nationale poetiske Liv. En hel Stand af Digtere og Fortællere varetog dets Udfoldelse, hædret med Ophold i Kongens Gaard og med visse Forrettigheder. Hundreder af Heltesagn og historiske Beretninger, eller æventyrlige Udfærd til ukendte Egne, hørte til Sangerens Stof. Den irske Skjald foredrog sine Historier i Prosa, men hvor Stemningen løftede sig, sprang de over i Digt, klangrigt, farverigt og henførende. Der er en Ævne til at gribe det kolossale og samtidig en utrolig fin Iagttagelse for Livets synlige Ytringer, man

kunde næsten sige for Livets fysiologiske Tilstand. Lad mig nævne et Par saadanne Træk, der knyttes til Irlands store Sagnhelt, Cuchulinn; saaledes da Kampraseriet kommer over ham ved Budskabet om Drengeforbundets Død mod Fjenden: Det ene Öje drages ind i Hovedet, det andet træder frem, Munden trækkes over mod Øret og Pandesenerne spændes tilbage i Nakken; Hjærtet slaar som en Bindehunds Gøen, hvert Led og Lem paa ham dirrer som et Træ i Stormen eller et Siv i Strömmen, og hver Muskel træder frem saa stor som en knyttet Mandsnæve. Eller han skal løfte Kongeborgen fuld af Mænd op paa sin Plads: »Da kom Raseriet over ham, en Bloddraabe samlede sig ved Roden af hvert af hans Haar og sugede Haaret ind i Hovedet, saa at han oventil var sortagtig som en kortklippet at se til; han drejede sig rundt som en Møllesten, og strakte sig derpaa i Længden, saa at en voksen Mands Fod vilde have fundet Plads mellem hvert af hans Ribben; da kom hans Fylgjer og Værneaander til ham: han hævede Huset i Vejret og satte det paa dets forrige Plads.« Kolossalt er ogsaa Billedet fra hans Ungdom, da han förste Gang faar Bersærks-Raseri under Kampen: man kaster ham i et Kar med Vand, men det syder saa Staverne sprænges og Vandet strömmer ud; han kastes i det andet Kar, ogsaa det koger og sprænges; först i det tredje Kar bliver Vandet kun opvarmet, — og Helten er afsvalet. Men tillige rummer Irlands Digtning en vidunderlig Farvepragt, fostret af dets frodige Jord og forgyldt af dets Sol, der bryder mangefarvet gennem Skyen. Der er Betagelse af Kvindens Skønhed, »hvid som Sne, sort som Kul og rød som Blod«, med rosenfarvede Fødder i sølvprydet Sko. Der er Jubel over Æblets gyldenrøde Kind, og over den guddommelige Sølvkvists fine Klinger; der er Dragelse mod det Hav, hvor Manannans, Havherskerens, Heste jager hen over med skumhvide Toppe; Higen ud mod det fjærne hvor »Udødelighedslandet« lyser frem i den dalende Sols sidste Straaler. Selve Kristendommen har givet denne poetiske Verden yderligere Forøgelse; der er et sælsomt Dobbeltspil mellem Guddomsmagten og de gamle Helte eller Naturvæsner. Den irske Skjald gemmer paa alt dette; hans Historieskrivning bliver en Pragtscene af Kampens Bulder og Vælde; hans Gudemyter bliver romantiske Fortidskampe og Feæventyr. Men Skjalden er ikke blot en Digter, han er ogsaa en lærd; et Par saadanne Mestre sidder og prøver hinandens Visdom, fritter om Slægters Rækkefølge, og om Stændernes Afstamning fra Lug eller Rîg-Môr (Storkongen), den hedenske Gud for Kunst og Kløgt, om Steders og Navnes Oprindelse, eller om Irlands fjærneste Fremtid; og har den unge kunnet sætte den gamle til Vægs i Kundskab, da har han med det samme vundet hans Plads som Hofskjald eller Overskjald, — ganske ligesom Kongen maa gaa

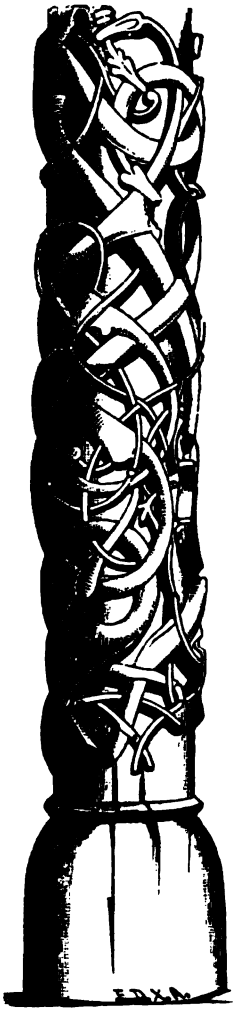

fra sit Kongesæde, naar en anden fælder en retfærdigere Dom end han. Ofte skænker den overvundne Mester ogsaa selve sit Navn til Modstanderen.

NORDBOER I IRLAND

Over dette sælsomme Samfund brød Vikingetiden ind med sit förste stærke Stormløb. Först gik det med Hærjetog paa Klosterøer og Kyster. 839 fik Nordmændene en höjt begavet Fører i Turgeis; han grundede Byen Dublin, der i den følgende Tid blev Nordboernes Hovedsæde i Vesten; han byggede Tvangsborge i det indre af Landet; han fordrev Abbeden fra Armagh, Irlands mest ærede Domkirke, og gjorde sig selv til hedensk Gode ved Helligdommen, medens hans Hustru Otta satte sig paa Altret i Domkirken i Clonmacnois som Asernes Præstinde. Turgeis' Mord, og Strid mellem danske og norske Vikinger, skaffede Irerne lidt Lettelse; men Nordboerne sad inde med Kystbyerne, ved Handel og ved Giftermaal blandede det nordiske og det keltiske Element sig med hinanden, saa et Blandingsafkom opstod; men ogsaa alskens løst Folkefærd kastede sin kristne Daab over Bord og søgte at faa Del i Vikingernes sikrere Næringsvej. Aar 850 viser disse »Fremmed-Irer« sig förste Gang som en vældig Røversværm, der snart blev adsplittet. Men nye Blandinger opstod stadig; saaledes blev hele Øen Mans Befolkning »Fremmed-Irer«, Navnene vidner om hvorledes keltisk og nordisk gaar imellem hinanden indenfor samme Hjem. Hvor stærk Tilførslen har været til det nordiske Folkesamfund, kan vi se af Islands Landnamsmænd, hvor et ikke ringe Antal bærer helt eller halvt keltiske Navne, foruden at irske Trælle indførtes og efterhaanden vandt Friheden.

KVADET OM RIG

Et Digt fra denne Tid, hvis Sprog er ret spækket med irske Gloser, og hvis Indhold forudsætter keltisk Aandsliv, giver et Billede af det hele Trin, hvorpaa Vestens Nordboer stod. Det kaldes Rígsthula (ɔ: Sangremsen om Rig) og handler om Stændernes Oprindelse. Guden Rig, gammel og kyndig, gæster hos Oldefar og Oldemor, saa hos Bedstefar og Bedstemor, og endelig hos Far og Mor. Overalt har hans Besøg til Følge, at Hustruen føder et Barn; og saaledes fødes de tre til Verden: Træl, Karl (Bonde) og Jarl. Træl er sortladen, med rynket Hud paa Hænderne, tykke Knoer og brede Fingre, Ansigtet er bredt og stort, Ryggen ludende og Hælene lange; han vokser og finder sin Lyst i Slidearbejde: slæbe Kvas hjem, grave Tørv, gøde Marker og give Svinene Føde. »Trælkvinde« (Thír) kommer gaaende med lange Ben, med Ar i de bare Fodflader, solbrunet paa Armene; de sætter sig hos hinanden, og de avler Børn sammen; derfra stammer Trællenes Æt. Men i Bondehjemmet, hvor »Bedstefar« havde siddet og dannet Værktöj, og »Bedstemor« spandt, dær fødtes et Barn rødmusset og rødhaaret; de øste det med Vand og kaldte det Karl. Han voksede op til at tæmme Øksne, drive Plov og rejse Hus. En Brud ages hjem til ham, i Gedeskinds-Kjortel, med Nögler ved Bæltet, med Brudelin; fra dem stammer

Fig. 22. Jagt med Høge og Hunde. Norsk Runesten, 10de Aarh. A. Bugge, Vikingerne II.

Bøndernes Æt. Men i Hallen hos Far og Mor fødtes et Barn med lyst Haar, Kindens Lødd var skær, Blikket hvast som en Slanges; de kaldte ham Jarl. Han gav sig til at böje Bue og sno Streng, ride Heste og afrette Hunde, svømme i Hav og svinge Sværd. Rig kom fra Skoven, lærte ham Visdom, gav ham sit Navn og kendte ham for sin Sön. »Herses« (Bondehövdings) smalhaandede hvide Datter Erna kommer agende til ham og gives ham til Hustru; derfra stammer Kæmpernes Æt. Nu gaar Digtet over i en ny Handling. Jarls Sönner vokser op, de tæmmer Heste og svinger Spyd; men den yngste, den unge Kon, har sin egen Stræben: han lærer Runevisdom, at frelse Menneskers Liv, at døve Ægg, at stille Hav; han fattede Fuglenes Sprog, han lærte at lindre det sorgfulde Sind. Han holdt Runeprøve med Rig Jarl, og vandt fra ham; saaledes vandt han sig Navnet Rig. Den unge Kon red gennem Krat og Skov, han skød Pile efter Fugle; da talte en Krage paa Grenen til ham: »Hvad vil du, unge Kon, ride og skyde Fugle? Kong Dan og Danp har herlige Haller, bedre Odel end du har.« Da drog Kon ud, han vakte Kamp, rødfarvede Vangen, fældte Val: kæmpede sig til Rige.

Dette Digt regner man i Almindelighed med til den Ældre Eddas Gudekvad, for saa vidt med Urette som det ikke tilhører nordisk men keltisk Mytologi. Dets Rig er Irernes Lug eller Rîg-Môr (Storkongen), Stamfader til de tre Stænder, og den der lærer Menneskene alskens kunstige Idrætter. Det dobbelte Faderskab — en jordisk og en guddommelig Far — er, ligesom andre fantastiske Undfangelsesmaader, Yndlingsæmne i irsk Heltedigt; Visdomskampen med tilhørende Navneskifte er ret et Træk af keltisk Samfundsliv og Sagnfortælling. Paa den anden Side er Folkestoffet i Rigsthula saa forbavsende rent nordisk. Det er den langskallede Vikingetype, der skildres i Jarl og Bonde, Kortskallen i den slidende Træl; ingen irsk Tilsætning spores. Stænderdelingen er rent nordisk, og Idealet er Krigerlivet; Kon den unge (ɔ: konungr, Konge) er saa udpræget en Type paa Vikingelivet og Vikingekongedömmet, som tænkes kan; Fuglen paa Kvisten i de stille Skove, hvis Tale lyder som en Kalden ud til Stordaad, til at »kæmpe sig til Rige«, er den samme Stemme, der lød til Hundreder af unge Helte. Det er Vikingelivet; men det er ikke det Billede af de rygende Tomter og fraadsende Bersærker, som Vestens Krøniker maler. Det er Nordens eget Blik paa kongelige Ævner og kongeligt Maal; mærkelig tydelig bevidst, at det ikke er Styrke og Vaabenfærdighed, der skaber den store Folkefører, men Aandens Ævner og Magt over hele Naturen, og Anvendelsen deraf dels paa krigersk dels paa fredelig, folkevenlig Maade. Digtet giver os Kongemagtens Syn paa Livet i den fuldt udviklede Vikingetid, det 10de Aarh., i en Tid hvor Nordbo og Vesterlænding var ved at smælte sammen; selve den af Kon den unge grundede Æt fører sit Udspring tilbage dels til Erna (ɔ: Erin, Irland), dels til Dana, Kong Dans Datter. Man mener i nyeste Tid, at Digtets Hjemsted er paa Øen Man, hvis Kongeæt havde dette dobbelte Udspring, dels fra Danmark, dels fra Irland, og hvor en nordisk, mest norsk, Befolkning blandede sig stærkt med den ældre keltiske. Dog hvilken Blanding med fremmede Forestillinger Digtet end røber, selve Livs-

førelsen og Livssynet i det viser det nordiske Elements Styrke og Selvstændighed.

IRSK KUNST OPTAGES

Der er andre Omraader, hvor vi endnu stærkere ser Indflydelse fra Irerne ind over nordisk. En hel ny Kunststil og Ornamentik trængte ind og satte sig fast; og det var den irske. De barbariske Dyreskikkelser, der var tagne i Arv fra Folkevandringstiden, efterhaanden yderligere opløste og forvirrede, maatte vige for en Prydkunst, der yndefuldt og dog dristig legte med Linjernes Spil, i Sving og Slöjfe, knyttet i hinanden som Brynjeringe eller dansende jævnsides som lette Bølgeslag. Optagne af Nordboerne fik de et vist alvorligere Præg; Dyrehoveder og Dragekroppe indførtes i större Omfang end Irerne kendte, og gav et fantastisk-drabeligt Udseende. Overalt i Europa staar man, i Vikingetiden og længe efter, i Gæld til irsk Ornamentik; men ingensteds trængte den saadan igennem som i Norden. Man efterlignede ikke blot irske Metalarbejder, men lærte ogsaa at hugge den bløde Sand- eller Kalksten fuld af en mangfoldig og æventyrlig Billedverden: Jagt og Krig, Valhal og Kristendom i broget Blanding. Al denne irske Kunst skaber i Norden en ny Nationalkunst, der omspænder Overgangstiden og de förste Aarhundreder af vor Middelalder. Norske Udskæringer og en Rigdom af svenske Runesten vidner endnu om den sjældne Sans for Fladens naturlige Udsmykning.

Fig. 23. Runesten fra Upland. Nordisk-irsk Stil. Sveriges Historia.

PAAVIRKNING FRA IRSK DIGTNING

Ogsaa paa Digtekunstens Omraade var der Frøkorn der spirede op. Saa nöjagtig som ved Oldsagerne vil vi dog ikke kunne eftervise dem. I Modsætning til den ældre, mere knappe og plastiske Digterstil bryder en ny igennem, som er Farver, Bevægelse og Brus. Noget har vi den i Spaadomsdigtet Voluspaa; stærkest og renest dog i det yngste og störste af Kvadene om Helge Hundingsbane, hvis Herskerliv og Krigstog er som en Afbildning af Vikingetidens sidste Menneskealder, Knut den Stores Tid. Her er Skibe med hejste Sejl i rygende Storm, her brydes Bølgerne med Stævnen som om al Verden skulde briste. Eller hør hvorledes Odins Møer kommer ridende til Slagmarken: »Da slog Lysning over Luefjælde, men af Lysningen Lynglimt kom, han saa Møer ride, höje, hjælmede, blodig-stænkte var deres Brynjer, og af Spyds-Odder straalte der Ild.« — Der er heller næppe Tvivl om, at det störste Omslag i nordisk Digtekunst, fra bunden Stil til en kunst-

færdig udarbejdet Prosa, staar i Gæld til Irerne. Vi møder f. Eks. Rejseæventyr med det samme karakteristiske Maal som hos Irerne: »Udødelighedslandet« (i nordisk Oversættelse: Ódáinsakr) og dets Befolkning af Jomfruer. Bredere set stiller Spörsmaalet sig saaledes: der er en Halvkres af Norden, der stærkest gennemsyres af irsk Kultur: Norge de vestlige Øer med Island. Her hersker ned i Middelalderen den Kunstform, der er saa karakteristisk for Irerne: Heltesagaen med de indstrøede lyriske Digte; dens Spil imellem naturligt og overnaturligt, dens Udmaling af Enkeltheder, og især Sansen for Sjælstilstandenes legemlige Ytringer er fælles for gammel irsk og senere nordisk Kunst, og Nordboen har sikkert gaaet i Skole hos Ireren. Mærkeligt er det at se Tidens Dobbeltspil: Nordboerne gaar ind i Vikingetiden med episk Digtning og gaar ud af den med Prosafortællinger om Heltelivet, hvor lyriske Bestanddele blandes ind i Versform; Irerne gik ind med denne lyrisk-blandede Prosa, og gik ud af den med episk Digtning, der nærmest svarer til visse af Eddakvadene (de tilbageskuende Digte). Det synes som de to Folk har paavirket hinanden i modsat Retning; hvert har givet den anden det som den ikke för kendte. — Men ogsaa en helt anden Digtart, den kunstige Skjaldedrapa, synes ikke at være undgaaet irsk Indflydelse. Dens Rimslyngninger minder, især i den ældste Form vi kender, om irske Digte; og den förste kendte Skjald, — der levede samtidig med den förste store Bosættelse i Irland — Brage Boddesön, havde en irsk Hustru, og mindst én irsk Glose forekommer i hans Ragnarsdrapa.

Hele dette Irerelement i den nordiske Kultur udgör noget for sig selv. Dets Maal og Værd falder ikke sammen med den europæisk kristne Hovedström. Det ytrer sig mere som en Berigelse og Udvidelse af det hjemlige nordeuropæiske Dannelsestrin, end som Del af den egenlige Nyströmning omkring Kristendommens Indførelse. For saa vidt det skyllede en Del af det nedarvede bort, kunde det jo virke fremmende paa den nye Hovedströmning; og der kom jo ogsaa visse kristne Impulser fra Irland; men ikke mindre hjælper denne irske Paavirkning til at skabe en Særkultur, der staar som Hindring for den hurtige Opgaaen i det kristne Europa.

Fig. 24. Udsyning paa Dragt. Aarb. f. nord. Oldk. 1869.

Vikingetidens Tilstand og Rørelser har skaffet sig Udtryk i Helte- STARKAD digtningen. Sagnkresen om Starkad den Gamle indeholder kun nogle faa gamle Sagnmotiver (den aldrende Stridsmand, der ved Ingjalds Bryllup ægger sine Landsmænd til at forny Fejden; og den haarde Kæmpe, hvis afhugne Hoved bider i Græsset, eller hvis Krop endnu kæmper da Hovedet er hugget af); omkring disse Træk har Vikingetiden föjet en Digtning, der helt er dens egen.

INGJALDS-KVADET

Det er i Lejregaarden. Ingjalds Hofsvende løber ind og ud med de lækre Retter; de ænser ikke den gamle Mand, dær nederst i Hallen; da hæver han sin Stemme, minder om hvordan han fordum har tjænt Frode og siddet ypperst i Dankongens Hal, nu er han kommen at se hvad der er Skik i Skjoldungernes Kongsgaard: tænker Ingjald paa at hævne sin Fars Død? eller blot paa at mæske sin Vom? Han mindes, hvordan han skiltes fra Frode med bange Anelse; havde han blot været hos ham da, skulde den svigefulde Sakserhövding være dræbt, — eller han var selv bleven fældet ved sin Herres Side! Dronningen, Ingjalds saksiske Hustru, søger at stille ham tilfreds ved et guldvirket Hovedbaand; men han slænger det fra sig med Spot over den fremmede Skik i Klædning og i Mad, haaner Ingjald, der med Fingrene roder i Fugles Indmad, og priser den gamle Tid, da han i Hakes Vikingeflok aad raa Skinke og holdt sig borte fra sød berusende Drik. Det synes, som han er ved at tabe sig i Gammelmands Ros over det svundne, men pludselig er han tilbage ved sit Maal: ingen tog da mod Bod for sin Faders Død, aldrig vilde en Sön siddet til Bords med sin Faders Banemænd. Han maner Ingjald ved de stærkeste Ord: naar andre kvæder om Kongers Stordaad, vil Starkad med Blusel skjule sit Ansigt i Kappen, ti om Frodes Sön er der intet at kvæde; for ham skal andres Ry blive til Nag, han skal aldrig komme blandt Ædlinger, men gemme sig i den fremmede Vivs Arme, og ligge som Bytte for Saksernes Lyst efter Riget. Eller — han maa tage Hævn for sin Fader! Da springer Ingjald op, nedhugger Sakserne, der sidder ved hans Bord, hans Hustrus syv Brødre, og skiller sig — paa Starkads Ord — fra hende, at ikke Forrædernes Æt skal trives i Danmark. Og endnu mens Trællene slæber de dræbtes Lig ud af Hallen, taler den gamle Kæmpe Afskedsord med den Slægt, i hvis Færd han for denne ene Gang har grebet ind: minder om Krigerlivet paa Søen, der har været hans Ungdoms haarde Skole, kaster et foragteligt Blik ud over den Menneskehed, der nu søger at vinde frem ved kløgtige Retssager og Pengehandler, der stræber efter kruset Haar og Ganens Kildren: alle vil de en Gang rædes for deres Liv, men han som har kæmpet sig gennem Verden kan frit se Døden under Öje.

Saadan er dette Digt, den förste bevidste Forherligelse af Vikingelivet. Dets Udspring tilhører en Tid, da det store Røre er sagtnet; Samfundet slaar sig til Ro i fredelige Interesser, og det hele er blot et stort Ungdomsminde. Vi er ved det 10de Aarh.s Midte. Gæringen af gammelt og nyt er paa sit stærkeste; nye Levevaner og nye Moder er Kendetegnet paa det fremmedes Indrykning; det gyldne Hovedbaand, som Starkad vrager og kaster Dronningen tilbage igen, er ved Aarhundredets Udgang et vanligt Tilbehør endog til den islandske Storbondes Festdragt. Mod disse nye Skikke, mod Sydens Pral og Flitter og Blødagtighed rejser Digteren sin Kamp, kalder ad den hjemlige Sjælsstyrke. En Modströmning mod det ny, en Helteaand fostret paa Skibets haarde Planke, dukker op med den store Vikingebevægelse ved Aarhundredets Slutning, og det er dette Røre som Digteren har kaldt ad.

Trængt af det ny har Heltesangenes Sjæl endnu en Gang krystet sig i sig selv, og der springer frem en Forkyndelse af Viljesmagten og

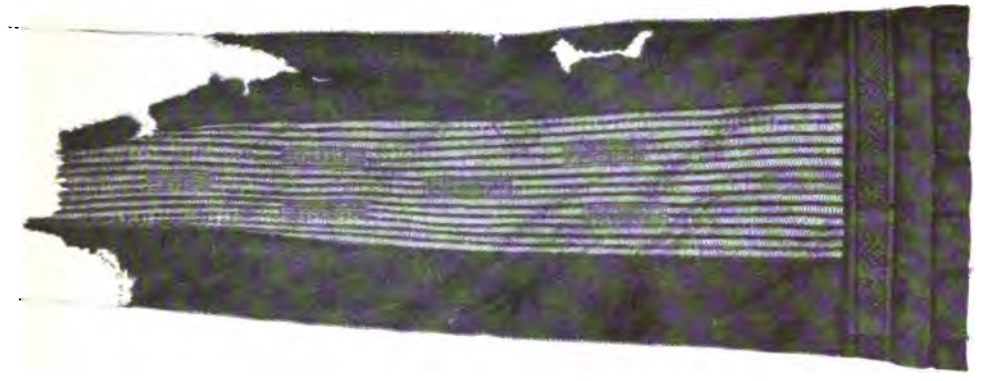

Fig. 25—27. Hovedbaand og Armbaand af guldvævet Silke; Økse med Guldindlægning. Dansk Hövdingdragt fra Mammen ved Viborg o. 950. Aarb. f. nord. Oldk. 1869.

Fig. 28. Hængesmykker. Danmarks Riges Historie.

Fig. 29. Haakon Jarl med Silkehovedbaand som Værdighedstegn. Mynt- og Medaillesaml. i Kbh.

Fig. 30. Frankisk Hofdragt o. 850. Oncken, Allg. Geschichte.

Fig. 31. Tyske Hofdragter o. 950. Kejser Otto I med Hustru og Søn. Oncken, Allg. Geschichte.

Stordaaden som Menneskers Maal, saa levende og saa bevidst som aldrig för. For förste Gang bliver man sig bevidst at Vikingesamlivet er en Stordaad. Afholdenheden, ja netop Nøgternheden overfor stærk Drik, prises som Aandens Magt over det lavere Begær. Folkets gamle Idealer har indgaaet Pagt med Vikingetidens særlige Livsformer; men tillige hæves Ingjaldskvadet over det blotte Tidspræg ved en bestemt Idé: Helten af det gamle Kuld, fortrolig med Fædrenes Stordaad, minder den unge Slægt om den kostelige Arv den sidder inde med og som den skal løfte, — en Type og en Tanke, der siden faar Udtryk hos Sakse, hos Øhlenslæger og hos Grundtvig.

ANDRE STARKAD-SAGN For selve Oldtiden er Starkad-Forestillingens Magt endnu stærkere. Hvad én Digter i bevæget Öjeblik har grebet, synger nu alle efter. En skaber en Kvindekarakter af samme Art som Ingjald, letsindig og nydelseslysten men med Æmne i sig af Fædrenes Styrke. Det er Kongedatteren Helga, der lefler med en ussel Guldsmed, lokket af hans Flirt og hans Flitter; og Starkad — nu opfattet som Kongebørnenes Fosterfader — revser Guldsmedens Bag med sit Sværd, og revser Kongedatteren med Kindslag og haarde Ord, indtil Ættens Stolthed rejser sig i hende. I en anden Digtning, udformet i Prosa, ser vi en Starkad, hvis hele Færd er indrettet paa at vise Menneskene, hvorledes den djærve Kæmpe bör handle; han møder i Tvekamp mod en hel Flok af Bersærker, sidder halvnögen i Snevejr, vil, da han er saaret, ikke modtage Hjælp, för han finder en hæderlig Bondesön, der kan yde den, osv. Med denne Digtning er den egenlige Starkaddigtning sluttet, Kærnen i hele Starkad-Kresen; den gamle Kæmpe har fuldt udformet sin Type: han vandrer rundt som en Profet for Haardførhed og Mod, og han viser stadig hen til sig selv som det levende Eksempel.

Dette Starkad-Ideal blev spredt ud over Norden med en forbavsende Hast, baaret af Vikingesnækkernes Vinger. For förste Gang var en Helteskikkelse født umiddelbart ud af Samtidslivet. Hver Del af Norden digtede sit til. Svenske Vikinger lod ham ved djærve Kampe i Østen afmærke den Bane, som i Virkeligheden Digterens Samtid brød. Tillige dukker et tragisk Moment op, uden at vi ret véd hvorledes, men snarest paa svensk Grund; Tidens Begær efter Guld betager ham, og han dræber svigefuldt sin egen Herre. Det er ikke mere — som i Dansk — blot Aandens Magt over det rynkede Ydre, men — i norske Kvad — Blandingen af stort og ringe, af godt og ondt, der giver Starkadskikkelsen dens Væsen. Og den Tanke bryder da igennem, at han er halvt af Heltebyrd, halvt af Jætteæt: Starkad sidder i Kongehallen, stum efter sin Ulykkesgerning der endnu nager ham, Hirdmændene ler ad den fremmede, spotter over hans rynkede Hud og Ulvehaar, over at han er en Skjald der ikke kan kvæde; men han løfter ikke sin Røst til Svar, han kender Spottens Ret, føler Jættemærkerne paa sit Legeme, og den Forbandelse der er over hans Liv.

Det er mærkeligt, at Starkadskikkelsen ved Vikingetidens Udgang har kunnet kløve sig saadan. En dansk Digtning, i Pagt med Heltesagnets gamle Aand men lysere i sit Livssyn, gör ham til Udtryk for det herligt menneskelige. Og en norsk-islandsk Digtning, der lodder de dæmoniske Dybder i Menneskelivet, blander godt og ondt i samme Karakter,

tordi netop Brydningen — den dramatiske Modsætning — behersker denne Digtning. Vi føler, at Folkelivet i Norden er ved at kløves i forskellige Retninger hvorfra det först sent, eller rettere aldrig, atter samler sig. Og dog er der de stærke fælles Træk: denne Kæmpeskikkelse, der har Heltetidens höje Livsmaal, og dog staar erindrende eller lidt paa Afstand fra det egenlige Helteliv, bunden som han er ikke rigtig til den gamle Verdens stærkt personlige Forhold af Hengivenhed eller Hævn, men løftet af Viljesanspændelsen som almen Idé og vandrende til Stordaad over en verdensomfattende Skueplads. Som saadan er han Vikingetidens rette Billed.

Fig. 32. Urnæs Kirke ved Sognefjord, o. 1100. Dietrichson, Stavkirker.

VI. HEDENSKAB OG KRISTENDOM

To Ting førte den nære Berøring med det vestlige Europa med sig, det ene var Samkvemmet med den Kultur, der mest havde sin Rod i Middelhavslandenes Oldtid, det andet var Kristendommen. Oldtidskulturen havde man allerede i Aarhundreder været under Indflydelse af, omend aldrig saa stærkt som nu; og straks da Vikingetiden begyndte, gjorde dens Indflydelse sig gældende ad mange aabne eller lönlige Veje. Kristendommen som stor samlet Magt var ny, Tilslutningen til den maatte føles som et brat Brud med det nedarvede; og Tilegnelsen af den skete derfor sent, hvad enten man tog imod den som en Tilgift til den øvrige Nykultur eller i Kraft af en aandelig Paavirkning fra fremmed Side, en Missionsvirksomhed.

OVER-GANGS-FORMER

Saa forskellig Kristendommen end var fra alt, hvad der var nedarvet Religion, maa vi dog ikke tro, at den altid i Datiden stod som et enten eller. Kun under enkelte stærkt bevægede Optrin stod Hedningerne i én Flok, de kristne i en anden; saaledes paa Islands Alting i Aar 1000, da hele Folket var nær ved at kæmpe indbyrdes. Saa snart Talen er

om Ideers Udformning og det indre Liv, er der en Uendelighed af Afskygninger. Ingen Hedning i det 10. Aarh., i alt Fald ingen mere begavet og modtagelig Aand er bleven helt upaavirket af kristne Tanker; længe inden Kristendommens stærke Lys staar paa Himlen, skimter man den svage Dagning af det. Man kan se hvordan kristne Gravskikke (Kistelægning og brændende Kærte) breder sig. Den Skik at øse Barnet med Vand, naar det fik Navn, synes optaget fra de kristne. I Stedet for Ord som Valhal og Hel skabtes Udtryk som »i dette Lys og i det andet« (i Jordelivet og i det tilkommende) — Udtryk der var af mere neutral Art, men havde deres Udspring hos kristne Folk. Tanken om en guddommelig Haandhævelse af Retfærd, særlig en Gengældelse i det hinsidige Liv, breder sig stærkere og stærkere. Midt i 10. Aarh. lever saa mærkelig en Skikkelse som Islændingen Gisle Surssön, noget af en Profetnatur, stærkt præget af Retsind og af Livets Alvor; i sine urolige Nætter — fredløs og forfulgt som han var — saa han Drömmesyner af den store Ættehal, hvor de afdøde Frænder ventede ham, og af den Valkyrje, der skulde være hans Ledsagerske derind; sendt af »Slægternes Herre« (en ubestemt Blanding af Odin og de kristnes Gud) aabenbarer hun ham de Vilkaar, der virker den gode Modtagelse i det hinsidige: »Hold dig borte fra Trolddom og onde Kunster, følg det gode som Skjaldene lærer, vær aldrig den förste til Drab, hids ikke den fredelige, hjælp den blinde, haan ej den halte, eller angrib den armløse!« — Omkring i de vestlige Lande møder man, næsten som en Overgangsreligion, Troen paa kvindelige Væsner — undertiden lyse og mörke i modsat Flok — der styrer Menneskers Skæbne, snart hældende mod de hedenske Valkyrjer eller Fylgjer, snart med mere kristen Farve som i det Signevers, der kaldtes »Traands Kredo« eller »det lille Kredo«, og som har holdt sig blandt Almuen indtil vore Dage: om de fem Guds Engle der følger og værner hvert Menneske. I religiøst Indhold er disse Forestillinger ret vage; Betydningen ligger i, om de — som Gisle Surssöns Syner — drager Striden mellem godt og ondt ind med, og hvor meget man i disse Følgevæsner ser Udtryk for en kærlig og almægtig Vilje.

GISLE SURSSÖN

FYLGJER

Men i Norden var der andre Naturer, der ikke — som Gisle Surssön — havde nok i Gudernes Forhold til det etiske. De var poetisk bundne i den gamle Myteverden, kunde heller ikke religiøst skille sig fra Aserne og deres Livsstrid; men de følte Trang til opfatte Tilværelsen i sin hele Sammenhæng, og at udsone det gammelkendte med hvad de nu hørte om en Guddomsherlighed af höjere Art, der skulde aabenbares paa Jord. Blandt dem var Nordens störste Digteraand i Vikingetiden. Hvad han hed, véd vi ikke, og hvor han levede, kender vi ikke mere til end at det var ved det Hav, der bar Nordboen til de fremmede Strande og vuggede nye Tanker hjem til hans Bosteder. Men det var en Mand paa hvem det alt satte Præg: som kunde fatte Kamplivets Kummer og ane en Fuldkommelse, en Sanger der havde lyttet efter den henførende Höjhed i Vestens Sange om Guds Storværk, om Verdens Undergang og Genrejsning. Det var Digteren af Voluspaa.

VOLUSPAA

Ingen hedensk Digter för ham havde prøvet at fremstille saa mægtigt et Æmne som hele Verdenslivet. Folkemyterne danner jo aldrig nogen sluttet Kres, der tilsammen udtrykker Verdensløbet; de er en frodig

Vildskov, hvor Myter skyder op og Myter svinder; hver af dem udtrykker for sig den nordiske Grundtanke om de hærjende og de opretholdende Kræfters Kamp; og naar man danner et Helhedsbillede, er det ikke i historisk Rækkefølge, men ved umiddelbar Anskuen: Ygdrasil der gnaves af Ormen og vandes af Nornerne. Selv Vikingetidens grublende Digteraander naaede kun til at kaste Glimt af Lys fra det ene Stof til det andet. Voluspaas Digter danner Undtagelse; han har virkelig staaet paa det Stade, hvor han kunde overskue Asaverdenen.

Det er overflødigt her at genfortælle Digtets Handling. Det er den Fremstilling af Myternes Sammenhæng, som gaar igen i næsten alle senere Behandlinger, med Guddommenes Skabelse af Jorden og den förste Saligheds-Tilstand, med et Syndefald, dernæst en Kamptid og Ulykkestid, synkende alt mere mod Ragnarok, og saa Genfødelsen fri for al Nød, en ny Jord og et guldtækket Gimle.

Hvorledes dette Digt er blevet til, om ud fra kristne Paavirkninger eller ud fra hedenske Forudsætninger, derom har der i de sidste 25 Aar staaet en ret forbitret Strid imellem Videnskabsmændene. Begge Parter har for saa vidt haft Uret. Beviset for den rent hedenske Oprindelse af dets Stof og dets Syn paa Tilværelsen er ubetinget bristet; og paa den anden Side har de, der for hvert enkelt Træk søgte et kristent Forbillede, grebet for vidt. Stoflig indeholder det langt mere hedensk Mytologi end Forestillinger der har hjemme i Kristendommen; men Farven over Tilværelsen og over de enkelte Mytetræk røber et Livssyn, der vel ikke er kristent, men som i sig har optaget mere af kristne Tanker end Digteren formodenlig selv véd af. Den dybe Modsætning mellem en Kvide, der fylder Livet som det ses og leves, og en Herlighed der har været paa Jorden og som i en uhyre Undergang og Lutrelse kan vindes igen, er den Livsbelysning, der skiller Digteren ud fra det gamle hedenske Grundsyn.

»Tidligst i Verden var der intet, ikke Jord eller Himmel, ikke Sand eller Sø eller svale Bølger, Ginnunga-Gab var, men Græs ingensteds — indtil Burs Sönner Landene løfted, de der danned den herlige Midgaard; Sol skinned sydfra paa Strandens Sten, da blev Jorden groet med grönne Urter.« Guderne, de höjhellige Magter, samles paa Dommersæde og overvejer hele Jordens Indretning: giver de omflakkende Sol og Maane deres faste Baner, skaber Jordens Dværge; og endelig finder de tre Aser — mægtige og kærlige — paa Midgaards Strand to Træer, som de giver Aande, Rørelse og det varme Blod: saaledes skabes Menneskene. Dette var en rigere og skönnere Udførelse af en Tanke, som Digtets hedenske Tilhørere allerede kendte: at en Gudeflok, »Magterne«, i Tidens Begyndelse havde formet hver Ting og bestemt dens Anvendelse. Men tillige kendte Hedningen meget andet, som Voluspaa-Digteren her undgaar: barokke Forestillinger om Verden som vokset ud af sig selv paa jætteagtig Vis; om en uhyre Kæmpekrop der udgör Jordens Muld og dens Fjælde, om en Pandeskal hvælvet derover som Himmel, og om alle de »tungsindige Skyer«, der opstod af Urjættens Hjærne. Dette og meget lignende har Voluspaa-Digteren kastet over Bord; Guddomsmagtens Herredömme over den døde Masse forkyndes med en Bestemthed som aldrig ellers. Men ikke blot religiøst

er dette nyt, ogsaa æstetisk. Der er en Skönhed over disse unge Gudesönner, der sætter Landene paa Plads, forskellige fra det troldske, der er over det meste af Nordboernes Myteverden. Og Naturen er en anden. For den sædvanlige Myte eksisterer ikke det vi kalder Natur; den bliver oversat i Personifikationer. Her er pludselig den synlige Natur til Stede: Sol og Hav, Strand og Urter; Jordkloden som saadan lever det hele Verdensdrama med: Havet bruser og Jorden skælver, der er Drön af Klippestykker som knuses; til Slutning ser vi Ilden, ikke noget mytisk Væsen eller med mytisk Opgave, men slyngende sig om den synlige Jord, og tæt hyllet i Rög vælter den sig mod Himlen. Vi ser Solen sortne og Stjærner styrte, — et mere naturtro Billede end den gængse Folketro om forfølgende Solulve. Hele Naturopfattelsen har flyttet sig fra Mangeguderiets grove Albesjæling hen mod den kristne Verdens Standpunkt, at se Naturen som den viser sig og at opfatte de virkende Kræfter som en bagved liggende skabende og styrende Magt. Overalt i Middelalderen ser vi Naturpoesi at vokse op i Kristendommens Spor, forme sig ud af dens Skabelsessange og dens Paradislængsel.

Guderne begynder med Lykketilværelsen paa Idasletten, afbrudt ved Guldveigs Drab, — nordisk i sit Sceneri med Aserne, der lægger Smedjer og leger Tavl, saa vel som i den tre Gange gentagne Ombringelse af Guldmøen; men kristen i sit Navn (Ida-Slette — Edens Have) og i sin Livsbelysning. Saa dette sælsomme, at Guderne synker ned paa et Trin, hvor de kun er Skabningens ypperste; de oplever samme Dalen i Magt og Renhed som Menneskene, medens dunkle Skæbnemagter, Nornerne ved Ygdrasil, tager den egenlige Ledelse. Aserne er i Virkeligheden sunkne; de er Helte, daadrige og straalende, men er ikke dem der holder Magtens höjeste Töjler. Og naar Digteren snart efter maler den hele Verden som ludende mod Ragnarok, — med Balders Død, Lokes Lænker, det voksende Uvættekuld østpaa i Jærnskoven — saa er Ragnaroktanken rykket ganske anderledes nær ind paa Livet end den ellers er. Medens andre Skjalde saa paa Gudemagten og som Baggrund for den Ragnarok, ser Voluspaa-Digteren Undergangen som det næsten haandgribelige og har Udblik til en kommende Herlighed. Derved er Aserne trykkede ned under Guddomslinjen, de er Heroer. Og Enkelthederne er sat stærkt i Forhold til dette Helhedssyn: Thor forekommer kun en eneste Gang — i Forbigaaende —, förend vi ser ham falde i Ragnarok. Balder træder i Forgrunden; hans værgeløse Død og Savnet af ham indleder den nuværende Tids-Old. Bag denne »blodige Gud«, ramt af »Ondskabens Spyd« skimter vi den lidende Frelser.

Ragnarok, dets Forberedelse og Udførelse, bliver Digtets Midtpunkt. Her tumler den mægtige Digteraand sig frit i fremtogende Jættemagter, Asers og Verdens Uro, Stridens Storhed og Ve, indtil Jorden endelig, lagt øde, opsluges af Ild og synker i Hav. Billederne er saa mægtige, saa stærkt i Ström, at Tilhøreren næppe vil kunne skelne at der blandt hedenske Myter er smuttet kristne Træk ind: den sædelige Fordærvelse, Domsbasunen, Sol og Stjærner der styrter, og Jordens Opbrænding. Saadan ogsaa ved Genfødelsen: denne Jord der hæver sig af Hav og grönnes, Ørn og Laks, Legevang og de usaaede Agre, Balders Gen-

komst og de unge Guders Herredömme, synes saa hjemligt; selv Gimles gyldne Tag svarer til Valhal; og »den mægtiges« Komme er naturligt som Aabenbarelse af den Skæbne over Aserne, der allerede længe har hersket. Först en nærmere Undersøgelse viser, at dette Afsnit, ligesom de andre, begynder paa hjemlig Grund for at udfolde sig i kristen eller i alt Fald i enguddyrkende Retning. Den egenlig hedenske Udødelighedstro, Genfødelsen i den unge næste Slægt, er flygtig fortonet, medens Salighed og Retfærd er bærende Tanke, og Gimle har faaet sin Glans fra det ny Jerusalem. Allermest gælder det dog ved den mægtiges Komme for at oprette Riget, at det sprænger Hedenskabet og skaber Engudslæren.

Voluspaas Digter var en grublende og søgende Aand, fostret af den gærende Vikingetid. Han har søgt at løse det Problem, hvorledes den nedarvede Myteverden lod sig forene med de ny Tanker. Han skabte da et Værk fuldt af Skönhed, Beaandelse, Dybsind. Det er ikke et Forsøg paa at værge Asalæren, og heller ikke et Forsøg paa at klæde kristne Sandheder i hedensk Dragt. Det er en alvorlig Naturs umiddelbare Arbejde for at forstaa Tilværelsens inderste Sammenhæng.

Hos Eftertiden nød dette Digt en Autoritet som intet andet. I den Ældre Edda sattes det forrest; for senere Mytologer gav det Grundskema og Synspunkt. Det synes som vi ogsaa sporer det i Vikingetidens Billedstene; indenfor Digtekunsten søgte selv kristne Skjalde at lade det klinge igen i deres Værker. Religiøst har det nærmet Hedningernes Synskres til den kristne. Men tillige har det haft en anden Virkning. Voluspaa-Digteren drager Asamyterne indenfor Gimleherlighedens og den mægtige Guds Synskres; det virkede til at de fik Lov at leve videre i Tiden uden at nogen Præsteforfølgelse udryddede dem. Paa Billedstene fra Vestens Nordboer møder Ragnarokskampen, Balder og Loke i Læ af det kristne Kors; paa Island holdt man Hævd over de gamle Myter ned gennem Tiden. I Kraft af dette Digt — tör vi vel sige — lever Odin og Thor endnu, ikke som Guder der dyrkes, men som Folkets Heroer, som de store typiske Skikkelser der udtrykker dets Væsen.

Hedensk Digt med Strejflys af Kristendom blev dog ikke det man standsede paa. Det blev blot det herligste Billede af nordisk Oldtid, set i Tilbageblik da man var paa den ny Tids Tærskel. Tiden gik videre, og Overgangen til Kristendommen skete. Den var ikke hurtig vunden; den spænder over hele Vikingetiden. 826 begynder en Mission, navnlig knyttet til Handelens Midtpunkter; 10de Aarh. blev den store Brydnings- og Overgangstid; 11te Aarh. gaar hen inden den mere baglige Østside af Norden har vundet med: Bornholm, Bleking, Gulland, Jomsborg, Svearnes store Folkestamme og de indre Fjældbygder. Denne Langsomhed i Omvendelsen svarer til en alvorlig Overvejelse inden man gjorde Skridtet over til det ny.

Nordens Omvendelse sker frivillig, ikke saaledes at forstaa at der ikke er øvet Tvang mod nogensomhelst; det vilde ikke passe med de Tiders Forhold; men saaledes at ingen nordisk Folkestamme helt er tvunget over i den ny Sæd, ledende Mænd ud af Folket og i anseligt Tal har optraadt som Talsmænd, der drog de nølende med sig, bag de

mange Vedtagelser paa Tinge stod næppe altid et Flertal, men vel et meget vægtigt Mindretal. Og naar först Valget er gjort, göres det aldrig om; et hedensk Tilbageslag af virkelig Styrke kendes ikke.

Der maa være noget, der drog Nordboerne mod Kristendommen. Det var ikke bare de mange, der som Købmænd eller som bosatte i Vesterlandene kom i nær Berøring med kristne Samfund, der traadte over. Overalt i Norden ser vi Mænd af de mægtigste Ætter som Kristendommens förste og dygtigste Talsmænd. I Danmark staar midt under den store Omvendelse Rejsebiskoppen Odinkar, Toke Jarls Sön, som den der omvendte »flere end nogen anden, skönt han ikke gjorde Mirakler«. I Norge optræder kort efter ham Olaf Tryggvesön som dens ungdommelig djærve Talsmand; fra Gulland og fra Island kender vi Navnene paa de Storbønder, der var dens Forkæmpere. I England sidder Nordboer paa Bispestolene en Menneskealder efter den förste store Vikingedaab; paa Island fører Bisp Isleif Folket ud af Sagatidens Fejder til fredeligt og frugtbart Samliv. Der maa have været noget i Kristendommen, der stærkt greb alle disse Mænd af Tidens ypperste.

Fig. 33. Kristus som Djævelens Overvinder. Dalby Kirkes Evangeliebog, 12te Aarh. Palæogr. Atlas.

Hedningen kunde forstaa, naar Kristendommens Forkynder talte om den store Strid mellem venlige og hærjende Magter, men paa en anden Maade end för, ikke ludende mod Ragnarok, men saaledes at den store Kamp er udstaaet, Krist har sprængt Helvedes Jærnporte. Vi har det udtrykt af en hedensk Skjald, der famler i Billeder for at udtale de nye Tanker: »Krist sidder i Syd ved Urdsbrönden, vældig efter at have underlagt sig Fjældets Aser«. Famler her de enkelte Forestillinger mellem en hedensk Urdsbrönd og en kristen Jordan-Flod, er dog Helhedsopfattelsen den som staar gennem Aarhundreder.

Kvadene om Krist og hans Sejr lød som et Heltekvad, större end noget man forhen kendte, og dog saa hjemligt fordi det genspejlede det herligste man kendte paa Jord, Kongen og hans Hird; Himmelherskeren, og den Engleflok der vogtede hans Borg, var det tydeligste Billede man kunde faa af Guddomshöjheden. Og der var personligt Hold

i dette. Man kendte at tjæne, at sætte sit Liv ind paa at holde den svorne Troskabsed; gennem Digtningen stod det med Idealets hele Glans; og nu stod Kravet der som det egenlige Livsmaal. Overalt hos de gotiske Folk staar denne Tanke i forreste Række: Kristus som den mægtige himmelske Gud med sin »Hird« af Apostle, mens han vandrer paa Jord, og af Engle, efter at han er hjemfaren til Himmelborgen; og dertil svarer saa en Villighed hos Mennesker til at træde i hans Tjæneste. Og Tjænesten han krævede var Selvbeherskelsen og at göre vel mod andre. Ogsaa det mødte Genklang i det man kendte. Den etiske Idealisme havde udfoldet sig stærkere og stærkere gennem Digtningen om Heltelivet; der var endda ikke saa dybt et Skel mellem hvad den kristnede Hövding talte og hvad Starkad prædikede: Hærdelse og Tugt af sin Vilje. Man kan i den tidlige nordiske Kristendom finde en Skikkelse som Aasa, Biskop Odinkars Søster, der levede et Liv i Bod og Tugt og spaaede Guds Straffedom over det bremiske Klærkeskab for dets Løshed i Levned.

Havde man för kendt Eftermælet som den store »Dom over hver en Død«, der hævede eller der udslettede hvers Livsløb alt efter som han havde levet til, gentoges den Tanke stærkere i den himmelske Dommer, der modtog eller frastødte hver. Ny var ganske vist Tanken om en egen Form af menneskeligt Jeg, der kunde skilles fra Legemet og den synlige Verden og havde sit egenlige Hjem i en Verden af anden Art; men i Ordet »Sjæl«, som baade angelsaksiske og tyske Missionærer førte med sig, fik Tanken snart sit let tilgængelige Udtryk; og Tanker om en hinsidig Gengældelse havde man allerede forhen haft: den mensvorne skulde blive Træl i Valhal; hvor let den i mere kristenagtig Form vinder Indgang, véd vi af Gisle Surssöns Kvad.

Mægtigst af alt var det dog Troen paa en stærk Gud, der drog disse Mennesker til sig. Der er os overleveret en sagnagtig Beretning, hvor Modsætningen mellem Hedenskabets og Kristendommens Gudsbegreb er helt dramatisk tilspidset. »Har du hørt,« siger den gamle Torunn Skjaldekvinde, »at Thor bød Krist til Holmgang, men Krist torde ikke strides med ham?« »Hørt har jeg,« svarer Missionæren Tangbrand, »at Thor var ikke andet end Muld og Aske, om ikke Gud vilde have, at han levede.« Tanken paa Guds Almagt, og den Trosfasthed hvormed Kristmændene gik frem i Tillid til ham, er efter alle Kilder at dömme det stærkeste Lod som tyngede Sejren over til kristen Side.

Til at tage Kampen op mod den ny Tro var Hedenskabet ilde rustet. Det havde én stor Fordel, at det i Kraft af Aartusenders Sædvane var indvævet i hele Livet, Enkeltmands og Samfundets, Tingmøder og Næringsveje; men overfor de mange, der paa Vikingetiden omplantedes paa ny Grund, tabte dette Forhold sin Magt; i nær Berøring med kristen Kultur böjede de sig for den ny Tro, en vild Viking som Hastings lod sine Sönner døbe, Hövdinger som Gudorm, Danelagens förste Hersker, gik selv over til Kristendommen. Sagen var jo, at Hedenskabet med sit Mangeguderi ikke stod fjendtligt overfor fremmede Religioner, andre Guder kunde jo gærne have deres Magt og deres særlige Landomraade; hedenske Vikinger kunde godt sende Del af Byttet til S. Germanus ved Paris eller S. Patrik i Irland; Helligdommen paa Helgoland

modtog baade som hedensk og som kristen rige Gaver af de forbisejlende. Man var villig til at anerkende Krist som en mægtig sydlandsk Gud; og först naar hans Bekendere skændede de hedenske Helligdomme, traadte man i fjendtligt Forhold til dem. Under Ansgars Ophold i Sverig fik man först Gudernes Samtykke (ved Lodkastning under aaben Himmel) og dernæst Tingalmuens, til at Kristendommen var tilladt Religion. En svensk Vikingehær i Kurland opdagede ved samme Middel, at Krist vilde hjælpe dem til Sejr i deres vanskelige Stilling, og efter Sejren og lykkelig Hjemfærd viste de deres Tak ved en stor Faste paa syv og fyrretyve Dage. Der var noget i Hedenskabet, som rent ud banede Vej for Kristendommen: dets Sædvane at prøve sig frem, hvilken Gud der vilde være den bedste Hjælper, og siden at holde sig til ham som sin fulltrúi. Fra de forskelligste Kilder hører vi om, at Krist ansaas for den bedste Frelser i Nød. Folkets Hang til at kaare sig en Herre efter eget Tykke bar Kristendommen frem.

Hedenskabet kunde ikke ret mobilisere sin Styrke, dertil var det rundet af for mange Rødder og bundet i for mange Tidsaldres Tankegang, lige tilbage til de fjærne Tider, der mest troede paa Naturtingenes magiske Egenskaber. Talløse Slægters Dyrkelse gav Guddomsstederne, Vierne, en Hellighed ganske uafhængig af den enkelte personlige Gud. Man saa det paa Gulland, da Botair fra Akubekk byggede kristen Kirke. Den förste, han byggede, brændte Hedningerne; saa byggede han en anden under Klinten, dær hvor de plejede at blote til deres Guder; den vilde Folket ogsaa brænde, men Botair gik selv op i Kirken og sagde: »Vil I brænde den, da skal I brænde mig med.« Da kom hans Svigerfader til, Likkair den Snilde, og sagde: »Brænd ikke Kirken, hun staar i Vi dær nedenfor Klinten«; og Kirken blev ubrændt. Paa samme Maade er mangfoldige af Nordens Kirker rejste paa hedenske Offersteder; Lunden eller Kilden har ofte været bevaret ned i Tiden, og Bonden vedblev at kaste sin Skærv i Kilden, som hans Forfædre havde gjort det.

Den Kristendom, der fandtes hos de nordiske Folk efter Omvendelsen, var i mange Maader af egen Art, præget af den middelalderlige Kirke, men endnu langt mere af det Folk, der skulde nemme det ny, — paa en Tid hvor Kirkerne, faa i Tal, var strøede ud over Landene, og mangen Præst med Möje oversatte den latinske Messetekst han foredrog, og hvor derfor kyndige Mænds Tale og Skjaldens Kvad var de Veje, hvor den ny Tankegang mest trængte ud i vide Krese.

Der var Punkter i Kirkelæren, som slet ikke for Alvor kom indenfor disse Mænds Tankegang. Saaledes Treenigheden; betegnende nok omdøbte Folkesproget hver »Treenighedskirke« til »Drottenskirke«. En Drot, en Herre, var det, man praktisk havde at göre med i sin Tro. Ogsaa Gudfader forsvinder næsten helt; det var ikke Faderlighed disse Krigersjæle trængte til at klynge sig ind hos. Ordene »Gud« og »Krist« er enstydige; det er Krist, der i gamle Dage har skabt Verden; han er Himmelherskeren. Vil man udtrykkelig samle al Guddomsmagten ved sin Paakaldelse, nævner man: »Hjælp Krist og den hellig Aand« eller »Stille dig Gud og den hellig Aand«. Jesu jordiske Liv er næppe nok

til for denne Tidsalder; og den Side af det, som Munkeverdenen forstod, Lidelsen, var lukket for Nordboerne; men hans Guddomsherlighed overfor Mennesker var Hovedpunktet i al Tidens Tro, Digte om Opstandelsen indtager Hovedpladsen i Skjaldenes Besyngelse. En mere abstrakt Forestilling, der i förste Række tænker paa Guddommen som den skabende og ledende, finder man næppe uden ved at gaa tilbage til Kristningstiden. Lovsigemanden Torkel Maane, en samtidig af den förnævnte Gisle Surssön og vistnok af Voluspaas Digter, skal efter gammel Fortælling døende have ladet sig bære ud i Solskinnet og givet sig ham i Vold der havde skabt Solen. Ogsaa andre Sagnfortællinger, rigtignok af höjst tvivlsom Paalidelighed, taler om Hedninger der kaarede Himlens og Jordens Skaber til deres Herre. Men saa snart vi er senere end Kristendommens Indførelse, møder vi en massiv Tro paa Himmelherskeren med sin Borg og sin Hird formet i den jordiske Konges Lignelse: »Knud styrer Jorden som Græklandsdrotten (Krist) Himmelriget;« eller »Mændene synes, naar Magnus iler paa Havets Ski over Bølgebjærge, som om Himmeldrottens Englefylking løb over Voverne.«

Fig. 34. Runesten fra Upland. 12te Aarh.
»Tingfast rejste denne Sten efter Hulmgeir, sin gode Fader; Gud hjælpe hans Sjæl . . .« Sveriges Historia.

Denne Hersker krævede sine Love adlydt, og allermest dem der skilte fra hedensk Dagligliv: Söndagshvilen og de rette Tider for de store Festdage; os vil den strenge Overholdelse af »kristen Sæd« forekomme noget smaalig. Men tillige lægges der Pligter paa Mennesker, overfor alle de svage; at udsætte Børn, at dræbe værgeløse bekæmpes; Aud, den islandske Storkvinde, byggede sin Gaard tværs over Vejen, at hun kunde modtage alle vejfarende (det samfundsnyttige træder stærkt frem i denne ældste Tids Kærlighedsgerninger); mangfoldige byggede Bro gennem Mose og Vandløb »for deres Sjæls Skyld« som det hedder paa Runestenene. Ti man har jo nu et Jeg, som man skal forme ret, paa en ganske anderledes alvorlig Maade end da Eftermælet var höjeste Dommer og den vældige Daad stod som det der skabte et vel levet Liv. Langsomt skifter Indskrifterne Indhold; fra Sagaberetning eller

Lovtale gaar Runeblokkens Skrift lidt efter lidt over til at bede Gud hjælpe den hedenfarnes Sjæl.

Der er et lyst Præg over denne tidlige Kristendom, forskelligt fra Hedenskabets Skæbnetyngsel og Ragnaroksstemning: Den mægtige Krist, hans sejrrige Opstandelse, hans lyse Himmelrige er Grundtonerne. Kun Halfred Vandraadeskjald taler i Dødsstunden om sin Rædsel for Helvede; men han er ogsaa Ufredsmanden, en lige saa sønderreven Natur, som hans beundrede Herre Olaf Tryggvesön er hel og troende. Der er en ret lys, men lidt kølig Glæde ved Livet over disse tidlige kristne; derhos en etisk-religiøs Styrke, der uvilkaarlig indsuger den middelalderlige Tanke om at Samfundets Trivsel og den enkeltes Salighed tilkæmpes ved væsenlig de samme Midler.

Vi vilde overdrive, hvis vi troede denne Tidsalder helt løftet over de tidligere Tider; der var nok af nedbrydende Kræfter. Det gamle Ættesamfund var sprængt af Vikingetidens Individualisme — Klagerne herover er tydelige nok — og dertil kom, at Trosskiftet ogsaa maatte medføre nogen etisk Nedgang, inden hver menneskelig Indretning havde faaet det höjtidelige Værn igen, som de gamle Guder gav dem, inden Eden var hellig og Tinget fredlyst. Paa Island og i Norge vokser den onde Sæd op til saa skaanselløst hærjende Tider som Kongsæmnekrigen og Sturlungefejden, som Hedenskabet vel aldrig havde kendt Mage til. Men dog rummer den tidlige kristne Tid, det 11te, til Dels det 12te Aarh., en Tid hvor Samfundet udfolder sig i fredelig Retning og endnu i Pagt med det fra Fædrene nedarvede. Noget stærkt og ejendommeligt Udtryk for de nye Ideer frembragte den ikke — ingen Kirkedigtning som Angelsaksernes — men den bragte det tidligere opblomstrede Livsrøre til Modning, som Lovtid og Sagatid.

Fig. 35. Norsk Runesten. A. Bugge, Vikingerne.

Paa egen Maade kan vi iagttage, at Tidsalderen har naaet en vis Ligevægtstilstand. Nu först har den blandt Mængden af Sagnenes ideale Skikkelser kaaret sig en enkelt som den almengyldige. Det er Sigurd Faavnesbane, da han støder Sværdet i Ormens Hjærte. Som uadskilleligt følger dette Billede den tidlige kristne Tid: paa Billedvævninger i Trondhjems Kongsgaard, paa Udskæringer i Telemarkens Stavkirker, eller hamret i Jærn paa en vestgøtisk Kirkedör og hugget i talrige Runestene paa Man, paa Gulland, i Upland, Södermanland og Gästrikland. Sighvats Olafsdrapa havde indskudte Afsnit af Sigurdsagnet, indtil Skjalden digtede den om og satte Stykker om Kristi Opstandelse i Stedet. De Digte, der klarest fremhæver Sigurds etiske Höjhed, tilhører kristen Tid; men endnu mere vejer de mangfoldige Billeders Vidnesbyrd, og Gentagelse af Dragekampen forekommer omkring i Vikingesagaerne, de sene Efterklange af gammelt Helteliv. Men-

nesket i djærv Daad mod det overvældige Uhyre er Tidsidealet, og dette gentager sig med en Naturlovs Regelmæssighed ikke blot over det meste af Norden, men ogsaa i det tidligste kristne England, hvor Beovulfs Strid mod den hærjende Drage vokser op til Folkets store Epos, — hos Angelsakserne dog med en langt alvorligere Tone end den trøstige hos Overgangstidens Nordboer.

Men enkeltvis mærker man, nye Forestillinger begynder at sænke sig i Sjælene. Saaledes hos den norske Kvinde Gunvar, o. 1050, der lod rejse Sten for »den haandfærdigste Kvinde paa Hadeland«, og i barnlig Fremstilling lod indhugge det hele Julebudskab: Engelen og Betlehemsstjærnen, de hellige tre Konger og Maria i Stalden. Det dæmrer med en Verden af Følelser der er den nordiske Oldtid fremmed.

Fig. 36. Skjaldevers, 12te Aarh., indristet paa en Vægfjæl fra Telemarken. Fotografi. »Trods den træskes Rænker | tvungne er ej de unge | Kampens Balders Kæmper; | Kummeren skal ej slumre (*Era fangbrogdum flagda* | *fallnir nidr med ollu* | *haukar Baldrs ok halda* | *hugstridi bryn- nidings*)... Sigurd Jarlssön ristede disse Runer Lördag efter Botulfsmesse, da han flyede hid og ej vilde gaa til Forlig med Sverre, sin Faders og sine Brødres Bane.«

VII. SKJALDEKUNSTEN

Der er en for hele Norden fælles Kunststil med de korte faste Linjer, bundne sammen ved tunge Bogstavrim: »*V*aagner ej til *V*in, eller *V*ivs Tale, *h*eller til *H*ildes *h*aarde Leg.« Den er væsenlig ens fra de paa Island optegnede Eddakvad til de paa danske og svenske Runesten indhuggede Mindevers; og hertil svarer at man over hele Norden har staaende Udtryk vedrørende Digtekunsten: *Skald*, en Sanger; *Thul*, en Forkynder af religiøse eller moralske Lærdomme; *Vísa*, et lille Digt; *Ærende*, en Strofe; *Orð*, en Verslinje; — Vidnesbyrd om hvor nöje samarbejdet den nordiske Kultur er i sin Begyndelse.

I meget staar Digtningen nær ved de andre gotiske Folks, baade i sin bogstavrimende Form og i den Fremstilling som Helte- (og Gude-)livet faar; men en væsenlig Forskel er, at de sydligere Stammers Sang stadig er ledsaget af Harpens Toner, derfor svulmer Digtet som en brusende Ström; det stræber mod en bredere episk Fremstilling, som i England naas med Beovulfdigtet (8de Aarh.), i Tyskland ikke för man har faaet de middelalderlige Rimstrofer (Nibelungenlied). Nordens Skjald kender ingen Harpetoner til sit Foredrag; naar han »kvæder« vil det nærmest sige at han taler (hvad Ordet ogsaa oprindelig betyder); og hans Fremstilling faar sin særlige Farve ved de knappe Strofer (to Gange fire EDDAKVAD

korte Linjer), der ægger til det sammentrængte og rammende Udtryk. I Beretningen bliver det enkelte træffende Ord af störste Betydning; i Samtalen bliver ikke Talens Ström, men det korte Ordskifte den vægtigste Del; og Digtets Personer, som derved stilles saa nær sammen, kommer til endnu langt skarpere at karakterisere hinanden. Saaledes opstaar den nordiske Digtningstype, det korte fortællende Kvad, hvis bærende Optrin indeholder Ordskiftet mellem de optrædende Personer, — en Type, der blev staaende Middelalderen igennem (trods den skiftende ydre Form) uden Overgang til Eposdannelse, og som har sat dybe Mærker ogsaa paa langt senere Tids Digtning.

Indenfor Olddigtningen kan man iagttage, hvorledes Karaktersansen tager Magten, og Handlingen trænges sammen. Men man har ogsaa det rene Taledigt (»Maal«), sædvanlig i en egen ret pragtfuld Strofebygning med afknappede Slutlinjer. Allerede fra gammel Tid af synes man at have brugt Spörsmaal og Svar som den Form, hvorunder man kunde opbevare mytisk Kundskab, Gaader og deslige; de talende Personer er da kun en tilfældig Ramme for det egenlige Indhold. Men med Vikingetiden gaar der Karaktertegning i det simple Samtaledigt; Odin leger under Visdomskampen med Jættens Tro paa sin Overlegenhed, eller holder i Forklædning Mandjævning med den vrede Thor. Helt frit og dristigt udfolder denne Kunst sig i »Lokes Trætte«, et lille — vi kan gærne sige dramatisk — Digt, hvor Forfatteren med overgivent Vid lader sin Helt afsløre alle Asernes Brøst, indtil han maa vige for Thors Hammer, — forøvrigt et Vidnesbyrd om hvor meget den gamle Myteverden er et kunstnerisk Stof, ikke noget religiøst. Taledigtet byder endvidere Mulighed for en Handlingsspænding, endnu langt stærkere end i det sædvanlige Heltekvad: Starkad der vækker Ingjald til Faderhævn; Odin der iører sig Asastyrken, og lader sin forgæves advarede Plageaand finde sin Død. En mærkelig Sans for Karakterejendommelighed, en Hang til at dramatisere Livet, finder sit Udtryk, stærkest vistnok hos den norsk-islandske Del af Norden, i hvert Fald bedst bevaret i Eddakvadene.

SKJALDE-DIGTNING

Men der er en ganske anden digterisk Frembringelse, der i langt höjere Grad er særlig for den norröne (norsk-islandske) Folkegruppe: den Digtart som vi nu plejer at kalde i Ordets snævrere Betydning Skjaldedigtning. Allerede dens Ydre røber den som Særudvikling: den har bredere Linjer, og jævnsides med de sædvanlige Bogstavrim løber et kunstigt Fletværk af rimende Stavelser. Det skaber en tung Pragtstil, klingende som Søljer og Kæder; og i Indhold drager den ikke Personen nær til sig i levende Replik, men sætter ham paa Afstand som en berettende Digtning, der netop vælger sine Ord fjærnt fra Hverdagslivet. Et Hovedmiddel til at naa dette Maal bliver den digterske Omskrivning, »Kenningen« som de gamle Skjalde sagde.

BILLED-SPROG

Det er gammelt i Digtekunsten, at man i Stedet for at bruge det daglige Ord indsætter det mere malende og mere sjældne, og at man derfor griber til omskrivende, billedlig Benævnelse, kalder Sværdet for Kampens Lyn, Skibet for den Maage der flyver over Bølgerne, og at et saadant Billede, én Gang brugt, bliver i særlig Grad »poetisk Stil«. Men ejendommelig for Skjaldekunsten er den Hensynsløshed, hvormed den

hele Udtryksmaade flyttes bort fra Dagliglivet, over i en Stil hvor Tingene saa lidt som muligt nævnes med deres eget Navn, og hvor fremfor alt en Sammenhæng med Myternes Verden skal kaste Glans over den hele Beretning; en Digter kan ikke sige Tak for et Skjold, men maa tale om »Bladet under (Jætten) Hrungnes Fødder«, og i Stedet for Gift siger han f. Eks. »Volsungdrikken«, fordi Volsungen Sinfjøtle omkom ved Gift. Saaledes skabes Skjaldekunstens sære Billedstil. I den begavede Digters Mund kan den tjæne til at levendegöre Tingenes Væsen; for en Snorre Sturlesön bliver Sværdene til Slanger, der törster efter at skride ud af Skeden og læske sig i Blod, Skibene bliver Havdyr, der ligger duknakkede i Nøstet indtil Vaaren; men sædvanlig er »Kenningerne« ganske ufri, det ene Billede spænder Ben for det andet, inden det faar Tid til at naa frem og vise sig. Skjaldesproget har samme barbarisk-opløste Præg som Folkevandringens og til Dels Vikingetidens Billedkunst, der sønderdeler Figurens Lemmer for bedre at fylde Fladen; den har tabt Sammenhængen med det umiddelbare Liv.

For Udøverne af denne Kunst er Beaandelsen ikke det væsenlige. Skjaldskab er en Færdighed, en »Idræt«; Skjalden praler af den lange Tid han har filet paa sit Værk, »Høstlang« er Navnet paa et af de ældste og berömteste Digte. Eller omvendt, naar Skjalden improviserer, er det for at vise paa hvor kort Tid han kan mestre den vanskelige Form. Skilt fra sin Rod i Virkeligheden bliver Digtersproget en Ordleg. En af Datidens berömteste Skjalde, Eyvind Skaldaspilder, vakte Opsigt ved rent at ombytte Ordenes Rolle. Under et Uaar dær nordpaa i Norge havde han maattet sælge sine Pile for at købe Sild, og saa digtede han om, hvorledes han for at faa »Søens løbende Pile« (Sildene) maatte sælge »Strengens springende Sild« (Pilene). Skjaldskaben er en Slags Regnekunst, hvor det gælder at faa Stykkerne til at gaa op; der maa hverken være for meget eller for lidt til at danne det efter Datidens Smag rigtige Billede (ellers skulde de andre Skjalde snart lade Stymperen vide hans Fejl); og saa er der alle Versemaalets Baand at overholde, ikke blot for Linje og Strofe; men til en rigtig »Drapa« (det egenlige Pragtdigt) hører, at der er lige mange Vers i Indledning og i Slutning, og at Hovedstykket bestaar af Partier med lige mange Vers i hvert, og med et Omkvæd (»Stev«) anbragt paa de rette Steder.

HJEMSTED

Skjaldekunstens ældste Sæde er det vestlige Norge. Her levede midt i 9de Aarh. den ældste kendte Skjald, Brage Boddesön, hvis Værker endnu i adskillige Henseender staar paa Begyndertrin. Det næste Hold af Skjalde er den Flok, der samledes om Harald Haarfagers nye Kongedömme. Men selve Haralds Erobring fik forøvrigt en anden Betydning for Digtningens Hjem: næsten hele den Kres af Storætter hvor den havde trivedes udvandrede til Island. I Hjemlandet dør den ud; Eyvind Skaldaspilder er den sidste glimrende Repræsentant; fra den Tid af er det næsten kun Islændinge, der optræder som Poeter ved det norske Kongehof. Men paa Island blev ogsaa Færdigheden drevet til det utrolige i Retning af at kunne behandle et hvilketsomhelst Stof i den nedarvede Stil. Igennem det 11te, 12te og endnu det 13de Aarh. blomstrer denne Digtning, og Islands senere Poesi er aldrig ved noget bestemt Skel blevet skilt fra den; den bærer endnu stærke Mærker deraf.

GUDE- OG KONGE-DRAPA

Som Æmne for Skjaldens Drapa møder vi tidligst Gudemyter; dette forklarer os, at Digtersproget kunde blive saa farvet af mytiske Vendinger. Efter Haralds Erobring af Norge bliver Kongens Krigstog Hovedæmnet, og Gudemyter — i kristen Tid Draper om Kristus og Helgener — træder i anden Række. Digtets Væsen er Udmaling. Derfor tager de ældste Skjalde sig saa gærne en Række udskaarne Billeder at synge om; Æmnet er saa bundet, at han frit kan udfolde alle de Gentagelser og Variationer, der viser hans Sprogfærdighed. Som Kongedrapa gör Skjaldedigtet Lykke, fordi det kan give en Skildring fuld af faktiske Omstændigheder, som den sædvanlige heroiske Stil ellers vilde have forflygtiget. Drapaen bliver en Rimkrønike i Pragtstil, der for senere Tider har stor Betydning som historisk Kilde. Men denne Hang til at beskrive og brede sig gemmer tillige Muligheder for fremtidig Udvikling; og ud af den fødes den islandske Lyrik.

LYRIK

Der er ingen Tvivl om, at de fjærne Tider har kendt poetiske Udbrud lige saa umiddelbare som dem, hvori nu en sætersdalsk Jente udtaler sin Glæde eller sit Savn, eller hvori to Gutter toppes med hinanden paa Vers (at »stevjes«, som det hed paa Oldsproget, og hedder endnu den Dag idag). Men den rige formelle Udvikling gav tillige de lyriske Ævner Rum til at udfolde sig. I Hælene paa de store Draper gaar en Hær af Enkeltstrofer i samme kunstige Versform, Udtryk for Spot, Trods, Jubel eller Savn. Et eget sarkastisk Træk i den islandske Folkekarakter — som nogle vil henføre til Indblanding af irsk Blod, andre til den vestnorske Befolknings eget Lynde, — kommer til Orde. Mange af de store Drapaskjalde har haft Hang til »Nid«, eller til »Mansang« (Elskovsvers); men kun én naar at indsmælte hele sit Væsen i en Digtning med lyrisk Farve: Egil Skallegrimssön.

EGIL SKALLE-GRIMSSÖN

Egil er den Islænding, der har haft den rigeste Digterbegavelse. Men han tilhører rigtignok Island paa en Tid, hvor en særlig islandsk Folkekarakter næppe endnu har naaet at udarbejdes. Hans Fader Skallegrim var Landnamsmand fra en af de vestnorske Fjældegne, fra »Fjordene«. Her levede Skallegrim og hans gamle Fader Kveldulf som Herser, Bondehövdinger, indtil de kom i Fejde med selve Kong Harald, der lod Broderen Torolf dræbe; de tog Blodhævn over hans Frænder, og gik saa landflygtige. Egil selv bliver den sælsomste Forening af ulige Egenskaber, en Starkad-Type i sin Blanding af godt og ondt, eller rettere af ædelt og uædelt; men han spænder ogsaa over andre Modsætninger. Paa den ene Side er han Tidens Vikingetype: i Störrelse, Styrke, Vovelyst og Aandsnærværelse; paa den anden Side har han i udpræget Grad den vestnorske Kortskalles Egenskaber: ikke blot de poetiske Ævner, men ogsaa Snæversynet overfor alle videre Samfundsinteresser, Mistro, Gerrighed, og den underlige Hang til i visse Öjeblikke at lade sig knuge til Jorden af Vanskeligheder og Ulykker. Ogsaa hans Ydre har — efter hans egen Skildring — haft meget af denne Folketype: det mörke Haar og sorte Öjne, det knoldede Hoved og stygge Ansigt. Den senere Sagakunst har, med god Grund, udmalt hans Person endnu stærkere i samme Stil, i Modsætning til hans lyse og tillidsfulde Broder Torolf.

Trodsig Kamp mod den overmægtige Kongeslægt er den Opgave, som Egil ved sin Byrd og Opvækst er groet ind i; men den förste Oplevelse,

der naar hans Hjærterødder, er paa Vikingetogene i Vest, Broderen Torolfs Fald. I Brunnanburgslaget 936 kæmpede de begge vældig, betegnende nok paa engelsk Side mod deres egne Landsmænd, men Torolf blev dræbt; Egil følte sig for lang Tid lammet af Sorgen, skilt ud fra Menneskene og krympet ind i sig selv: »Den djærve Torolf faldt, Jarlens Banemand, der uden Frygt gik i Odins vældige Gny; nu grönnes Jorden paa ny ved Vina over min herlige Broder, men jeg maa — det er Dødskval — gemme over min Sorg.« End sælsommere var den næste Oplevelse: Kong Ædelstan træder hen for sin sörgende Kæmpe og sætter en Ring paa hans Arm til Bod for Tabet; Guldet vækker med ett

Fig. 37. Egils Gaard Borg, i Forgrunden Næsset med Levningerne af Skallegrims Gravdysse. Collingwood and Stefánsson, Saga-Steads of Iceland.

hans Livslyst: »Brynets Tinder luded tungt, da fandt jeg den der kan glatte Pandens dybe Furer; Kongen med sin Guldring har væltet de ludende Klipper, Uhyggen svandt fra mit Syn.« Egil er atter Viking! Han strider videre gennem Verden, og synger om sin Daad i Smaavers, der springer frem i Öjeblikket, eller hyppigere er Meddelelser om hvad han en Gang har oplevet; Æmnet er hans Daad i Strid, eller endnu hellere hans ukuelige Mod i Farens Stund. Intet Optrin vender han saa ofte tilbage til som da han traadte ind i sin Dødsfjendes, Kong Erik Blodøkses Hal, for at købe sit Liv af ham ved et Digt. Selve Æredigtet over Kongen, det berömte »Hovedløsen« — digtet i et nyt klangrigt, fra Angelsakserne laant Versemaal — er et Virtuosnummer af pragtfuld Vaabenklang; men det er langt fra at udtrykke hans personlige Tanker, og da det slutter: »Fra Latterens Gem bar jeg Kvadet frem«, er det som en Haanlatter over den Drot, han ikke har ydmyget sig for. Den sande Oplevelse har vi i Smaaversene og i Mindekvadet over hans Ven Arinbjørn, som var hans Støtte, dengang »Drottens ormehvasse Blik skød uhyggelige Straaler«, og han for Kvadet købte sig »den lidet fagre Digterlön«, hans eget kantede ulvegraa Hoved. Hvorledes det forøvrigt gik til, at Egil kom i Eriks Magt, véd vi ikke ret; det vilde vel ikke være helt uden Samstemning med hans øvrige Væsen,

om han har gjort det som et Vovestykke af hidtil ukendt Farlighed. En endnu mere indtrængende Oplevelse havde han senere; det var Tabet af sin unge, næsten voksne Sön, og for at sætte ham et Minde digtede han »Sönnetabet«. Det handler ikke om den i Uvejret druknede Ungersvend; det er helt hans egne indre Oplevelser: den frygtelige Lammelse ved Sorgen, hvert Fortids Tab som den kalder frem i hans Sind; saa det voldsomme Udbrud af Hævnlyst mod den grumme Havgud, afbrudt ved hans Magtesløshed; med Mistro ser han ud blandt sine Landsmænd, skilt nu ved de faa, der virkelig stod ham nær; og han gör sit Regnskab op med Odin, der har brudt Venskabet med ham, — og dog har han givet ham Bod for Nøden: Skjaldens herlige Idræt og dertil det haarde Sind, der gjorde de lönlige Rænkesmede til hans aabne Fjender; uden Kvide og med god Vilje kan han bie paa Hel; ude paa Næsset — ved Ættehöjen — venter hun ham.

De stærke Bølger — af Jubel ved Faren og af knugende Kvide —, der gaar gennem Egils Sjæl, er et Vendepunkt i nordiske Menneskers Liv. For förste Gang bryder Lyrikken frem i sin Vælde; det verdenshistoriske Punkt er naaet, hvor den indre Oplevelse er större end den ydre Daad. Vikingens, Stridskæmpens trodsige Lykkespil med Livet har her faaet Mæle paa en ny Maade. Men endnu mere er det Bondens gamle Selvfølelse, der staar stærk overfor Kongemagten, Smaadigtene taler stolt om at »Hersens Hævn er mod Herskeren øvet«. Bondens Vedhæng ved Samfund viser sig i sin mærkeligste Form, netop fordi han hader det store Samlag og kun er bundet des trangere til de ganske nære Frænder og til en enkelt Ven. I disse gamle Livsformer har hans Natur sin Rod; men ny er den Følelsens Styrke, der tvinger ham til at digte om sit Indre, ny er selve dets Særart, den knugende og lammende Dødvande-Stemning, der veksler med Jeg-Styrken. Tidsalderens Personligheds-Gennembrud har her naaet Digtekunsten. — Egil er Mesteren,

KORMAK men han staar ikke ene. Samtidig lever Kormak, Elskovens Sanger. Er Egil som koldt hamret Jærn, da er Kormak lutter Glød, lige fra det Öjeblik da han förste Gang ser den Kvinde, han siden forgæves stræber at kalde sin: »Klipperne skal flyde let som Korn paa Vandet, de store Fjælde skride ud i Dybet, för saa fager en Mø atter skal fødes som Steingerd.« Men disse stærkt følende Naturer kom kun i ringe Grad til at skabe Skole. Overgangen til Kristendommen løser ikke op for noget lyrisk Væld; derimod fæstner der sig en berettende Drapastil, endnu

SIGHVAT mere formfuldendt end de gamle Skjaldes. Undtagelse danner kun Sighvat, den mærkeligste af Olaf den Helliges Skjalde, og en Type paa den livlige Kulturudfoldelse hvori Vikingetiden efterhaanden omsatte sig. Hans förste Digte er blevne til mens han ved Aftentid sad med en Fiskerpige og saa ned over Fiskerlejet, hvor Rögen rolig stod til Vejrs fra Hytterne. En egen Ævne til at gribe de flygtige Rejsestemninger udmærker al hans Digtning, hvad enten det er Købstadens Kvinder der lokkes ud af de klaprende Hestesko, eller han paa Alpernes Top sender sin Konge en vemodig Tanke. Islænding af Byrd har han sit Hjem i hele den af Nordboer beboede eller befarede Verden, blander med Fornöjelse normanniske Gloser i sin Tale, og gör sig i sine »Frie Ord« (Bersoglisvísur) til Talsmand for det norske Folk overfor den unge Kong

Magnuses Selvraadighed. Men saa smidig som Ordet föjede sig i Sighvats Mund, föjer det sig ikke i nogen andens. En bedre Type paa Skjaldekunsten i det hele har vi i hans Samtidige og Medbejler Tormod Kolbrunarskjald, der digtede en Drapa over sin tabte Fostbroder i stivnet Omskrivningsstil, og døde paa Stiklestadmarken, kvædende sine sidste Strofer med Pilen i sin Side. Skjaldekunsten som Helhed naar aldrig at udtrykke en ny Kultur; den er og bliver bunden til det oldtidsbaarne Konge- og Vikingeliv, til Dels i dets mest barbariske Form.

Fig. 38. Ravnefane. Bayeux. Fotografi.

VIII. VIKINGE- OG ÆVENTYRSAGAER

Det blev ikke Digt, der blev den begyndende Middelalders literære Storværk; det blev Sagaen. Ordet »Saga« betyder en sammenhængende Fortælling, »det der siges« (ɔ: det der berettes); det spænder fra först af over alle Arter af mundtlig Fremstilling fra den virkelighedstro Skildring til det rene Æventyr. Naar vi nu bruger Ordet »Saga«, tænker vi dog særlig paa den fyldige historiske Fremstilling, der blev Islands mærkeligste Frembringelse. Vi tænker da paa den afsluttende skrevne Fremstilling, men bör tillige tænke paa den mundtlige Udvikling, der gik forud. *»SAGA«*

Saga (ɔ: historisk eller æventyrlig Beretning) har der været til alle Tider; men Vikingetiden bringer den i særlig Grad ovenpaa. Dens Mængde af Oplevelser i fjærne Egne og under usædvanlige Forhold afgav et rigt Æmne for Samtidens Omtale, og i den sædvanlige digteriske Form passede dette Stof ikke ind. Det maatte gives videre med hele det friske Præg af Rejseæventyr, det fra först af havde. Saaledes gik det til, at Vikingetidens Helte ikke blev optagne i den episke Digtning, men deres Bedrifter levede videre i sammenhængende fri Fortælling. Det typiske Eksempel er Regnar Lodbrok. Han var en Vikingehövding af den danske Kongeæt; sammen med sine Sönner udstrakte han Plyndringstogene til fjærne sydeuropæiske Egne; han nævnes 845 som Fører af Normannerhæren paa Seine, og o. 866 synes han at være falden paa Skotlands Kyst. Hans Bedrifter er de sidste og de videstrækkende indenfor den förste vidtsværmende Del af Vikingetiden. Da Danehæren med hans Sönner havde bosat sig i Nordhumberland, stod disse Tog i et fjærnt fantastisk Skær; gamle Sagnmotiver knyttes *REGNAR LODBROK*

derfor til ham: som en ny Sigurd Faavnesbane fælder han Ormen og vinder dens Skatte tilligemed sin Brud; og han dør — som Gunnar — i Ormegaarden, syngende. Regnar-Sagaen med sine forskellige Kampe og Elskovsæventyr er den fyldigste Vikingesaga, der lever ned i Tiden. Vi har den i to forskellige Former: en mere historisk norsk, hvor Mængden af Bedrifter er Hovedindhold, og en mere poetisk islandsk, der i hans Hustru Aslog har skabt Vikingetidens yndefuldeste Kvindeskikkelse, fuld af Blyhed, Stolthed og Snilde, og med en egen stilfærdig og behersket Ömhed. Hvad der gælder om denne Storskikkelse, gælder ogsaa om alle de andre mindre: naar den vidtsværmende Vikingeflok falder til Ro i Nybygden, og Synskresen snævrer sig ind, da fortoner Stordaadstidens Bedrifter sig over i det æventyrlige. Endnu saa sent

SIVARD DIGRE

som i 11te Aarh. bliver Sivard den Digre til Æventyrhelt. Han var en Kriger, der havde svunget sig op under Knud den Store, ved sin Legemsstyrke og Voldsomhed; et dristigt Drab bragte ham op paa Nordhumberlands Jarlesæde, og efter utallige Kampe og Sejre døde han til sidst af pludselig Sygdom; men døende lod han sig iføre Hjælm, Skjold, Brynje og give Stridsøksen i Haanden, for at »dø som en Mand, og ikke som en liggende Ko«. Sagnet föjede dertil Afstamning fra en Vildbjørn i Skoven, Dragekampe paa hans förste Vikingetog og et Møde med selve Odin, der skænkede ham den sejrsbringende Ravnefane.

HADDING OG ORVARODD

Andre Skikkelser træder endnu stærkere over i den æventyrlige Verden. Kong Hadding har i sig optaget Vikingesagn om Hastings' Bedrifter, men Sagaen blev nærmest en religiøs Problemdigtning over Brydningen mellem Asadyrkelse og Jættevenskab. Orvarodd eller Odd den vidførle blev et Billede af den vidtvandrende Viking i det yderste Nord, i Øst, og i Syden, i trodsig Kamp mod den ham engang kundgjorte Skæbne. Nordligst i Norge, paa Helgeland, skabte man sig sin egen Sagnkres om æventyrlig Finnefærd og Jættekampe; Orvarodd kom halvvejs til at høre til denne Familie.

Disse Skikkelser, og de mange af samme Støbning, behersker den vestnordiske Verden Middelalderen igennem, i Folkets brede Lag endnu længe derefter, fra Norges yderste Grænser indtil Orkenøerne eller Dublin. De danner Grundstammen i Færøernes og Telemarkens Folkeviser, helt ned i 19de Aarh., og dukker op i Danmark og Sverig paa Gæsterolle: i Sakses Krønike, i de mest fantastiske af vore Kæmpeviser, eller i nyere Digtning, ligesom de ledsagede Karl den 12te og hans Mænd paa deres Tog. Ogsaa paa Island løber Vikinge- og Æventyrsagaen jævnsides med den dær nationale Form for Saga, og da den svinder hen sidder Æventyrsagaen bred og livsstærk i Höjsædet.

I de mest historiske af disse Sagaer ligger Trækkene endnu nær ved den gamle Heltedigtnings, men uden den tragiske Grundtone. Slægtstragedien opstaar ikke for disse frit rørlige Individer, Fostbroderskaber og Elskovsforhold kommer og svinder uden at sætte dybe Spor. Alt mens Tiden gaar, skaber Sagnene ydermere deres egen Tankegang. Jomfruens Befrielse fra Jætter eller fra en ond Bejler bliver Yndlingsæmne — i Kraft af en dæmrende indre Ridderfølelse, mere end ved literær Paavirkning udefra. Paa den anden Side forgroves Tonen. Helten slægter mere paa Oldkvadenes Slagskæmpe end paa deres kongelige Helt. Han

bliver gærne en stærk Bondegut, med Trods imod Herskeren (»»Saadan vil jeg ikke ha, saadan staar mig ikke bra,« sagde Ramund den unge« som det hedder i en fra Vikingesagaerne udgaaet Folkevise); og Æventyrets burleske Træk øger det yderligere. Men netop denne lidt grove og bondeagtige Form af Oldtidens Helteskikkelse har været i Stand til at udtrykke Folkets Idealer gennem Hundreder af Aar.

Det er mærkeligt, saa let disse æventyrlige Sagaer har ved at optage alskens fremmed Stof, uden at slippe deres egen Karakter. De nemmer Irernes Kunst at lade Fortællingen toppe sig i en lyrisk Bølge, men Tankeindholdet bliver nordisk: Regnar synger i Ormegaarden sin egen Dødssang, — den störste og dristigste Udførelse af det nedarvede Dødsforagt-Motiv. Man lærer af den fremmede Fortællekunst, der blinker af Lys og Farve og sælsomme Skikkelser; Svaneflokken med det mystiske Baand fører ved Nat Helten til hans Daad, men den hele Scene synes os et norsk Fjældæventyr, intet irsk. Saadan suger Sagaen ogsaa Æventyret i sig, Historien om Drengen og Vildmanden bliver til Kong Harald og Dovrejætten, og alskens Helte tager Ydre efter den stærke og dvaske Askelad. En ny Ström af Æmner kommer fra de britiske Øer ned i Middelalderen: Stemoderomskabelser og overnaturlig Forløsning; men Vikingesagaen kan optage og indsmælte den: Vikingen Illuge er kommen til Jættehulen, han ligger om Natten i den fagre Jættedatters Arme, da staar pludselig den frygtelige Jættekone over ham med draget Sværd, — men han gyser ikke, og da er hendes Jættevæsen brudt, hele Slægten er atter forløst til Mennesker; Mandemodet i Dødsstunden har endnu en Gang fejret sin Sejr. Senere kommer, i boglig Form og over det norske Kongehof, Sydens ridderlige Romanliteratur; dens Fester, Turneringer og Intriger kan hist og her smitte af paa Vikingesagaen, men kan hverken omdanne den eller fortrænge den; dertil sidder den altfor fast i de brede Lag.

FRITHJOF

En enkelt Vikingesaga er Blanding af de sydlige og de hjemlige Rørelser, den om Frithjofs og Ingeborgs Kærlighed. Den er intet gammelt Sagnstof, men digtet i 12te—13de Aarh. og af en Mand med islandsk Dannelse. Der er vel lidt Ridderroman i dens Grundmotiv, de elskende der længe skilte endelig forenes; men en vis Kyskhed adskiller den fra fremmede Forbilleder, og dens hele Liv og Sceneri er Vikingetidens, om end lidt blegt og efterklangsagtigt. En nyere Digter tog Æmnet op, og laante det noget af den Farve og Sjælerøre som fattedes; og i denne ridderlige Form vandt Æventyrsagaen Indgang i nyere poetisk Bevidsthed.

IX. ISLAND OG DETS SAGAER

LIVET PAA ISLAND

Islændinge-Sagaen blev den anden store Ytringsform af den ny Sagakunst, i Rum og i Tid snævrere afgrænset, men den naaede kunstnerisk — tildels ogsaa videnskabelig — til Höjder som Menneskeaanden kun sjælden naar.

De særlige Betingelser, som Island bød for aandelig Udvikling, var först og fremmest det Udvalg af Mennesker, der blev dets Nybyggere.

Det var alle disse Slægter af Smaakonger og Bondehövdinger fra det vestlige Norge, der ikke vilde böje sig under Harald Haarfagers Enevælde, men hellere søgte Bosted paa den fjærne nyopdagede Ø. Men tillige virkede Folkeblandingen, Nordmænd fra alskens Egne, enkelte Svenskere, Vikinger fra Vesten og deriblandt halvt keltiske Elementer, til at Samfundet ikke blev en Gentagelse af det gamle. Ogsaa blev det af Betydning, at Islændingene navnlig udgik fra de hordelandske og rogalandske Bygder, der havde levet saa stærkt med i den store Vikinge- og Opdagelsestid, mange Slægter havde tilbragt en Aarrække i de vestlige Nybygder. Man havde faaet den videre Synskres, Opmærksomhed for politiske Forhold fjærn og nær, ti alle disse vidt spredte Bosteder var knyttede nöje sammen ved Slægtsforbindelser og Samvirken; de talrige Købmandsskibe bragte uophørlig nyt; det blev optaget, gransket og vurderet. Samtidens Oplevelser maatte af sig selv forme sig i Saga.

Fig. 39. Gunnars Höj ved Lidarende. Collingwood and Stefánsson, Saga-Steads.

Saa bosatte disse storættede og begavede Folk sig paa Island, under beskednere Former end de för havde kendt. I Stedet for et Rige havde Bonden i det höjeste et ret begrænset Hövdingskab som sin Egns »Gode« (Offerpræst og Tingleder), mangen storættet Mand maatte bosætte sig som Bonde i en andens »Godord«. For de stolte Bjælkehaller kom der Huse med favnetykke Jordvægge, en sammenbygget Rad eller Klynge af saadanne dannede Gaarden. Kvægrøgt, Fuglefangst og Fiskefærd krævede den störst mulige Opmærksomhed for at tilfredsstille Flokken af Huskarle og Trælle; for dem, der för havde haft fremmede Landes kosteligste Varer til Byttehandel, blev hjemmevævet Vadmel den eneste store Udførselsgenstand. Saaledes mindskedes alle de ydre Kaar. Men den aandelige Dannelse, Overblikket over hvad der skete, den kloge Vurdering af Situationen, var det Adelsmærke man havde i Arv fra sine Forfædre.

SAGAER BLIVER TIL

Ligesom Vikingesagaen fødes Islændingesagaen ud af den samtidige Berettelse. Den nylig hjemkomne sidder paa Altinget og fortæller — i sammenhængende Redegörelse — alt hvad der i det sidste Aar er sket paa de kendte Skuepladser. Eller en Scene som denne:

Skjalden Tormod ligger og sover Middagssövn i en af Hytterne paa Tinget. En Mand kommer ind og siger: »Hvad ligger du her for? du gaar Glip af en storartet Morskab.« — »Hvad er det? og hvor kommer du fra?« — »Jeg var ved Torgrim Einarssöns Hytte,« siger han, »dær er næsten alle Tingmændene henne.« — »Hvad Morskab er dær?« — »Torgrim fortæller Saga. Jeg véd ikke om hvem den er; men han fortæller morsomt. Der er sat en Stol til ham udenfor Hytten, og Folk sidder udenom og hører efter.« — »Kan du ikke sige mig nogen, der

Fig. 40. Islandsk Legeplads med Hestekampe og Boldspil. Landsbogsamlingen i Reykjavik. Eimreiðin.

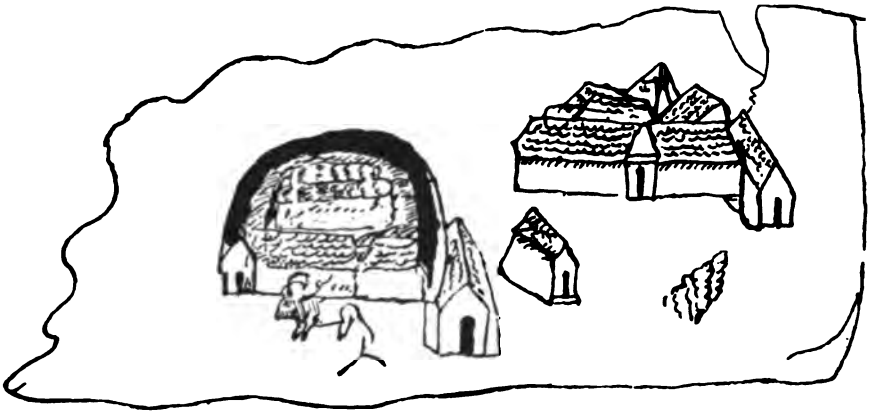

Fig. 41. Islandsk Bondegaard i Middelalderen, i Baggrunden Boligen, i Forgrunden Udhuse. Gudmundsson, Privatboligen paa Island.

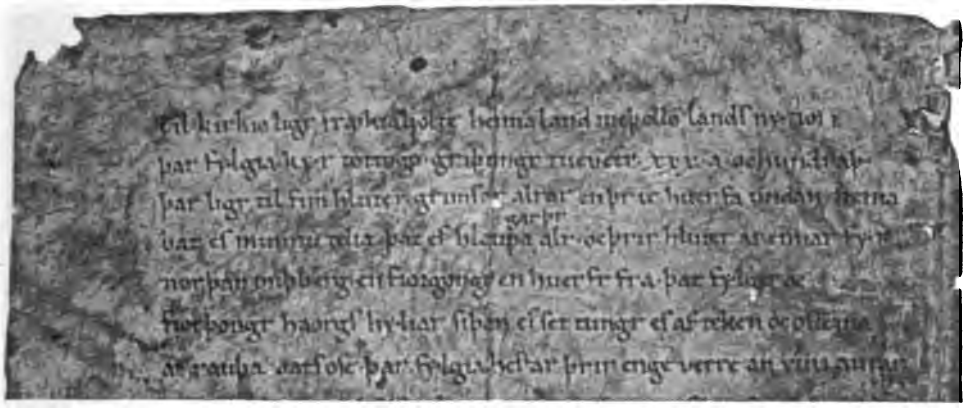

Fig. 42. Optegnelser fra Reykjaholt, 12te Aarh. »Til Kirken i Reykjaholt hører Gaarden med Jordens fulde Brug, derhos 20 Køer, en 2 Aars Tyr, 150 Malkefaar« osv. Palæogr. Atlas.

forekommer i Sagaen?« — »Der er en Kæmpe Torgeir i den, og Torgrim selv tror jeg ogsaa kommer for i Historien; gaa dog hen og hør paa det!« — »Det kan være,« siger Tormod. Han har opfattet, at Torgrim Einarssön fortæller om sit Drab paa Tormods egen Fostbroder; og han tager da sin Stridsøkse til sig og vender den mörke Side af sin Kappe ud, inden han gaar hen til Skaren. En pludselig Regnbyge afbryder Fortællingen og tvinger alle til at styrte i Hus, og under denne Forvirring sætter han sin Økse i Torgrims Hoved, og faar ved et snedigt Puds Mistanken for Drabet bortledt.

Saadan omtrent er vel mangen Saga bleven til. Fortællingen er bleven fremført for en spændt lyttende Tilhørerkres, af den der selv har spillet en Rolle i Begivenhederne; og endnu mens de förste Optrin berettes saaledes, former Livet de optrædende Personers Skæbne videre.

Æmnerne for Islændingenes Fortællinger omspænder Norge, Færøerne, Orkenøerne, Grönland, undertiden ogsaa Dublin, udstrækkes ogsaa til Danmark og Sverig, ja en sjælden Gang til Nordboerne i Rusland. Den er altid strængt bunden til Mændene af nordisk Nationalitet, man skal vel mere sige: til norsk Nationalitet i dens videste Omfang. Men fremfor alt er Begivenhederne paa selve Island dem, som de opfatter og gengiver med en Kunstners Klarsyn og en Videnskabsmands Ædruelighed.

SAGATIDEN 930—1030

Island har sin Sagatid, den Tid da »Sagaerne gjordes«, som det hedder i deres eget Sprog, ɔ: da Begivenhederne skete. Det er Tiden fra o. 930 (Afslutning af Bosættelsen) og til 1030 (til Kristendommens Indførelse Aar 1000 og den förste Menneskealder derefter). Den Tid igennem var der de uophørlige Sammenstød mellem trodsige Storbønder, som kun en ny og svag Forfatning spændte sammen. Men da Retsorden er mere fæstnet, den jævne Arbejdsvane bleven större, og ledende Kirkemænd søger at dæmme op for Fejderne, lægger Ufreden sig til Hvile. Men da först dannes Sagaerne i egenlig Betydning. Nu da de nye Begivenheder er mindre talrige og spændende, samles Opmærksomheden om de gamle; de tages frem og formes kunstnerisk til sammenhængende Fortællinger.

Hvad der skete var for saa vidt ikke andet end hvad der skete med Regnars og andre Vikingers Liv, eller med Rolf og Attila fra Folkevandringstiden. Kun paa ett Punkt var der en gennemgribende Forskel Synskresen lukkede sig ikke over dem, som den havde lukket sig over Rolf og Regnar og fortonet deres Liv i almenpoetiske eller fantastiske Træk. Man levede og færdedes i den samme Bygd, hvor Fædrene havde færdedes, kendte hver Plet hvor en Kamp havde staaet eller en gammel Gaardtomt vidnede om Bosættelsen; Efterkommere var til Stede og hørte eller fortalte; man ikke blot var fortrolig med Hovedpersoner, men med et Utal af optrædende Bipersoner, og kendte ofte fra andre Sagaer deres Levetid og Betydning. Kun naar Sagaen bevæger sig udenfor Island, især naar den kommer fjærnt hen til Sverig, Finmarken, eller Bjarmerne ved det Hvide Hav, er den ved at tabe sig i den samme fantastiske Skildring som Vikingesagaerne. Men paa islandsk Grund er Horisonten ikke lukket, Taleren føler sig i umiddelbar Berøring med sit Æmne; det faar det virkelige Livs Anskuelighed og Rigdom.

Hvor meget af Sagaernes Fremstilling der er rent ud historisk, hvor meget der skyldes kunstnerisk Formning, er det nu umuligt at trænge til Bunds i. Kun for Begivenheder udenfor Island har vi en historisk Maalestok, men det vilde være urigtigt slet og ret at overføre den paa de islandske, hvor Fortællingen har en anden Karakter. Det væsenlige er jo heller ikke Sagaernes Procentmængde af historisk Rigtighed, men den aandelige Bevægelse de rummer: den Ævne til at opfatte disse Begivenheder, ofte smaa og ubetydelige — Strid om en strandet Hval, om et uvist Markskel o. desl. — som Udtryk for Personernes Væsen og Handlemaade, og for den hele Kæde af store og smaa Handlinger, der fører til de afgörende Skæbner.

Sagaen har Rigdom af Handlingens Enkeltheder, en Udmaling af hvert Hug der göres under Kampen; af hvert Skaktræk paa det retslige eller politiske Tavlbræt; for det ydre ved en Persons Fremtræden, Vaaben, Klæder, Vækst og Ansigtsudtryk. Men især er dens Ævne til at tegne Karakterer rent usædvanlig; hver Karakter ytrer sig igennem de karakteristiske store eller smaa Handlinger, svarer helt igennem til sig selv, og træder i Modsætning til de andre Personer i samme Saga.

SAGAFORTÆLLING OG SAGASKRIVNING

Sagaernes Fortællere har været Mænd af samme Lag som deres optrædende Personer: de islandske Storbønder; i ikke faa Tilfælde har Fortællekunsten været forenet med Skjaldskab. Sjældnere har islandske Mænd af jævnere Stand gjort sig en Levevej af at optræde som Fortællere ved nordiske Hövdinghoffer. I 12te Aarh. staar Præsterne i et Forhold til Sagafortælling, og vel endnu mere til Sagaskrivning, ligesom de i det hele havde en fremtrædende Plads i al aandelig Virksomhed. Men det var jo ogsaa Mænd med en ganske anden hjemlig Dannelse end Europas almindelige Gejstlighed.

Nedskrivningen sker i Tiden 1150—1250. Om disse Skrifters egenlige Tilblivelse véd vi slet intet. Forfatterne har hverken sat Navn paa dem eller antydet deres boglige Syssel paa anden Maade, intet Aarstal eller literær Vending røber deres Tilblivelse. Vi kan ikke engang se, om de fra först af er førte i Pennen til Höjtlæsning eller blot som Sufflørbog, hvoraf Sagafortælleren lærte det han skulde foredrage; ti Fremstillingen bevæger sig stadig i den Fiktion, at det er en mundtlig Saga der fortælles.

Naturligvis har denne skriftlige Udarbejdelse tilladt en Afrunding, Efterprøvelse, og Valg af Ordlag, som var större end den mundtlige Overlevering tillod. Men at udmaale denne Overgangs Omfang kan vi ikke, saa lidt som vi kan vide hvor stærkt Stoffet er passet sammen til Handlings-Helheder. Vor mangelfulde Viden herom har Forskerne søgt at afhjælpe ved Gætninger, én mener at allerede tidlig har hver Persons Levnedsløb udgjort en Helhed, en anden mener at först Sagaskriveren har spændt de mange Smaafortællinger ind under en fast Plan; snarest vil man dog kunne opfatte den nedskrevne Form af Sagaen som den beherskede Forening af alle de Elementer og Retninger, der fandtes i de forskellige mundtlige Overleveringer.

EGILS SAGA

Lad os tage et Eksempel, det hvor der er de sikreste historiske Holdepunkter, Sagaen om Egil Skallegrimssön. For det förste havde man den poetiske Overlevering, disse Digte som han har præget med sit

Væsens sælsomme Stempel af Had og Sorg, Menneskefjendskab, Mistro, Trods, jublende Ungdom og ravende Alderdom, indeholdende et helt Portræt af ham lige til det Ydre, hans kantede og mörke, rynkede Hoved, — alt rede til at udnyttes naar der blot kom en Digter, som kunde sætte alle disse personlige Træk i den rette Forbindelse med hans Færd. Og saa var der Skallegrim-Slægtens egenlige Saga, Striden mod selve Norges mægtige Kongeæt, den ypperlig formede förste Akt, hvor Torolf falder ved Bagvaskernes Rænker, og Kveldulf og Skallegrim skaffer sig Hævn; og saa det øvrige Drama, hvor Egil kommer paa Kant med Erik Blodøkse, fra smaa Drillescener hos Kongens Ombudsmand indtil den store, hvor Kongens Mænd sprænger Tingfreden, og siden hvor Egil rejser Nidstang og kvæder de Trylleord, der driver Erik af hans Rige; og sidst den store Hovedløsen-Scene, hvor han staar uydmyget i Kongehallen, da det synes at gælde hans Liv. Fortællingen maa gaa tilbage til Egils egne Beretninger, og den er helt en Lovsang over ham som den ideale Bondehövding, der selvstændig og snarraadig aldrig ligger under for Fyrstemagten. Men det Billede, som Skallegrims-Ætten har givet af sig selv, er ikke det individuelle; det er ganske en Type paa Tidens almindelige Storbonde og Viking. Des mere er der af Enkeltvæsen i de Skjalde-Anekdoter, der bevaredes til Eftertiden, Smaahistorier der knyttede sig til Egils enkelte Digte eller undertiden til andre Forhold i hans Liv. De stammer fra den unge Slægt, der med Beundring men ogsaa med Skælm i Öjet saa de voldsomme Udslag af hans Sindsrørelser; hans umaadelige Sorg ved Sönnens Død — og Datteren der narrede ham fra at sulte sig ihjel, eller om hvordan han red efter den unge Skjald for at hævne sig paa ham for hans Gave, slaa ham ihjel fordi den indeholdt Opfordring til Egil om at forfatte et Digt. Men ude omkring levede det egenlige Folkesagn; det havde den samme kolossale Opfattelse af Slægten, og ytrede den i endnu dristigere Træk. Naar Høstkarlen stod foran Smedjen og skærpede sin Le, mindedes han hvorledes Skallegrim havde hentet denne hvide Stenblok op fra Dybet, ene Mand i Baaden dykket ned efter den, og roet den hjem til Borg; eller naar han færdedes ude ved Kvæld, saa han brænde Lys dær hvor den gamle Egil gerrig havde skjult sin Skat; eller Sagnet om den gamle Kveldulf, at han havde saadan Attraa efter at naa til Island, at han døende bød at hans Kiste skulde skydes over Bord, saa at han kunde opsøge Land, og saa var den naaet ind, havde kaaret Landnam for hans Efterkommere, og nu stod hans Grav paa Næsset. Saa var der alle de yngre Tilsætninger af Sagastof, da man digtede Egil et Levnedsløb i Lighed med de andre Vikingeheltes. Han kommer f. Eks. til en lille Ø ved Norge, gaar i Tvekamp mod Ljot den blege (et typisk Skurkenavn) og frelser derved en ung Bondes Søster fra det truende Ægteskab; »jeg gör ikke Regning paa nogen Lön derfor,« siger han i den smukkeste Ridderstil, »Spydgnyet med den blege Karl var mig en spøgende Leg,« — ganske i Strid med den Pengelyst og Paaholdenhed, som Anekdoterne og til Dels ogsaa Kvadene viser i stærke Træk. Lignende Ædelmod viser han ogsaa i andre af disse Rejseæventyr. Endelig ser vi ham ogsaa som en Hærfører i den engelske Konges Tjæneste, hvor han vinder et stort Slag fra den skotske Konge; selvfølgelig gan-

ske uhistorisk, men det er en Roman, Sagamanden (eller Sagamændene) har digtet for at skaffe Forklaring til Egils Ungdomsvers fra Tiden omkring Torolfs Død.

Det skulde synes en vanskelig Sag at smælte alle disse Egil'er sammen: den idealiserede Storbonde, den ridderlige Helt, Anekdoternes bisarre Gamling og Folkesagnenes Jættekæmpe; men det lykkedes. Sagadigteren har genialt læst hans Person ud af de spredte Smaastrofer og saaledes faaet fat i den Karakter, der er Fællesnævner for de mange Optrin. Han gör sig ingen Umage med at fjærne de Træk af Gerrighed og Underfundighed, som Anekdoterne tilskrev Egil; han lader netop dette Væsen glimte frem ved passende Lejlighed, og han dæmper Rejseæventyrenes Ædelmod saa meget, at det ikke lyder som skærende Disharmoni. Selv Folkesagnet, der krøb lyssky om, blev en Guldgrube af poetiske Motiver: der er Jætteæt i Slægten, som aaben Troldskhed i gamle Tider, som Bersærksgang om Skumringen hos Kveldulf og hans Sön, og stemt indenfor Menneskelivets Former hos Egil i hans Styrke, Haardsind og Styghed, — som en lönlig Undergrund, hvoraf Ættens og Sagaens Særpræg udspringer. Og hvilken Ævne har denne Digter ikke til at fylde hver lille Detalje med Karakter; ud af en Række Tilnavne hos gamle Landnamsmænd har han skabt det mægtige Optrin, hvor Skallegrim förste Gang viser sig paa Scenen for at kræve Bod for sin Broders Død; hvilken Jættetrods overfor Kongen hos ham og hans Følge. Hvilken sjælden Digterævne til at lade hvert Træk göre det hele rigere.

Og dog naar vi taler om én Digter, griber vi maaske for meget. Kan hænde det er fleres Værk at arbejde videre Haand i Haand; den personlige Indsats kan vi ikke iagttage; det er Mødet imellem alle Folkets Ævner, det lykkelige Sammenspil da Sjælesans og Stoffylde, Virkelighedsiagttagelse og Anelse, mødes for at skabe det store Værk.

SAGAEN SOM KUNST

Islændingesagaen er en ny Kunst, født under Digterens inderlige Berøring med sit Æmne, med Fortidsoverleveringerne som Sagafortælleren saa at sige suger ind med Modermælken, og med Samtidslivet, der gav Digteren det Menneskemateriale og Sceneri, som han rigt udnytter. Men tillige er den — hvad der ikke falder saa stærkt i Öjnene — Frugt af literær Dannelse. Dens sjælelige Ransageævne staar i nær Forbindelse med især de yngre af Eddakvadene. Naar en eneste Fortælling (Laxdølasaga) har faaet kvindelig Hovedperson, Gudrun Osvifsdatter med hendes voldsomme Lidenskabelighed, der stedt mellem to Mænds Kærlighed kom til at »göre værst mod den hun elskede mest«, — da er det Heltedigtningens Brynhild, der har forløst denne Skikkelse. Hist og her kan vi ogsaa kende literære Forbilleder for enkelte Optrin. Naar Egil staar ved Sönnens Gravfærd, og i hans stærke indre Rørelse Kjortelen brister om ham, gentager det — lidt mere fornuftmæssig — Scenen hvor Sigurd gaar fra sin sidste Samtale med Brynhild. Eller en Scene, som den, hvor Egil efter Torolfs Død sidder i Englandskongens Hal, ligegyldig for alt udenom og kun fyldt af sin Sjæls svare Rørelser: snart løfter hans venste Öjebryn sig over Panden og det höjre sænkes voldsomt ned, snart omvendt, — da er det sikkert gennem ukendte Mellemled en Genklang af Cuchulinns Raseri i den irske Heltedigtning.

Men Sagakunstens Træfsikkerhed og overlegne Teknik viser sig i den Lethed, hvormed den bygger Bro fra Virkeligheden ud i de fantastiske Træk.

Tyngdepunktet i Egils Saga er Heltens mægtige Karakter i dens mangfoldige Faser. Slægtens Forhistorie føles som Indledning til hans Livsløb. Sammenstødet med de norske Konger, der til en Begyndelse helt fylder Handlingen, glider efterhaanden ud, og den personlige Interesse for ham stiger. Naar vi saa har gennemlevet det alt, til Slut hans Alderdoms vaandefulde Møde af vældig Kraft og Affældighed, føler vi os helt bundne til denne Jættesjæl, hvis stærke, men sære og ensomme Gang gennem Livet vi studsende har fulgt.

Indholdet af Islændingesagaer er hyppigst en enkelt Persons Levnedsløb; Slægtens Forhistorie og de løsere vedhængende Episoder vil ofte vise sig at staa i et vist Forhold til Hovedskikkelsen. Der findes dog Sagaer, hvor Midtpunktdannelsen kun er svagere gennemført, og Præget af Memoirer — en vis Tidsalders Oplevelser indenfor samme Bygd og samme Kres af Mennesker — er overvejende; saaledes den store Fortælling om Ørebyggerne (Eyrbyggjasaga), hvor Snorre Godes politiske Klogskab knap nok samler Interessen om sig; eller Nials Saga, der i Grunden bestaar af to sammenhørende, den ene mundende ud i Gunnars tapre Forsvar og Fald, den anden i Nials og hans Sönners Indebrænding.

Der gives mindre Sagaer, hvor Handlingen danner en tætsluttet Kæde. Saaledes Gunlaug Ormstunges Saga, der helt drejer sig om de to Medbejleres Kamp om Helga den fagre, lige fra hendes Faders Dröm om Svanen paa hans Husgavl og de to Ørnes Kamp om hende, indtil da Helga døende breder sin af Gunlaug skænkede Kappe ud, og sidder og stirrer paa den til Sjælen brister. Som Digterværker ligger disse sluttede Kompositioner vor Forstaaelse nærmest; som Indsats i Menneskenes Historie, eller i alt Fald som en af de Tinder, der er naaet, staar de store Sagaer vel höjere: ved Karakterens Dybde og den alsidige Sans for det Spil af Kræfter, der skaber Skæbnens Gang.

SAGAENS MORAL OG RELIGION

Sagaens moralske Stade er vanskeligst at paavise, allerede af den Grund at det hører med til Fortællerens Kunst ikke at røbe sin Deltagelse for den ene eller den anden Skikkelse. Sagaen staar ikke bevidst paa andet Standpunkt, end at den vil beskrive Livet; den vil ikke lede det. Den har Sympati for hvert stærkt Udslag af menneskelig Aandskraft i Lidenskab, i Kløgt, i Legemsfærdighed, i Daad. Og dog har den, synes det, i Dybet en mere etisk Vurdering, en Anelse om at Egils Brøst i Lykke hænger sammen med det haarde og uvenlige i hans eget Væsen, medens en Gunnar paa Lidarende — Sagaernes mest lydefri Skikkelse — gaar friere og sikrere gennem Livet og dør Heltens Død.

Religiøst staar Sagaerne hverken i Hedenskab eller Kristendom, men i en Tro paa Skæbnens uafvendelige Gang, og paa at dens Løb aabenbarer sig for Mennesker gennem Varsler, Syner og Drömme. Formelt tror Sagamanden som oftest ikke paa det overnaturlige; han staar ikke med sin Person inde for dets Rigtighed, men kryber udenom med et »man fortæller«. Dog Skæbnegangen og Varselspillet staar i inderlig Forbindelse med Handlingens Gang; det halvt dækte gör kun, at det

virker des uhyggeligere i Sagaens Varsel- og Gengangeroptrin. — I Skæbnetro uden positiv religiøs Farve staar Islændingesagaen nær ved Heltedigtningen; det overnaturliges dunkle Forhold til Menneskelivet er derimod nyt.

Der ligger gammel Folkearv i denne lurende overnaturlige Verden, vel mest af Overtro og Spögelsefrygt fra den norske Vestkystbefolkning, med en Tilsætning af keltisk Aandeseeri. Men en Tid lang er det holdt nede af Vikingeaandens Nøgternhed. Vi har ved Egils Saga set, hvordan det ad digtersk Vej trænger ind i Fortællekunsten, gaar fra Hyrde- og Høstkarlesnak ind i Gildeshallen, hvor Sagamanden foredrager for en Kres af ætstore Tilhørere; og netop i denne Form virker det mægtigt med til den kunstnerske Formning af Stoffet: denne opdukkende Underström af Anelser forener de enkelte Mindedele til en digtersk Helhed og lader Fortællingen spille over alle Livets Strenge.

SAGAENS OPHØR

Desværre varer dette lykkelige Møde af modsat Sjælsrøre kun kort. En uhyggelig skæbnetynget Fantasi vokser op og overmander baade den gamle Verdenskløgt og den digterske Beherskelse. Under Sturlungekampenes bitre Ufredsaar (midt i 13. Aarh.) bliver Syner og Drömme de ængstede Sjæles stadige Udtryk. Hvad der för var behersket, er ved at vinde Overhaand. Den islandske Fristats Fald bringer Ophøret af den nationale Sagadigtning. Man vender sig til Æventyrsagaen og anvender den tildannede æstetiske Sans paa den; alt stærkere bliver dens fantastiske Elementer, alt fjærnere fra Virkeligheden. Folket, der för var saa omskuende, lægger sig i Dvale — politisk, æstetisk, økonomisk — og sover sin aarhundredlange Sövn fuld af urolige Drömme, mens Alfer ler fra alle Klipper og Jætter fra alle Fjældhuler, mens Jorden skælver og Ildfjælde lyser, og Sjæle som sorte Fugle flyver om Heklas Krater

X. DE LÆRDE ISLÆNDINGE

Island blev ogsaa det lærde Island. De aandelige Frembringelser bar Præg ikke blot af en kunstnerisk Formning, men af en ihærdig Stræben efter at faa fat paa Tingenes Væsen, en nøgtern og alvorlig Kritik sammen med fin Iagttagelsesævne og Dygtighed til at drage Slutninger ud fra det givne. Her kommer Historieforskning, Mytologi, Sprogvidenskab og Retslære til en Blomstring, der indenfor middelalderlige Omgivelser er enestaaende.

KILDEKRITIK OG RATIONALISME

Der er lærde Mænd, *fródir menn*, som véd rede paa Fortidens Overleveringer, paa Slægtforhold og Begivenheder, ogsaa paa den poetiske Fortidsoverlevering. Ejendommelig er dog ikke denne Viden, sligt findes hos mange Folk; ejendommelig er deres Tvivl og Forsken. De føler Usikkerheden, naar der foreligger flere Beretninger om det samme; og de stræber efter faste Regler for at udfinde Sandheden. Der er da först den Bestemthed, hvormed de af flere Beretninger vælger den, der bedst stemmer med de daglige menneskelige Forhold, og naar den kun foreligger i fantastisk Fremstilling griber efter den mere trolige Begivenhed, der kan tænkes at ligge bagved. Fornuftmæssigheden bliver en Grundlov for Historieforskningen, men gennemføres med Forsigtighed; hvor den sælsomme Beretning ikke er let at slippe udenom, henstilles

den med Tvivl til Læserens eget Skön. Tillige skabes — og det er endnu mærkeligere — Regler for Kildekritik; den store Grundsætning for Nytidens Historieskrivning, at de samtidige Efterretninger om en Begivenhed staar uendelig langt over senere Tiders Opfattelse, staar i sine Hovedtræk allerede fast for Islændingene. Den historiekyndige Mand nöjes ikke med Beretningen som den alment fortælles, naar der i Gildeslaget »skæmtes med Sagaer«, han udfritter hver af de gamle, der stod Begivenhederne nær, undersøger fra hvem han atter har sin Viden, maaske fra en historiekyndig Gubbe i hans Ungdom; eller man gaar til de samtidige Skjaldekvad, digtede for de optrædende Personer, og foresagte i Paahør af mange der selv har været Öjenvidner.

ARE FRODES ISLÆNDINGEBOG

Are den Frode (ɔ: den kyndige, død 1148) er Islands förste Forfatter og Grundlæggeren af dets kritiske Historieskrivning. Hvad fordums »fróðir menn« stræbte henimod i deres mundtlige Meddelelser, er klart gennemført i hans »Íslendingabók«. Han var Gammelmands Fostersön, kom 7 Aar gammel ved sin Bedstefaders Død til den vise Hall i Haukedal, der havde været Olaf den Helliges Handelsfælle, og som kunde huske saa langt tilbage som til da han tre Aar gammel blev døbt af Missionæren Tangbrand. Af Stand var han gejstlig, eller snarere en præstelært Hövding, ligesom de fleste af de penneførende Mænd; Kærnen i hans Dannelse er det verdslig frie Udblik, som hans Landsmænd da har. Som ældre Mand skrev han sin Islandshistorie, der for hans Efterfølgere stod som Mønsterværk af Sanddruhed og Nöjagtighed; hver Begivenheds Hjemmelsmænd anførte, og han »formelig kæler for Kronologien«.

Bogen har eksisteret i en længere og en kortere Form. Den sidste er en gennemset og forbedret Udgave (1134); den större indeholdt derimod Tillæg af den norske Kongehistorie og af islandske Stamtavler; ud af disse Tillæg voksede snart nye Værker. Stamtavlerne blev forøgede af forskellige, til de udgjorde en fuldstændig »Landnámabók«, Meddelelse om alle der havde bosat sig paa Island. Ud af hans norske Kongelevneder opstod alle senere Fremstillinger af Norges Historie, deriblandt Snorre Sturlesöns store Samling af Kongesagaer. Andre fortsatte og skrev Samtidens Historie, mere omfattende og anskueligt end Are havde været i Stand til; f. Eks. den islandske Abbed Karl, der skrev Kong Sverres Saga efter hans egen Beretning.

Kongesagaerne havde været Fortællestof ligesom Islændingesagaerne; men under de kyndige Mænds Behandling beskæres de for en stor Del fantastisk anekdoteagtigt eller underholdende Stof; samtidige Skjaldevers indflettes i stort Omfang som Bevis, og de sikre Begivenheder og Tidssammenhænge stilles i Forgrunden.

SNORRE STURLESÖN

Snorre Sturlesön bliver Hovedmanden. Han er i det hele Islands Kultur i dens höjeste Blomst. Han er stor Gaardstyrer, er sin Tids mest fremragende Politiker, en kyndig retslærd, den største Skjald i flere Aarhundreder, som Mytolog den eneste virkelige Forsker, og som Historiker Spidsen af hele Islands Literatur. Som Politiker arbejder han sig op til en förste Rangs Magtstilling og fører sit Land med en vis Grad af Held gennem den vanskelige Tid. Nu da Gods og Hövdingdömme er samlet paa nogle faas Hænder, gaar det ned ad Bakke med Landets Forfatning, som netop byggede paa, at der udenfor de stridende

Fig. 43. Et Blad af Snorre Sturlesöns norske Kongesagaer. Palæogr. Atlas.
Fig. 44. Islandsk Hövdingstol. Antiq. Tidsskrift 1843.

Parter var et stort Samfund, der havde Interesse i Fredens Bevarelse. Overfald og Hærtog tiltager, Rettens Maskineri kan ikke bringes i Gang. Samtidig begynder den norske Konge at strække sin Haand efter Riget. Snorre deltager, i det hele med Maadehold, i de indre Fejder, og han bringer Erobringsplanerne mod Island til at standse ved selv at paatage sig at være Kongens »Lændermand«, rigtignok med liden Hensigt om at göre Alvor af Undersaatsforholdet. Saaledes holder han sig og Landet nogenledes oven Vande, indtil en hensynsløs Medbejler overfaldt og dræbte ham paa hans Gaard Reykjaholt en Septembernat 1241. Landet kastedes derved ud i en lang og blodig indre Fejde, som endte med at man tog Norges Konge til Hersker.

Fig. 45. Reykjaholt, Snorre Sturlesöns Gaard. Collingwood and Stefánsson, Saga-Steads. I Forgrunden de varme Kilder, »Reykir«.

HEIMS-KRINGLA Ind imellem alle disse Sysler og flere længere Ophold ved det norske Kongehof fik Snorre Tid til omfattende bogligt Værk: til Skjaldskab, til det mytologiske Skrift Edda, og til sit Værk over Norges Historie, »Norges Kongesagaer« eller som man i senere Tid har kaldt det »Heimskringla«. Værket handler ikke, som det sidste Navn siger, om »Verdens Kres«, men om den norske Kongeæt lige fra dens fjærne Udspring af Asernes Folk, indtil Sverre grundlægger det ny Tidsrum af Norges Historie. Ligesom Ares Værk aabnes det med en kildekritisk Indledning, og Snorre har følt sig saa sikker i sin Fremgangsmaade, at han dristig vover sig i Kast med Mytens og Heltesagnets brogede Verden for at skabe naturlig og menneskelig Historie af den. Er hans Tankegang end ret ulig med Sagnenes egen, er den des mere Vidnesbyrd om, hvor stærk den islandske Rationalisme følte sig selv overfor et vanskeligt Stof. Dog Fortællingen vokser alt som den kommer ned i Tiden; med varsom Haand retter han Fejlene hos sine Forgængere, ingen kan som han lokke Handlingens Enkeltheder ud af et gammelt Skjaldevers, og gaar han over en Slagplads, kan han med Hövdingens Snarblik se, hvorledes Stridens Gang har været. Rigest af alt er dog Sansen for Karakter og Handlingens Gruppering; ved Siden af at være Ares Lærling har han lært af den fine Fortællekunst i Islændingesagaerne. »Norges Kongesagaer« er en Ættesaga, Slægtens höje Ævner og store Maal er

Indholdet; snart skilles Ævnerne, en Konge er Viking, en anden er Fredshövding, men forenede skaber de den store Herskerskikkelse, Hellig Olaf, den guddommelig udpegede Banebryder for det kristne Statssamfund. Lad os en Gang fremdrage et lille Stykke af Krøniken, der paa én Gang viser Snorres Kildekritik og hans Karaktersans. »Haldor, Sön af Brynjolf Ulvalde den Gamle, var en skönsom Mand og stor Hövding, han hørte at man talte höjst ulige om de to Brødres, Olaf den Helliges og Kong Haralds Sind, og han udtalte da: Jeg var i stor Yndest hos begge Brødre og kendte begges Lynde; jeg har aldrig fundet to Mænd mere lige i Sind; begge var forstandige og vaabendjærve Mænd, begærlige efter Gods og Magt, Herskernaturer og ikke jævne i Omgang, strenge og revselystne. Kong Olaf tvang Landsfolket til Kristendom og den rette Sæd, men revsede grumt dem, der gjorde sig døvhørte derimod; Landets Hövdinger taalte ikke hans Retdömme og Ligedömme og rejste Hær mod ham, og fældte ham paa hans egen Eje, — derfor blev han hellig. Kong Harald hærjede for at skaffe sig Ry og Magt, tvang under sig alt det Folk han kunde, og faldt paa en anden Konges Eje. Begge Brødre viste dagligdags en behersket og fornem Optræden, var vidtrejste Mænd og foretagsomme, og blev derved vidtkendte og navnkundige.«

Ja til visse havde Folk »talt ulige« om disse to, den ene havde i 200 Aar været prist som Helgen, den anden mindedes som Tyran; Snorre — og hans Hjemmelsmænd — ser det menneskelige ved begge, ser den samme voldsomme Hövdingkraft og fatter Slægtsligheden deri, men er dog intet Öjeblik i Tvivl om, hvor den væsenlige Forskel ligger: Harald, der hærjede for at vinde Navnkundighed og til sidst faldt paa en anden Konges Eje, var en Viking; Olaf der »brød Landsfolket til Kristendom og ret Sæd«, er det nye Kongedömme med dets Samfundsopgave. Det er sagt, men dæmpet og forsigtigt; skal vi have Snorres hele Mening om ham, skal vi gaa tilbage til Halvdan Svartes Dröm om alle de Lokker der voksede frem af hans Hoved, og én der overstraalede alle de andre. Snorre spænder over hele den islandske Opfattelsesmaade fra det anelsesfulde til det objektive, — dog med en vis Forkærlighed for det rolige, kølige, afklarede, — ikke f. Eks. det Brus fra Undergrunden, der bærer Egils Saga. —

Skjaldedigtningen paa Island blev ulige mindre rig end den historiske Fortælling; den havde naaet sin Tinde allerede i den förste Menneskealder efter Landnammet. Men den fortsatte sig ned igennem Tiden, og den fik stor Betydning paa anden Haand; den blev Forudsætning for væsenlige Sider af Islands videnskabelige Liv.

ÆLDRE EDDA

Skjalden maatte kende den gamle Myteverden, ti herfra hentede han en overvejende Del af sit Billedsprog. Oldtidens livlige Fortællestof, Thors Jætteæventyr og Balders Død, blev fortalt videre, taalt — trods sit hedenske Indhold — paa Grund af den poetiske Nødvendighed for at kende det. Ogsaa de gamle Gude- og Heltekvad huskedes for deres Mængde af mytiske Navnes og Forestillingers Skyld, — vel ogsaa af historisk Interesse for hvad Fædrene havde troet paa. Siden blev de samlede i Bog, maaske allerede i det 12te Aarh.s Slutning, en skreven Samling der i Datiden intet Navn havde, men som vi nu kalder den Ældre

Edda. Endelig kom Snorre Sturlesön som den, der ogsaa paa dette Punkt fuldkommede den islandske Udvikling, idet han skrev sin Digterhaandbog, »Edda« (den vi nu kalder den Yngre Edda eller Snorres Edda).

SNORRES EDDA Dens förste og mærkeligste Del er »Gylfe-Koglerierne« (Gylfaginning): alt det sælsomme som Kong Gylfe oplevede, da han vandrede til det fjærne Asgaard af Trang til at lære Asafolket at kende. Her træffer han tre Herskere, der egenlig er en tre Gange gentaget Odin: »Höj«, »Jævnhöj« og »Tredje«, der meddeler ham de gamle Sagn om Verdens Tilblivelse og de fordums Oplevelser. Snorres Myteopfattelse er den, der er gængs i den middelalderlige Bogverden: Guderne er et Folk, der har bragt Østens Kløgt og Tryllekunster til Norden. I Heimskringla har han fremsat Tanken udførlig; i »Gylfe-Koglerierne« ligger det kun som et let Slør over de gamle Frasagn, at de skal indeholde Mindet om »Alfaders« Verdensskabelse og om Asafolkets Bedrifter. Mest lader han Sagnene straale i deres egen Farvepragt: med den Livsbelysning, som Voluspaa-Digteren har givet dem og med Myteæventyrets brogede Væv ind imellem. Saaledes skabte han den Bog, der gennem mange Aarhundreder var det vigtigste Middel til Kundskab om Nordens Guder, og som senere Tids dybere Kildeforskning aldrig helt vil kunne afløse med anden Viden.

Efter den trefoldige Odin i Eddaens förste Parti, er det Brage, der har Ordet — som Poesiens Gud — for at lære om Digtekunstens Oprindelse fra Suttungsmjøden; og Skildringen glider nu over i en ligefrem Undervisning i det poetiske Billederi, oplivet ved indskudte Myter og Skjaldevers. Sidste Afsnit bringer derimod en fuldstændig Verslære, støttet til Snorres Drapa om Kong Haakon og Skule Jarl, der er forfattet i 101 forskellige Versemaal.

SPROGFORSKNING Hvad Snorres yngre Frænder knyttede til hans Edda, af Indledninger og Tillæg, er uden fremragende Betydning; hvor de vil overføre latinsk Dannelse paa islandske Forhold, er de ufri. Men allerede för Snorre, tilbage imod Ares Tid, levede en — desværre navnløs — grammatisk Forfatter, der skrev en glimrende Afhandling om det islandske Sprogs Lyd og Retskrivning. Gennem Skjaldenes Rimkunst er hans Øre skærpet til at fatte de fineste Ligheder og Forskelle; hans Skrift har den praktiske Opgave at vejlede hans Landsmænd i at anvende den latinske Bogstavskrift paa deres Modersmaal; for den nyere Sprogforskning har det været en Guldgrube af fine Iagttagelser.

LOVE Islændingene er ogsaa det retslærde Folk. De staar ikke alene dermed, de staar paa Skuldrene af de andre Nordboer. En Hang til at gruble og bore den bestemte Tanke frem faar Afløb. Tinget er, naar vi kommer til historisk Tid, ikke mere præget af det umiddelbare Retsliv fra den Tid da hele Tingfolket dömte og da Retshandlingen var saa enkel og anskuelig som mulig, — selv om det endnu kunde hænde f. Eks. at man førte Korntyven til Tinge, med Neget bundet paa Ryggen, og klyngede ham op, — maaske med en Ulv hængt ved Siden af sig. Tingscenen er en nöje og alvorlig Granskning; et særligt Nævn af Dommere gör sig mere og mere gældende; og fremfor alt stræber man at

forme selve Retsreglerne saa bestemt som muligt: saa meget for Drab af en fri Mand, saa meget for en fremmed, saa meget for en Træl; saa meget for Huulsaar, saa meget for Bensaar; saa meget for at have afhugget en Stump Knogle »saa stor at den klinger i et Vandfad«; og saa meget mindre, hvis den ikke opfylder dette Vilkaar. Der danner sig faste Formler for Tiltale, Anklagebevis og Forsvar; troværdige Mænd skal vidne, *at* paa hvert Punkt det som Formlen siger virkelig har fundet Sted; men Dommeren stræber ikke at danne sig det levende Billede af Handlingen; og Retssagen bliver en Kløgtens Tagfatleg imellem Parterne, det gælder stadig at vide den rette Formel og hvor der er et Hul hos Modstanderen, saa stort at man kan smutte igennem det med sin Sag. Allerede Ingjaldskvadet spotter ad den nye Tids Retssnedighed; men endnu langt stærkere møder vi dette Liv i Islændingesagaerne: ser de to Parter med deres Vidner og deres mægtige Vennefølger hugge sig frem gennem Formlernes endeløse Mængde, under Tilskuernes spændte Interesse og medens en kløgtig Raadgiver sidder stille i en af Tingboderne og holder Sagens Traade i sin Haand.

Hvor mangen Sag der end er vundet med Uret eller »gjort unyttig« ved et Lovkneb fra Modstanderens Side, saa er det dog et stort Fremskridt, at Kamppladsen er flyttet, fra det blodige Vaabenstævne og den endeløse Selvtægt, indenfor Tingets fredlyste »Helligbaand«; en Udvikling af Tænkning og af Samfundsfølelse skrider frem ad denne Vej. Mønsterlandet er Island, hvor man ved Landnamstidens Slutning skabte den fælles Retsstat ved en enkelt Sammenkomst: én Mand overdroges det at rejse Landet rundt at finde en Plads til Alting, en anden at drage til Norge og vende hjem med en udarbejdet Lov for det nye Samfund.

Ti overalt i Norden har man nu Love; ikke blot en Sædvaneret, hvor man handler efter Mindet om det nærmest liggende tidligere Tilfælde; men tydelige Regler for hvad der er gyldig Ret. Overalt i Norden træffer vi det offenlige Foredrag af Loven. Mest berömt er Islands Lovsigemand, der fra Höjen, »Lovhjærget«, ved hvert Altings Slutning foredrager den gældende Ret; hvad han upaatalt udelukker fra sit Foredrag, har mistet sin Gyldighed. Endnu mægtigere er den svenske Lagmand, der ogsaa er Folkets Ordfører overfor Kongen. I Danmark kan vi kun af det sparsomme »vi« indenfor Lovteksterne slutte til en foredragende Myndighed. Men allevegne former man Lovsproget saa klart og saa fyndigt, at Retssætningen nöje kan huskes.

Denne retslige Øvelse i Ordets Formning maa vi huske med som Forudsætning for den egenlige Veltalenhed i politisk Drøftelse, maaske ogsaa for Sagastilens faste Udformning. Og ud af Lovforedraget fødes den förste skrevne Literatur. 1117 vedtoges det paa Islands Alting, at Loven skulde nedskrives, og i Løbet af 12te Aarh. opstod Lovoptegnelser i de forskelligste Egne af Norden. Den fast formede Lovsætning blev Skjoldborgen om den hjemlige Kultur imod det altfor hurtig indtrængende ny. Her fik Latinen aldrig den förste Plads, her blev Romerretten aldrig den raadende; ja, rent synligt, Sverre lader den gamle »Graagaas« bære frem paa Trøndernes Ting; og mod den altfor kirkevældige lundske Ærkebiskop lyder det som mangestemmigt Kor ud fra

Folket: »Have det Skaaningers ærlige Mænd: toge ved Uret aldrig end!« Men vil vi følge disse Love længer frem — saa langt som deres »Rod rinder og Grene lude«, — gaar Vejen ind gennem Nytidens Lovbøger, saaledes at mangen gammel Sætning staar ved Magt den Dag idag, ja saa sent som Aar 1900 afskaffedes den sidste af de gamle Lovoptegnelser (Jydske Lov som gyldig for Sønderjylland).

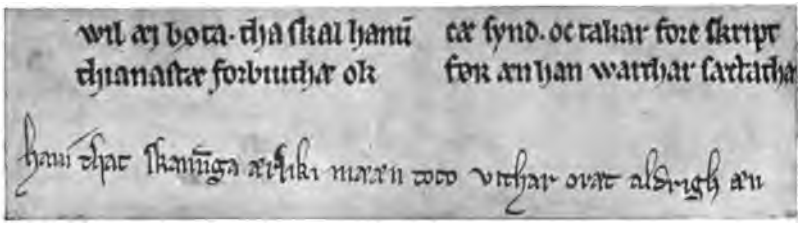

Fig. 46. Skaaningeverset, skrevet i Randen af et skaansk Lovhaandskrift fra 13de Aarh. Danske Studier 1905.

XI. FOLKEVISETIDEN

Islands særlige Kultur beror i saa höj Grad paa, at det er Fortsættelsen af det ældre Liv; det er rendyrket Vikingekultur. Vikingetidens stærke Indtryk og Samfundsdannelser har i Ro kunnet modnes; alle senere Bevægelser kom saa meget svagere, at de kun krusede Overfladen eller smulnede Strömmen; de skabte ingen urolig Strömhvirvel af nyt og gammelt. Middelalderens religiøse Liv, Kirkemagt, Kongevælde, Adelsskab og ridderlige Digtekunst naaede kun i Dönninger derud.

Anderledes med de tre gamle nordiske Riger. Kongemagt, Kirkekamp, Munkevækkelse, Ridderskab, kommer med, ikke alle Dele i samme Omfang som ved Sydens eller Vestens Arnesteder, men dog saa at der virkelig leves med i det. Bølger af Digtning — vor ridderlige Folkepoesi — og af mystisk Religiøsitet (den hellige Birgitta) gaar ind over Norden; Hovedströmmen bliver det evropæiske Liv, men vi faar det aldrig i Spring, aldrig paa japansk — for at tale med et Ord fra Nutidens Kultur —, men saaledes at man overfører til det ny ikke blot Menneskematerialet med sine sjælelige Særmærker, men ogsaa en stor Del Kulturgoder, Former af aandelig og legemlig Frembringelse.

DANMARK Danmark ligger mest aabent for Sydens Strömninger; her naar de nye Tanker hurtigst at sætte Frugt. Og, paa den anden Side, denne tidlige Middelalderskultur bærer i mangt og meget Præg af Oldtidslivets Nærhed.

Endnu det 11te Aarh. igennem ligner Danmark mest det øvrige Norden. Runeskikken dør langsomt bort. Adam af Bremen, der sent i Aarhundredet rejste igennem Landet, følte sig endnu slaaet af det hedensk-barbariske Præg der var over hele Livet. Vikingerne kom endnu hjem med de bytteladede Skuder og udbetalte Rigets Konge hans Andel. Lokket Mø blev endnu solgt som Trælkvinde til fremmed Land. Mændene havde stive Nakker, vilde heller miste Livet end taale legemlig Revselse; de satte en Stolthed i at se muntre ud naar de domfældtes, og græd end ikke over Tabet af deres kære.

Men det 12te Aarh. bringer Forandringer; stærkest paa det religiøse Omraade. Kristendommen havde hidtil været en Magt, der udefra omformede Lov og Livsvaner, mere end at den rørte Sjæledybet. Ikke glødende Evangelieforkyndere, men de Konger der kæmpede for Carolus-Idealet — for Kongevælde som Opdrager til kristen Livsførelse — blev Martyrerne for den »ny Sæd«, her ligesom overalt i Norden. RELIGIØST RØRE

Anderledes i det 12te Aarh. Som Rykninger i Folket, som Rørelser i dets bredeste Lag, begynder de religiøse Bevægelser. Snart er det Kravet om Præsternes Ugifthed, som Almuen kaster sig over med sværmersk Voldsomhed; snart samles den om de nu begyndende Helgengrave. Det Folk, der koldt var Tilskuer til Hellig Knuds Skrinlæggelse (1095 og 1101), søger nu skarevis til hans Alter. De höjere Klasser, Storfolk og mange Præster, ser uvillig til. De søger at urene Knud Lavards Kilde; eller en fornem Frue kaster disse haanende Ord ud i den tilbedende Flok: »Kan han ikke göre min krumme Skosnabel lige, saa kan han heller ikke helbrede jer!« Men snart kommer hun selv, syg, og drikker af Kilden, og vælter sig i voldsomme Smærter; Helgenen var den stærkeste. Et stærkt, troende, salmesyngende religiøst Liv har sit Brændpunkt ved disse Helgengrave. Fra de Kirker og endnu mere de Klostre, der nu bygges og ofte grundlægges ved Hjælp af de nidkæreste blandt udenlandske Munke, straaler den middelalderlige Religiøsitet i sine stærkeste Former over i de store Skarer.

Fig. 47. Rytterkamp. Fra Skriveren Karls Bibel 1255. Kgl. Bibliotek. Fotografi.

RIDDERTID

Ogsaa paa det verdslige Aandsliv bringer Tidsalderen sin Omvæltning. »Saksiske Sangere« — som man kaldte dem — synger deres Hjemlands Heltesagn i romantisk-ridderlig Omarbejdelse, medens den islandske Skjald skuffet drager bort fra den danske Kongsgaard. Og Dansen kommer ind, med sine Smaavers af stadig skiftende Art, og snart med sine store betagende Kvad, vore middelalderlige Folkeviser. — Det ydre Liv stræber at efterligne Riddertidens Pragt; de frugtbare Marker og givtige Sunde yder Midler nok til at købe Sydens Varer. Det var kun i Knud Lavards Dage, at sligt kunde vække Ophidselse og Lyst til at sætte en Dolk gennem Silkedragten. Snart har alle Danske aflagt den korte Sømandskofte for at iføre sig Silke og Skarlagen. Ophold ved tyske Hoffer eller franske Höjskoler kommer i Gang. Kongerne er, siden de samnordiske Forbindelser gik i Graven med Margrete Fredkulla, knyttede ved Giftermaal til tysk Kultur. Ogsaa Hærvæsenet søger fremmede Forbilleder, efter at Fodevigslaget, denne »bitre og beske Dag«, har vist Ledingshæren dens Underlegenhed for et Rytterangreb.

Danmark synes at glide helt over mod sin Tids europæiske Kultur,

VENDER-KAMPE og dens skilte Standsinteresser begyndte at virke til Opløsning paa det gamle Samfund, da Venderkampene greb ind og bragte 12te Aarh.s sidste Halvdel til atter at vende sig mod de oldtidsagtige Livsformer. Det förste der dukker op, under det farlige Tryk af vendiske Hærjninger, er Vikingelaget. De hedder »Roskildebrødrene«, de nyder Nadveren för hvert Tog, og de giver alle kristne Fanger fri og skænker dem en Kappe i Tilgift; men ellers er de, hvad de ogsaa kalder sig, Vikinger: Nöjsomhed med Føde, Sövn paa Skibets Tofte, Aarvaagenhed overfor hver mulig Fare, den strængt gennemførte lige Ret, — alt minder om det Starkadske Vikingeliv; de lever af Byttet fra Fjenden; Skibe og Levnedsmidler tager de naar de trænger til dem, og vederlægger dem med en viss Andel af det vundne. Laget, der havde sit Arnested i Roskilde, fik Medlemmer over hele Sælland, — dette gamle Vikingehjem, — og talte da 22 Skibsmandskaber; de erobrede i alt et firdobbelt Antal af vendiske Fartöjer. Snart ser vi dog den store Rigsudrustning, Ledingshæren under Valdemars og Absalons Førelse, drage ud paa samlet Tog eller i mindre Udvalg færdes paa længere Krystogt. Under 20 Aars uafbrudte Venderkamp, indtil Fjendens Modstand er brudt, former Livet sig efter de gamle Vikingers Art. Lad os gribe en Enkelthed blandt de talrige haarde Prøver, som Kampen stillede Krigerne paa. Det er Esbern Snare, da han ved Nat bryder gennem Venderflaaden med sit eneste Skib: »Alle de brynjede bliver paa deres Plads,« siger han, »de andre staar hos mig i Stavnen og sender Fjenden en Regn af Spyd; lykkes det at bryde igennem, løber de straks til Bagstavnen og giver dem nok en Sending; ingen mæler under Kampen et Ord, at det kan høres hvad jeg byder; falder jeg, har Tue Kommandoen; falder han, har Esge; er ogsaa han falden, er næppe mere Værn tilbage.« »Hvormed skal jeg værne mig?« siger Styrmanden, »jeg har begge Hænder nødig til at føre Roret.« Esbern rækker ham sin Brynje. Her er Vikingens Vovespil og samtidig hans klare Overblik midt i Faren! Eller lad os høre Esbern, naar han taler paa Tinge. Det er Odensemødet 1187; der prædikes Korstog efter Jerusalems Fald. Esbern staar frem, minder om hvorledes alle Landene indtil Myklegaard og Lombardi har været Vidner til Fædrenes Stordaad; England, Normandi og Østens Lande böjet under deres Magt; og han ægger nu sine Landsmænd, ringere end deres Forfædre, til at stræbe op at naa dette Maal, — en Starkad-Tale om igen midt i kristen Tid; og den rev Hærmændene med sig.

Fig. 48—49. Kriger og Skib. 12te Aarh. Danm. Riges Historie.

ABSALON Hans Broder Absalon er ikke mindre stærkt bunden i Minderne, og han elsker dem frem endnu mere bevidst; de følger ham fra Barndomshjemmets Heltesagn til Islændingenes Sagaer; han lader skrive Krønike, skrive Hirdlov; der ristes Runer. Men samtidig er der i hans rige Aand saa meget, der ikke bærer Oldtidens Præg. Midt i Kamptiden

toner der Julemesse i hans Indre; baade Pariserskolens Dannelse og den mystiske Munkereligiøsitet har mægtigt Tag i ham, og han drager dens nidkære Talsmænd til de lidet vakte nordiske Egne. Han bygger Samfund, han grunder Stad; Kirkens Kulturopgave som Kongedömmets höjre Haand staar for ham med en overbevisende Kraft, der drager al hans Samtid, læg og lærd, med sig.

HISTORIESKRIVNING

Paa mærkelig Maade afspejler Literaturen fra Absalons Tid denne Tilbagevenden mod Fortiden — og dens forskellige Styrke og Dybde. I Roskilde, i Absalons förste Bispesæde, vender man sig tidligst mod den Fortid, som Kirken i mange Aar ikke havde villet kendes ved. En Klærk af höjst beskeden Dannelse skriver sin Krønike om Lejrekongerne, der er et tro Afbillede af Tidens mest gængse Sagnstof: rigt paa stedlige Smaasagn og skæmtende Fortællinger, løftet hist og her af Fædrelandsfølelse, men mærkelig fjærn fra den Helteaand, hvoraf Sagnene fra först er groede frem. Svend Aggesön var den næste, der gik i Lag med at skrive en Danmarkshistorie, en skaansk-jysk Herremand af en af de ypperste Slægter, med en boglig Dannelse der ytrer sig i en ordrig og pyntelig Stil, men en selvstændig Aand, der mestrer Stoffet: han vælger i den korte Krønike sit Stof, saa kun de störste Begivenheder — Danmarks Frelse ud af den truende Fare, Uffes og Tyre Danebods Værk, — træder klart i Lyset; han vælger sine Kilder, forkaster med tydeligt Henblik paa sin Forgænger alt hvad der er fabelagtigt, og udfritter »de gamle«. Han har haft ypperlige Hjemmelsmænd, »fróðir menn« af den rette Art; hans Oldtidskongerække er den mest oprindelige indenfor al nordisk Literatur; med overraskende Finfølelse gaar han aldrig ud over hvad hans Kilder byder, bruger det vage Udtryk naar Sagen er i mindste Maade tvivlsom, overlader til »en kyndig Eftermand« (ɔ: Sakse) at finde rede i de mest filtrede Steder, og dvæler i Samtidshistorien ved sin Slægts Oplevelser og især ved hvad han har »set med egne Öjne«. Selv om det rent personlig er ham en Tilfredsstillelse at minde om, at han kan vidne om Dronning Sofias Skönhed, eller at han har set Julins Mure blive jævnede med Jorden, er den kritiske Sans hans ledende Egenskab. Til den ny Tid skatter han kun med sin latinske Stilkunst og lidt Hofmandstone, og med de Roser og Liljer hvormed han maler Tyre Danebods Aasyn, ja for saa vidt ogsaa ved den stærke Fædrelandsfølelse. Mest er han de gamle Stormandsslægters Aand, Vikingetidens bærende Statsmænds, med deres Overblik og

Fig. 50—51. Skriveren ved sit Arbejde. Fra »Bogvennen«.

722371 A

deres Nøgternhed; en nær Frænde af Are og af hele den islandske Aandsretning. For det gamle Heltesagns Storhed, saa vidt han kender det, har han Sans; og dog kunde Tonen være taget lidt dybere: hvorfor skal man lade Uffe saare sin Modstander i Hoften, naar det dog er »Skræp«s Væsen at skære helt igennem?

SAKSE Dengang Svend skrev sin korte Danmarkshistorie, ganske nær efter den store Sejr over Bugislav 1184, havde Absalon allerede givet en Klærk i sit Følge den Opgave at skrive Danmarkshistorien udførlig. Sakse var en ung gejstlig, der ved udenlandske — sikkert parisiske — Studier havde taget Magistergraden i de »frie Kunster« og var kommen i nær Berøring med den Tilegnelse og Efterligning af den antike — sen-antike, kunstlede — Literatur, der da rejste Hovedet, vel ogsaa med den Hang til nationalbevidst og romantiskfarvet Historieskrivning, som opstod især paa engelsk-keltisk Grund. Absalon tog den unge Sprogmester til sin personlige Skriver; snart har han vel ogsaa opdaget, at han, Sön og Sönnesön af Herremænd der havde kæmpet i Valdemars Hær, var inderlig bunden til sit Fædreland og kunde »kæmpe for det med Aandens Vaaben«. En Menneskealder igennem sidder Sakse og arbejder paa sin Krønike. Vi hører förste Gang om den ved 1185, og længe efter Absalons Død, saa sent som ved 1216, da Valdemar II har »udstrakt sit Herredömme over Elbens tideskiftende Vande«, arbejder han paa Fortalen til det store Værk. Fra at være en Samtidshistorie vokser den op til at være en fuldstændig Danmarkshistorie, en *Gesta Danorum*. »Jeg har fulgt Absalons Udsagn, baade om hvad han selv har udført og hvad han har næmmet om andre; jeg tog mod hans ærværdige Fremstilling ligesom mod en guddommelig Lære.« Sakses Værk er den rigeste Samling af livfulde Billeder fra hele denne Tidsalder, der förte Danmark til Frelse og løftede det til Storhed, — et enestaaende Memoireværk (fremgaaet af dens störste Aands Minde) og i sin Art ikke overtruffet af noget senere. Men tillige afslører hans Krønike os en Fortidsverden, som vi ellers vilde have troet uddød. Han har vidst at grave ind til Minder i Folket, hos Absalon og hos andre og sammenstillet dem til det rigeste Billede, med store Skikkelser ragende vældig op, og hver eneste Plet fyldt af et levende Mylder, virke-

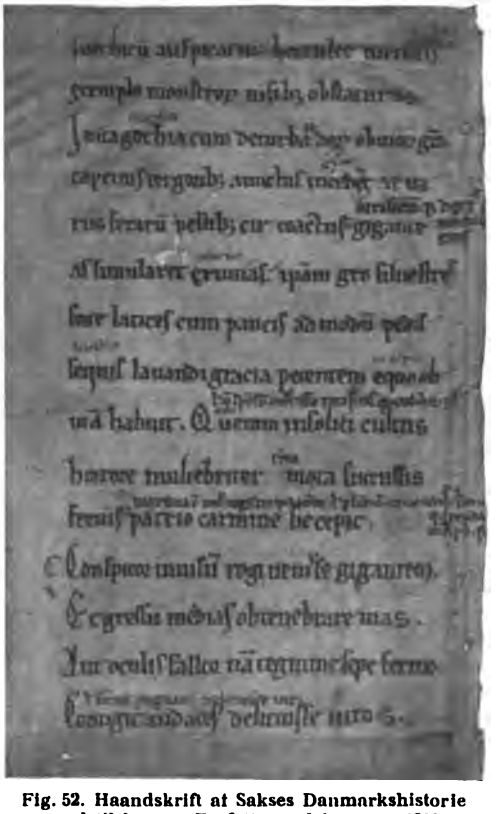

Fig. 52. Haandskrift af Sakses Danmarkshistorie med tilskrevne Forfatterændringer, o. 1200. Palæogr. Atlas, halv Størrelse.

ligt og fantastisk imellem hinanden som en Stavkirkes brogede Snitværk. Gransker vi nærmere Sakses Oldtid, viser det sig at den mest er runden af to Kilder. Den ene den danske, mest den sællandske (dette gamle Hövdingsædes) Overlevering med de samlede Kvad, de store klare Optrin; den anden er norske Æventyrsagaer, især som de fortaltes i de sydvestlige Kystegne. De maa være tilført ham enten af en islandsk Sagamand eller snarere af de landflygtige norske Prælater, som han stadig traf ved Ærkebispens Hof. Saaledes kom Sakses Værk til at forene de forskellige Aandsretninger, blev fælles nordisk som intet tidligere, spændende tillige i sin Vidde fra Oldsagnets faste Styrke til Æventyrsagaens bølgende Romantik. Kun for Islands særlige Indsats i Aandslivet blev han — trods lejlighedsvis stærk Ros over det mindekære Øfolk — i Virkeligheden fremmed. Han kendte ikke den Literatur paa Modersmaalet, der i Løbet af hans Liv naaede frem mod sin ypperste Blomstring, og han kunde ikke tilegne sig dets kølige Klarhed hverken i sin Forskning eller i sin Fremstilling. Der er Varme i hans Syn og hans Sagn, noget i Slægt med Opsangen i Bjarkemaal og med Starkads Harmtaler, men med en endnu större Meddelelsestrang, der skaffer sig Afløb i Latinens klangfulde Vendinger, men som i sin Bund maaske er mere sællandsk end man aner. Grænsen for Sakses Følelse er den underlige Törhed i religiøs Henseende, hvorved han afviger fra sin Mester; Daaden og Eftermælet lyser for ham som höjeste Idealer, som de havde gjort det for Bjarke og Ingjald. Overhovedet er det mærkeligt, saa samstemt hans Oldtid og hans Samtidserindringer er; man kunde Træk for Træk stille dem ved Siden af hinanden og se hvorledes det er den samme Verden: Esberns ridderlige Krigerfærd synes Gentagelse snart af Uffe, snart af Starkad. Da vil man ret se, hvorledes denne Tidsalder rummer den afklarede Form for hvad Folket i Aarhundreder har stilet mod.

Fig. 53. Skriveren ved sit Arbejde. Fra Skriveren Karls Bibel. Foreningen for Boghaandværks Aarsskrift »Bogvennen«.

KIRKEKULTURENS SEJR

Endnu mens Sakse sidder over sit Værk med Blikket vendt mod det forbigangne, gror nyt Liv frem. I straalende Forsommer fyldes Nordsællands Skove af syngende og jublende Skarer, Beretninger om Jærtegn og Helbredelser flyver fra Mund til Mund. Det er Klosterkirken i Æbelholt, der er Maalet for Pilgrimsskarerne. Det er Munkeidealet, der pludselig staar for dem i Herlighed. De har set ham den fremmede, Abbed Vilhelm, vandre iblandt sig, set ham stride sit Krav frem trods stædige Viljer, men ogsaa set ham ydmyge sig, gøre daglig Bod, har alvorsfuldt lyttet til hvorledes hans tilstundende Endeligt gjorde den stille Uge til Fest, indtil i Paaskenatten Morgenens förste Gry aandede hans Sjæl bort. De aner at man i Fornedrelse kan gaa ind til Herlighed, og de jubler naar Herrens Kraft er stærk paa dette viede Sted. — Saadan hos Munke og Folkeskarer. Af anden Type er Andreas, Absalons Efterfølger paa Lundesædet, der i et Digt og »vidunderligt Lærdomsværk« har sammenfattet saa meget af hvad han næm-

mede ved Udlandets Höjskoler: den skolastiske Gennemplöjning af alle Troslærens Spörsmaal. Eller Biskop Gunner i Viborg. Som han sidder der med Faareskindspelsen over den hvide Munkekjortel, venlig og gæstfri, mens han med rolig Haand styrer Bispedömmets hele Gerning og Gods, kan han minde om den gamle Tids fredsæle Storbonde; retslærd er han ogsaa; men den Paavirkning der straaler ud fra ham til Kresen af de unge Klærke, til Nonnerne i Asmild eller Egnens Adelsfruer er kirkeligt Trosliv med en Tilsætning af human Dannelse. Med et latinsk Vers paa Læben gaar han ud at tale en vred Bonde til Rette; eller indlader sig i munter Ordkamp med de nylig hjemvendte Pariserklærke; men siger han: »Jens, tag dit Blækhorn«, da sætter den unge Klærk sig ved hans Fødder med Skrivebrættet over Knæene, og véd at det er teologiske eller opbyggelige Tanker han vil have fæstet i Skrift. Saa let tilgængelig ligger allerede den ny Kultur; Biskop Gunner er en Skikkelse der ved Dannelse og Vid synes os at høre hjemme nok saa meget i det 19de Aarh.s Danmark, som nærved Oldtid og Venderkampe.

ADEL Omdannelser i Samfundet har imens fundet Sted. Der er opstaaet en Adel af de mere velstaaende og fremfor alt de mere krigerske Dele af den gamle Bondestand. Blandt dem finder man Skibsførere, »Styresmænd« (arvelige Hövdinger over et Lægd af Ledingsbønder) og især de gamle Slægter af Jorddrotter, som nu ved Arv, Køb og Rydning har skaffet sig endnu langt större Rigdom af spredt Bøndergods. Men man træffer overhovedet alle, uanset deres större eller mindre Velstand, der gaar ind paa sommerlangt at ligge ude i Kongens Tjæneste, imod at lönnes med Bytte og Skattefrihed. De er »Kongens Mænd«, *Herre-Mænd*; og den gamle Huskarleret, Vederloven, udstrækkes til at gælde dem alle. Intet Under, at der er saa meget Viking i dette Krigersamfund; Snilde og Vovespil, men samtidig en egen Ædruelighed og Forstandighed kan følges helt ned til Visedigtningens Riddere og Jomfruer, der trods lyrisk Sværmen ikke glemmer deres sunde Vid eller sikre Gang paa Jorden.

BONDE Snarere kunde man tale om Bondefolket som en ny Klasse, skönt det retslig set er gammelt nok. Den opstaaede Herremandsstand unddrog Bondesamfundet dets mest krigerske og udsynede Medlemmer; tilbage blev de, der heller skattede end drog i Leding; de optog i sig den gamle Trællestand, og skabte sig ved flittigt Agerbrug et hjemligt Velvære, til Trøst for den ringere Magt i Samfundet, og for den svækkede Selvstændighed, da de fleste sad som Fæstere paa fremmed Jord. Skulder ved Skulder i fælles Arbejd former de Danmarks nuværende Udseende: det aabne frodige Land og de hyggelig sammenbyggede Landsbyer. Trælkvindens tunge Kværnsang afløses af Møllehjulets Klapren; ingen har den overvættes Möje, fordi de alle jævnt løfter med.

Herremændene er som sagt mere ublandet de gamle Ætter; Runestenenes Navne gaar kraftig igen i den tidlige Adel. Men de ranke Kæmper, der havde gjort Danernes Navn frygtet, og hvis Ben smuldrede i Jærnalderens Grave, døde ud; eller de tabte sig mellem det menige Folk. Selve de store Valdemarer synes endnu at have haft Typen i sin Renhed; men paa Middelalderens Kirkegaarde søger vi forgæves efter

Langskallefolket i dets mest udprægede Skikkelse. Nye Folkelag groede op fra Undergrunden, ligesom nye Tanker finder Vej.

Intet præger den ny Tid, saaledes som Visesangen gör. Selve dens Ydre er nyt; Strofer med Enderim, i Stedet for Oldtidens Bogstavrim, — en Kunstform født af de romanske Sprog i den sene Oldtid, og trængende ind overalt med Middelalderens kirkelige og ridderlige Liv. *VISE-DIGTNING*

Sammen med den kommer Dansen. Hvad der för kun har været til i Norden i ganske naiv Form som Barnets Leg eller som Ungdommens Jubel naar den førte Sommer i By, optræder nu under det bestemte Navn af »Dans« og knyttet til lyrisk Digt. For Oldtidens Mænd var den fremmed og frastødende. Dens Böjelighed og Modtagelighed for Stemninger, dens vage Længsel og flimrende Elskovstrang — alt det var ganske modsat den Hærdelse der havde baaret Oldtidens Heltedigt. Derfor ser vi Skjaldene spotte med »Legernes« Krumspring; og Sakse stundom haaner, oftest undgaar den Magt som Dansen havde over hans Samtid. *DANS*

Ti Dans og den nye Digtekunst, fyldt med Lyrik, Farve, Naturindtryk, breder sig som et Foraar, hvor Sneen smælter og Blomsterne med ett spirer frem. Gennem 12te Aarh. og Begyndelsen af 13de gaar der et saadant folkeligt Omslag. Fra Islands Bondestuer til Munkesalen paa Eskilsø danser alle. Det var ikke bare noget fremmed, — skönt naturligvis Tilslutningen til fremmed Ridderdigt var stærk —, men det var et Gennembrud af noget hjemligt. Under den gotiske Stamme med dens Vilje og dens Kløgt, dens Faamælthed og dens Drik, gemte sig Folkelag der lettere gav Slip paa den daglige Dont for at give sig hen i Öjeblikkets Indtryk af Glæde eller Smærte: jublende, klagende, nedstemt, eller fortonende det i Sang. Derfor blev de nye lyriske Livsformer tilegnede ikke blot af Hovmænd i Kongens Gaard, men ogsaa af Bønder. Digtningens Skær lagde sig om alskens gammel Folkeskik, om Foraarsfest og Gadeblus, om Midsommernatten ude ved Strand eller paa aaben Plads ved Helligkilden; eller — hvorfor ikke — ved Kirken i Vaagenatten foran de store Fester, mens Munkesangen nu og da lagde Stilhed over den sværmende Folkehob. Livsrøret blev et ganske andet end Oldtidens. Naturopfattelsen blev en anden. Oldtiden havde sin Sans for Natur, alt det vældige og det krigerske i dens Væsen; Vikingen forstod Havet, fordi han maa spænde sig til Kamp imod det; og han forstaar Rovdyret, svælger med bakkantisk Rasen i Blod og Lig og Ørnens Klo; »Ulves Tuden tyktes mig bedre end alt,« som Gudrun siger. Han forstaar den enlige Fyrr der knuges og visner under Vejrets Magt; men de mildere Naturfølelser er saa afstumpede. Folkevisetiden kommer og har pludselig faaet Öje for »Urterne der de udspringe«, for Lunden der løves; den elsker Lilje og Rose, de farveklare fremmede Blomster i Urtegaarden, men endnu mere den bløde lysegrönne og gyldne Lind (modsat Oldtidens haarde og ranke Ask), elsker »Fryd og Fuglesang«. Elsker Sommerens milde Lys, des inderligere jo længer nordpaa den kommer dragende paa hvide Svanevinger: »da er det Lyst at skæmte sig, min Lilje hvid!« Naturlivet trænger ind i Mennesket i en Grad som aldrig för; baade den groende Lind og Løvet der falmer og falder. Da *LYRISK GENNEM-BRUD*

toner det ogsaa fra Menneskesjælen af Kildevæld der bryder frem; al Livets Leg og al Livets Længsel faar Lov at synge sig ud. Hvem kvæder da ikke gærne en »Elskovens Vise« til den der møder ham i Dansen? Hvem vil ikke gærne — ubekymret om Livsmaal og sligt — drikke en af de skönne til: »Her er saa godt og glæderigt, det volder du; mig længes ud i Lundene, med dig, Jomfru!« Aabne for hvad der gemmer sig i Sjælen: »Mine er Sorgerne tunge som Bly,« »Herre Gud han løse vor Angest og Sorgen af vort Bryst!«

FOLKEVISEN INDVANDRER

Det var ikke blot Stemningsbølger, der gik ind over Norden. Det var ogsaa bestemte Tanker, formede som fortællende Digt. Vi fik dem undertiden fra deres Arnested i Frankrig, endnu rigere fra deres andet Hjem i England; ogsaa de Kæmpesange, som den tyske Spîlmann førte med sig, hørte til Dels hid. Det var Viser i en simpel, næsten barneklar Stil; næppe fik de ny Grund under Fødderne, för selv den jævneste Bonde kunde synge dem efter. Det var Digte som det engelske om Mimering, der gik i Tvekamp for sin Dronnings Ære imod Bagvaskeren, — Ridderlighedens Værn om Kvinden i sin mest udtalte Form; eller »Møens Morgendrömme« (egenlig Visen om Kong Ædelstans Fødsel) der indeholder Tidsalderens glade Lykkedröm om Elskov og Dronningkrone. Der var Visen om Grev Rainaud eller Clerk Colvill der kommer hjem fra Mødet med Elverkvinden, mærket til Død. Og der var mange flere i samme Flok. Hver af dem kaldte paa en hjemlig Forestilling. Hvor leger ikke Sangen med den purunge Mø og hendes Drömme, til det barneglade Præg skinner helt igennem. Elverdansen i Lunden væves ind i den fremmede Olafsvise som den Baggrund af overnaturlige Magter, hvori der gemmer sig Fare for Mennesket. Hvor hurtig Digtningen føler sig hjemme, ser man allermest paa den store Mængde af Valdemartidens Skikkelser — Kongeætten og de mægtigste Herremænd — der blev dens Eje, undertiden kun et flygtigt Glimt af Virkeligheden, som Visesangen fangede ind og vævede i nye poetiske Omgivelser. Snart er det Æmner, som efter deres Art hører hjemme i den almindelige Visedigtning: den misundelige Dronning der brænder sin Medbejlerske inde, eller den strænge Hersker der danser sin lokkede Søster til Døde; snart de historiske Begivenheder: Kong Volmer der redder sit Liv ud fra Forrædernes Gildehal, Riber-Ulf der griber den faldne Bannerstage, Stig der gaar i Døden, at ikke hans Fæstemø skal spörge hans Fejhed. Ingen Vise blev dog Middelalderens Yndlingsdigt som den om Ridder Stig, der vandt Kongens Søster. Stig gaar som Mundskænk ved Kongens Bord, han kaster Trylleruner til liden Kirstin for at vinde hendes Elskov, men de kom under Frøken Regises Kaabe; fortvivlet søger han Raad hos sin Fostermoder: nej om han saa rider til Verdens Ende, kommer hun i Nat til hans Seng, og hans Elskovsæventyr vil koste ham hans Liv. Ved Nat kommer Kongedatteren til hans Loft, hun banker men han lader ikke op, hun piller Laasene fra og sætter sig paa hans Sengestok. »Hun minded ham for hans Mund saa rød; da laa Ridder Stig som han var død. Hun tog ham listelig i sin Arm: da laa han stille, som var han et Barn«. Han har bestaaet Prøven! og næste Morgen gaar han selv »for Kongen at klage«; man vælger at gifte hende med ham, og Visen slutter med det pragtfulde Bryllup i Stigs Gaard:

VALDEMARTIDEN

RIDDER STIG

dens Springvand og Hvidebjørne, Marmelsten og guldudskaarne Loft, Bænkene sat med høviske Møer, og selve Ridder Stig dansende frem med Bægeret paa sin Haand og drikkende sin unge Brud til, saa »Skov og Mark de blomstres derved«. — Ingen Vise er som denne fyldt med den høviske Tidsalders Glæde over Skönhed og Rigdom; men Stig der i Kongedatterens Arme tvinger den Attraa der vaagner, er langt mere i Pagt med hans Forfædres hele Væsen; Oldtidens Møde af Viljesstyrke og Raadsnilde fejrer endnu en Gang sin Sejr, da det redder hans Liv og aabner for hans Lykke. Endnu bæres den danske Adel af Mandsviljens Sejr selv over Runerne, over denne Trolddomsmagt der lister sig ude omkring og saa sælsomt kan bore sig ind i det enkelte Menneskes Væsen. Men Sejren bliver ikke ved, man runebindes af det nye Følelsesvæld; al den Angst for det dunkle, som Vikingen kækt gav sig i Kamp med, rejser atter Hovedet; og den ny Tro lægger en Gru over det, större end för: »Det er stor Vaade for jert Liv, halve mere for jer Sjæl.« Jomfru Mettelil sidder i Stævnen af Hr. Tidemands Skib, tvunget did ved hans Runer, og den sejrsstolte Bejler lader hende sidde uænset, haaner hende halvt i Spög; da randt hende Taare af Öjebryn og hun kastede sig i Havet; længe stod Hr. Tidemand og saa efter hende, saa tog ogsaa han den mörke Sti til Havsens Bund. Det maa synges ud i Digt, alt det om de lurende Magter der ligger udenfor de rolige ordnede Mennesker og som efter sin Natur gör Ulykke naar det vinder indenfor Menneskelivets Grænser. For den gamle Mytologi, hvor Aserne slog Jætter ihjel, har man faaet en ny hvor Mennesker sædvanlig ligger under for Elverfolk og Runebaand; og man digter den videre, til man har faaet sig lettet i Sang, — indtil Angsten mere er en digtersk Fornemmelse end en virkelig; da först gribes man af Medynk med de Sjæle der er indelukte i Elvernes Bolig, med den ulykkespaaende Havfrue der selv saa bittert savner Salighedshaabet.

RUNE-TROLDDOM OG ELVER-VERDEN

Tilknytningen til Oldtidens Tankeverden er en af Traadene i Middelaldrens Visedigtning, men heller ikke mere. Danmark arvede af sine Heltesagn kun Elskovsdigtningen, som den genfødte med rige og stærke Farver. Den norske Folkeverden øste ganske anderledes af Oldkvad og især af Æventyrsagaer, om end med mindre kunstnerisk Formning, og kunde skænke sine østnordiske Naboer ikke lidt af denne Arv. (Overhovedet blev Viserne i stort Omfang spredt over hele Norden, det mærkeligste i hvert Folks Oplevelser blev alles Eje.) Arvet fra Oldtiden er Forkærligheden for det korte Kvad og den skarpe Tegning, for Ordskiftet i de knappe, hinanden mødende Strofer.

KÆMPE-VISE

Sit rigeste Æmne fandt Visedigtningen i det danske, til Dels det nordiske Ridderliv. Hundreder af Viser har ingen anden Kilde end Livet som det da levedes; og udtrykker da Folkets Færd med det Præg som nye og gamle Oplevelser havde sat paa det. Derfor gaar saa mangt oldtidsagtigt Træk igen i dem: Marskens Frue der sidder uden at rejse sig ved sin Husbonds Hjemkomst, indtil han har hævnet hendes Kvide; endnu mere alle de djærve Ungmøskikkelser, under Tiden med Skjoldmøens Væsen eller Daad, oftere endnu med den koldblodige Snarraadighed; derfra vel ogsaa det Krav paa Elskoven helt og fuldt, der undertiden former sig som Protest mod Udlandets Smagsretninger. Men

RIDDER-LIVETS SÆRPRÆG

det oldtidsarvede giver kun noget af den nordiske Digtnings Særpræg. Dens egen Skabelse er dette, at Lyrikken gennemströmmer al den fortællende Digtning, følger den som Omkvæd (der varieres paa mangfoldig Vis), lader Dansen og en æventyrlig Livsglæde følge med som Ledemotiver ind blandt al den Kval og Kvide som Digtet ogsaa rummer. Derhos en Sammenhæng med den jævne Adelsmands Liv, forskellig fra den Hofpoesi som den europæiske Riddertid dyrker.

RELIGIØS DIGTNING Visesangen og Middelalderens religiøse Liv staar paa en egen Maade i Forbindelse; begge vakte de slumrende Følelser i Sjæledybet. Först kommer de stærke Syner af det hinsidige Liv. I andre Lande kom de langt tidligere, i Norden brød de med ett ind henimod 1200. Virkelig Oplevelse og Digt gaar mellem hinanden; hvad Digtningen tillægger Dronning Dagmar, da hendes Husbonds Bönner kaldte hende tilbage igen til Live, og hvad Ranveig, den islandske Præstefrille, selv oplevede i 1198, stemmer mærkelig overens. Ud af Enkeltberetningernes Mangfoldighed opstod den islandske »Solsang« (i Oldtidsversemaal) og det norske »Draumekvæde«, en Slags kristen Voluspaa i middelalderlig Viseform: Olav Aastesön falder Juleaften i Dvale og vaagner ikke för 13de-Dagen, rider da til Kirke og sætter sig paa Dörtrinnet for at fortælle Menigheden sine Drömme: »Jeg har været under Sky og nede paa Havsens Bunde; den som skal mine Fodspor følge, han ler ej lystig af Munde«; han har traadt Dødningevejen over den tjørnede Hede, vandret under Mulde, hvor man hører Vandene bruse men ikke ser dem, og höjt i Vejret over Gjallarbroen, som styrter de onde i Dybet, har skuet ind i Helvede hvor Jøklerne brændte blaa, hvor Drabsmanden altid slæber paa den myrdedes Lig, Skelflytteren vrider sine Hænder i Blod, og den gerrige slæber sin Blykaabe; han har været i Domshallen, hvor Djævleflokken kommer nordfra med Brask og Bram og den gamle Graaskæg i sin Spids, og sydfra en stille Skare, foran Krist rider Sankt Mikael paa hvid Hest med Luren under sin Arm, men da han blæser paa den, skælver de fattige Sjæle som Aspeløv for Vinden; — men den salige Guds-Moder med røde Guld paa Haand møder ham midt i Dødningeflokken og fører ham op paa Stjærnevejen hvor han skuer ind i det lyse Paradis. »Salig er den, i Fødesheimen (denne Verden) giver fattige Mad; han skal ikke i anden-Heimen ræddes for Haad og Had«. — Her skal ikke dvæles ved de andre Synedigtninger. »Tungen taler, men Sjælen skal svare paa Dommedag,« — det er som Omkvæd for dem alle; Syndeskylden plöjes frem i de hidtil trodsige Sind. Men i Sporene paa dem gaar en mildere Digtning, Viser hvor Maria søger om Jesusbarnet og med Angst hører om hans kommende Lidelser, eller Maria Magdalena græder sin Syndeskyld ud i stille Eneboertid. Og Visedigtningen der begyndte i de stærke Helvedsyner samler sig mere og mere i en Salighedslængsel. Det er ikke blot Fuglen fra Paradis der i Skoven synger for Jomfruen om Himmeriges Salighed. De tre bortgangne Døtre kommer i natlig Time ved deres Moders Seng for at trøste hende i hendes Savn, »den ene skulde spinde, den anden skulde tvinde, den tredje skulde tælle de Timer som ginge;« hun vil tigge dem til at blive, tre rige Riddere vil hun give dem; men ved Hanegal viger de fra hende: »Det er langt bedre i Himmerig at være, end her paa Jorden Guldkrone at bære; i Himmerig dær er stor Glæde.«

Det var ikke Adelen, der bar denne gudelige Visedigtning oppe; det var Folkets brede Lag. Ved Siden af den kirkelige Gudsdyrkelse dannede der sig en folkelig under aaben Himmel. Her fik den latinske Salmetone hjemlige Ord, naar Pilgrimsskaren vandrede frem: »Den signede Dag med Fryd vi ser«; Jordelivet og Himmerigets Glans smæltede sammen til ett. De unge Pigers Tog paa Valborgs Dag synger om Maria og Jesus: »Her kommer vi vakre Piger smaa — Maje er velkommen«. Tydeligst træder disse gamle Festskikke frem paa finsk Grund, i Ritvala ved Aabo indtil vore Dage, men saaledes at vi skimter de nordiske Forbilleder. Ved Pinsedagstider i den lyse Skumring sætter Toget sig i Gang, de unge Piger syngende forrest, saa de gifte Kvinder og efter dem Mændene; langsomt drager de Landsbyen igennem paa Krys og Tværs og videre, blomsterstrøende, ud til Helligbjærget, hvor Baalet tændes og Ungdommen danser i Kres indtil Midnat. Helgen skal holdes, ellers vil Ritvala Marker ikke give Grøde, ellers vil Verdens Ende komme. Den förste Aften synges om Marie Magdalena der væder Jesu Fødder med sin Angers Taarer; den anden om stolt Inger der holder sin Kærlighed til Lovmand fast, og se, under hendes tvungne Bryllup med en anden skinner hans Sejl frem paa Sundet og han naar til sin Mø; tredje Dag om liden Anna som den fremmede Skipper sveg, men Gud lod hans Skib synke i Bølgerne. Saadan omtrent har det været overalt i Norden, den samme umiddelbare Enhed af Troens og af Poesiens Verden. Ved Jomfrukilderne i Skateløv midt paa den skaanske Slette samledes Ungdommen i den lyse Midsommernat, drak af Vældet og sang om de ulykkelige og uforsigtige Jomfruer af hvis Blod Kilden sprang frem, — ældgammel folkelig Fest, men Tidsalderen har fyldt den med en ny Tankeverden.

FOLKELIG GUDSTJÆNESTE

LITERATURHENVISNING

I den foregaaende Fremstilling har jeg samlet Opmærksomheden fyldigst om Aandslivet — hvor Tidens mærkeligste Frembringelser ligger — idet Læseren vil kunne fuldstændiggöre Billedet af det ydre Liv ved SOPHUS MÜLLER'S *»De forhistoriske Tider i Europa« (Verdenskulturen II) eller hans »Vor Oldtid« (1897), ligesom de gotiske Folks ældste Samfundsbygning belyses fyldig i* HALVDAN KOHT'S *»De germanske Folks Samfunds- og Aandsudvikling« (Verdenskulturen III). — Tidsgrænsen for min Fremstilling er den nordiske Oldtids Ophør, dog saaledes at jeg følger Udviklingens Linjer ned i Tiden, indtil de fra Oldtiden udgaaede Forhold taber sig i almindelig europæisk Middelalder.*

Jeg maa minde om, at denne ældste Tid rummer mange uløste og omstridte Spörsmaal. Forskningen af Folkekarakter og af Folketype er endnu paa tidligst Trin. Omfanget af den fremmede Paavirkning er delvis omstridt (Sophus Bugge og Alexander Bugge stærkt for, Finnur Jónsson imod). Vanskeligheder af denne Art har nødt mig til en fyldigere Behandling af forskellige Punkter.

VÆRKER OM HELE PERIODEN: ROSENBERG, *Nordboernes Aandsliv, I: Oldtid, II: Middelalder (1878—80);* ALEX. BUGGE, *Vikingerne I—II (1904—5);* FINNUR JÓNSSON, *Den oldnorske og oldislandske Literaturs Historie, I—III (1894—1902);* KEYSER, *Samlede Afhandlinger (1873) og Efterladte Skrifter, I—II (1866—67). Sammentrængte videnskabelige Fremstillinger af enkelte Omraader med Literaturhenvisninger, skrevne af Fagmænd, findes i* PAUL, *»Grundriss der germanischen Philologie«, I—III (2. Udg. 1898 ff.); de vigtigste nævnes nedenfor. Danmarks Riges Historie, I (og II);* MUNCH, *Norske Folks Historie I—II (1852—55);* SARS, *Udsigt over Norges Historie, I—II (1873);* HILDEBRAND, *Sveriges Historia I,* (MONTELIUS, *Forntiden, 1903);* SCHÜCK (OCH WARBURG), *Illustr. Svensk Literaturhistoria, I (1897).*

FOLKESAMFUNDET. NOREEN, *De nordiska Språken (2. Udg. 1903);* BREMER, *Ethnographie der germanischen Stämme (Grundriss, 2. Udg.; ikke god for Nordisk);* LEFFLER, *De nordiska Folknamnen hos Jordanes (Sv. Landsmålen XIII);* ARBO, *Bidrag til Norges Anthropologi I–VI (1891—1904); sa., Indvandringer i Norden (Ymer 1900);* ANDR. HANSEN, *Landnåm i Norge (1904); sa., Norsk Folkepsykologi (1899);* IVAR MORTENSSON, *Bondeskipnad i Noreg i ældre Tid (1904);* P. LAURIDSEN, *Den gl. danske Landsby (Aarbog for dansk Kulturhistorie 1899);* HELLQUIST, *Svenska Ortnamn på -inge (Göteborgs Högskolas Årsskrift 1905, 1);* R. NORRBY, *Når blev Sveriges Befolkning bofast (Sv. Landsmålen XIX);* A. OLRIK, *Den nordiske Nationalitetsforskel i sin tidligste Fremtræden (Nordisk Tidskrift 1898).*

MYTEDIGTNING OG GUDETRO. MOGK, *Germanische Mythologie (Grundriss I);* DE LA SAUSSAYE, *Religion of the Teutons (1900);* HENRY PETERSEN, *Nordboernes Gudsdyrkelse (1876);* MUNCH, *Nordmændenes Gude- og Heltesagn (2. Udg. ved O. Rygh 1880);* MANNHARDT, *Baumkultus der Germanen (1877);* H. F. FEILBERG, *Jul I—II (1904–05); sa., Folkets Sjæletro (Aarbog for dansk Kulturhistorie 1894—97); sa., Bjærgtagen (Danske Studier 1908);* S. BUGGE, *Studier over nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, I (1880—89; Teorien om kristne og antikke Laan);* H. SCHÜCK, *Studier i nordisk Litteratur- och Religions-*

historia. I—II (1903—4; Forsøg paa fra Myter at slutte tilbage til ældre Gudsdyrkelse); F. v. d. LEYEN, *Odinn und Odrerir (Germanistische Abhandlungen zu H. Paul 1902); sa., Märchen in den Göttersagen der Edda (1899);* A. OLRIK, *Om Ragnarok (1903); sa., Odinsjægeren (Dania VII); sa., Nordisk og Lappisk Gudsdyrkelse, Tordenguden og hans Dreng, Loke (Danske Studier 1905—07); sa., Artikler i »Salmonsens Konversationslexicon«. — Den* ÆLDRE EDDA, *oversat af Giessing (1899, norsk), Ivar Mortensson (1905, norsk Landsmaal), H. G. Møller (1870), Gjellerup (1896).* SNORRES EDDA *(Gylfaginning oversat af F. Jónsson 1901). —* GRIMM, *Deutsche Mythologie (4. Udg. 1878), rig paa Kildesteder;* LUNDGREN, *Språkliga Intyg om hednisk Gudatro i Sverige (1878).*

HELTEDIGTNING. S. GRUNDTVIG, *Udsigt over den nordiske Oldtids heroiske Digtning (1867);* SYMONS, *Heldensage (Grundriss II);* A. OLRIK, *Danmarks Heltedigtning, I—II (1903—1907), fortsættes; sa., Danske Heltesagn (2. Udg. 1901, populær Genfortælling); sa., Danske Oldkvad i Sakses Historie (1898);* JIRICZEK, *Deutsche Heldensage, I (1898);* F. JÓNSSON, *Oldn. Literaturs Historie, I;* S. BUGGE, *Helgedigtene (1896);* HEUSLER, *Die Lieder der Lücke im Codex Regius (Germanistische Abhandlungen zu H. Paul, 1902);* H. SCHÜCK, *Sigurdsristningar (Studier i nordisk Literatur- och Religionshistoria, I 1904).* V. VEDEL, *Helteliv (1903);* KER, *Epic and Romance (1897).*

VIKINGETID. J. STEENSTRUP, *Normannerne, I—IV (1876—1882);* ALEX. BUGGE, *Vesterlandenes Indflydelse (1903);* MOGK, *Kelten und Nordgermanen (1896);* VILH. THOMSEN, *Ryska Rikets Grundläggning genom Skandinaverna (1882);* A. OLRIK, *Danm. Heltedigtning, II: Starkad den gamle (1907).*

HEDENSKAB OG KRISTENDOM. MAURER, *Bekehrung der norweg. Stamme, I—II (1855—56),* A. D. JØRGENSEN, *Den nordiske Kirkes Grundlæggelse (1874—78);* A. C. BANG, *Den norske Kirkes Historie under Katholicismen (1887).*

SKJALDEKUNSTEN. F. JÓNSSON, *Oldn. Literaturhistorie I; stort Tekstværk af sa. under Forberedelse* (VIGFUSSON, *Corpus poeticum boreale, er forældet). Bedste Oversættelser i* ROSENBERG, *Aandsliv I, og Isl. Færd (3. Udg., Digtene ved Olaf Hansen);* R. FLO, *Gamle Skaldar og Kvad (1902).* HEUSLER, *Der Dialog in der erzählende Dichtung (Zeitschrift für deutsches Altertum, 1902); sa., Lied und Epos (1904);* SYMONS, *Lieder der Edda (1906). Indl.*

VIKINGE- OG ÆVENTYRSAGAER. A. OLRIK, *Kilderne til Sakses Oldhistorie, I—II (1892—94); sa., Sivard den digre (Arkiv för nord. Filologi, XIX);* MOLTKE MOE, *Eventyrlige Sagn i den ældste Historie (Helland, Finmarken, II);* S. BUGGE, *Norsk Sagafortælling og Sagaskrivning i Irland (1901—3);* G. STORM, *Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie (1878).*

ISLAND. F. JÓNSSON, *Oldn. Litteraturs Hist. II;* MOGK, *Norwegisch-isländische Literatur (Grundriss II);* MEISSNER, *Die Strengleikar (1902), Indl.:* BOGI MELSTED, *Islendinga Saga I—II (1903 ff.)* MAURER, *Island von seiner Entstehung (1874);* ROSENBERG, *Livet paa Island (2. Udg. 1894, populær);* KÅLUND *og* V. GUDMUNDSSON, *Skandinavische Sitte (Grundriss III);* KÅLUND, *Familielivet paa Island (Aarb. f. nord. Oldkynd. 1870). —* BÅÅTH, *Studier öfver Kompositionen i några isländska Ättsagor (1885): Oversættelser:* N. M. PETERSEN, *Islændernes Færd, I—IV (3. Udg. 1901);* WINKEL-HORN, *Billeder af Livet paa Island, I—III (1872—76);* NORDAHL ROLFSEN, *Vore Fædres Liv (1880). Heimskringla, oversat af* GUSTAV STORM.

FOLKEVISETIDEN. A. D. JØRGENSEN, *Bidrag til Danmarks Historie i Middelalderen (1871); sa., Samlede Afhandlinger, I (1898);* ROSENBERG, *Aandsliv II;* K. ERSLEV, *Valdemarernes Storhedstid (1898): sa., Danmarks Riges Historie, II;* JØRGEN OLRIK, *Krøniker fra Valdemarstiden (1900); sa., Sakses Danmarkshistorie (1907 ff.);* S. GRUNDTVIG, *Danmarks gl. Folkeviser, I—VIII (Indl. til III);* A. OLRIK, *Danske Folkeviser i Udvalg (1899), Indl.;* P. W. KER, *Om de danske Folkeviser (Danske Studier 1907);* H. SCHÜCK, *Våra äldsta historiska Folkvisor (Sv. Hist. Tidskrift 1891);* F. ORTH, *Ritvala Helg (Sorø Indbydelsesskrift 1906).*

BRYNHILD

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD 5

1. FOLKESAMFUNDET. Fra Smaastamme til Nationalriger. Norden skilt ud fra Goteætten. Raseblanding og Udviklingsforskel. Hövding og Huskarle; Bondesamfundet, Ætten og dens Opløsning. 9

2. MYTEDIGTNING. Mytens tidlige Udspring. Nordboernes tvedelte Livssyn, Jættekamp og Ragnarok. Eddakvadenes Gudeskikkelser. 20

3. GUDETRO. Naturdyrkelse og Tempelhelligdomme. Gudeflokken og den enkelte Hjælper. Thor og Odin. 26

4. HELTEDIGTNING. Den hjemlige Heltedigtning: Hagbard, Helge, Skjoldunger. Den Ældre Eddas Heltekvad: Vølund, Volsungætten. 32

5. VIKINGETIDEN. De hjemlige Betingelser. Fremmed Indflydelse. Særpræget i den irske Paavirkning. Starkad-Digtningen. 46

6. HEDENSKAB OG KRISTENDOM. Overgangsformer: Gisle Surssön, Voluspaa. Kristendommens Tiltrækning; Hedenskabets saarbare Stilling; »Krist« og Kristendom efter Trosskiftet. 63

7. SKJALDEKUNSTEN. Eddakvadenes Form. Den egenlige Skjaldekunst. Det lyriske Gennembrud: Egil Skallegrimssön. 73

8. VIKINGE- OG ÆVENTYRSÁGAER. Vikingetidens Helte i Folkets Minde; Hjemliggörelse af middelalderligt Æventyrstof. 79

9. ISLAND OG DETS SAGAER. Islændingesagaerne og deres Livsvilkaar. Deres Tilblivelse; Egils Saga. Sagaernes Livsopfattelse. 81

10. DE LÆRDE ISLÆNDINGE. Historiegranskningen; Are Frode; Snorre Sturlesön som Mytolog og Historiker. Lovkyndigheden. 89

11. FOLKEVISETIDEN. Sen Tilegnelse af Kirke- og Ridderkultur. Absalonstidens genvaagnede Vikingeaand. Sakse og hans Samtid. Adel og Bonde. Dans og Lyrik. Visedigtningens Hjemliggörelse, dens Forhold til Helteidealet. Religiøs Visedigtning. 96

LITERATURHENVISNING OG TILFÖJELSER 107 • 110

TILFÖJELSER TIL LITERATURHENVISNINGER

FOLKESAMFUNDET. MUCH, *Deutsche Stammeskunde (1905, Sammlung Göschen);* CHADWICK, *Origin of the English People (1907) [behandler Folkevandrings-Kulturen];* H. A. NIELSEN, *Bidrag til Danmarks forhistoriske Befolknings Anthropologi (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1906);* STEENSBY, *Betragtninger over Danmarks Raceantropologi (Danmarks antr. Undersøgelse, I, 1907);* ARBO, *Den blonde Brachycephal (Forhandl. i Vidensk. Selsk. i Christiania 1906).*

VIKINGETID. ALEX. BUGGE, *Novgorod som varjagisk By (Nordisk Tidsskrift 1906);* FINNUR JÓNSSON, *Nordens Fremmedforbindelser i Vikingetiden (Nordisk Tidsskrift for Filologi 1906).*

RETTELSER

S. 13 L. 7 *læs* det krigerske Lynde, den spændte Sjæl.
S. 16 Billedunderskrift *læs* Valtyr Gudmundsson, Den islandske Bolig i Fristatstiden.
S. 55 L. 7 f. n. *læs* om Stændernes Oprindelse fra Guden Lug eller fra Dagde, den hedenske Gud for Kunst og Kløgt, opfattet som den förste Storkonge (Rîg-Môr) over Irland, — om Steders og Navnes Oprindelse, eller om Irlands fjærneste Fremtid;
S. 57 L. 21 *læs* Dets Rig er Irernes ældgamle Storkonge (Rîg-Môr), Guden Dagde, fra hvem de tre Stænder har sit Udspring, og al menneskelig Visdom og Kløgt udgaar.

VIGNETTER (AF H. TEGNER)

S. 9. Kongehöjene ved Gamle-Upsala; Kirken staar paa det gamle Gudehovs Plads.
S. 108. Brynhild i Lueborgen ser Sigurds Ridt. Fra en Tegning af Joachim Skovgaard.
S. 109. Vikinger sejler over Havet. Frit efter Bayeux-Tapetet.

AXEL OLRIK

[illegible]

[illegible]

[illegible]

JAN 6 1936